

Analytická chemie a její aplikace (nejen) v archeologii

Lubomír Prokeš

Katedra fyziky, chemie a odborného vzdělávání, PdF MU

Ústav fyzikální elektroniky, PŘF MU

Ústav chemie, PŘF MU

Chemie

Anorganická chemie

Organická chemie

Biochemie

Fyzikální chemie

Analytická chemie

Fyzika

Matematika

Analytické metody

„bulk“ analýza (průměrná složení)

vs

lokální analýza

mikroskopie

Destruktivní

Semidestruktivní

Nedestruktivní

Anorganická analýza

Organická analýza

Kvalitativní

Semikvantitativní

Kvantitativní

Atomová spektrometrie

Molekulová spektrometrie

Metody (= způsob práce) kvalitativní i kvantitativní analýzy lze rozdělit podle různých kritérií:

1. Podle způsobu práce se zkoumanou látkou (= vzorkem):

a) metody chemické – jsou založené na chemických reakcích zkoumané látky;

b) metody instrumentální – jsou založené na využití přístrojové a výpočetní techniky.

2. Podle hmotnosti zkoumané látky (= vzorku):

a) metody makroanalytické – hmotnost zkoumané látky je větší než 10^{-1} gramu, popř. více než 10 ml látky nebo jejího roztoku;

b) metody semimikroanalytické – hmotnost zkoumané látky je 10^{-1} až 10^{-2} gramu (100 – 10 mg), popř. 3 až 0,1 ml látky nebo jejího roztoku;

c) metody mikroanalytické – hmotnost zkoumané látky je 10^{-2} až 10^{-3} gramu (10 – 1 mg), popř. 0,1 až 0,01 ml látky nebo jejího roztoku.

Aplikace analytické chemie v archeologii

Terénní prospekce

Charakterizace dávných technologických postupů a výrob (metalurgie, výroba vápna, kolomazi, keramiky, apod.).

Odhad provenience některých typů artefaktů (obsidián, kovy, keramika, ...)

Sledování degradace archeologických nálezů (kovy, kosti, organické materiály) pro diagnostiku poškození a východisko pro návrh optimálního postupu konzervace.

Interpretace konkrétních archeologických nálezů či situací.

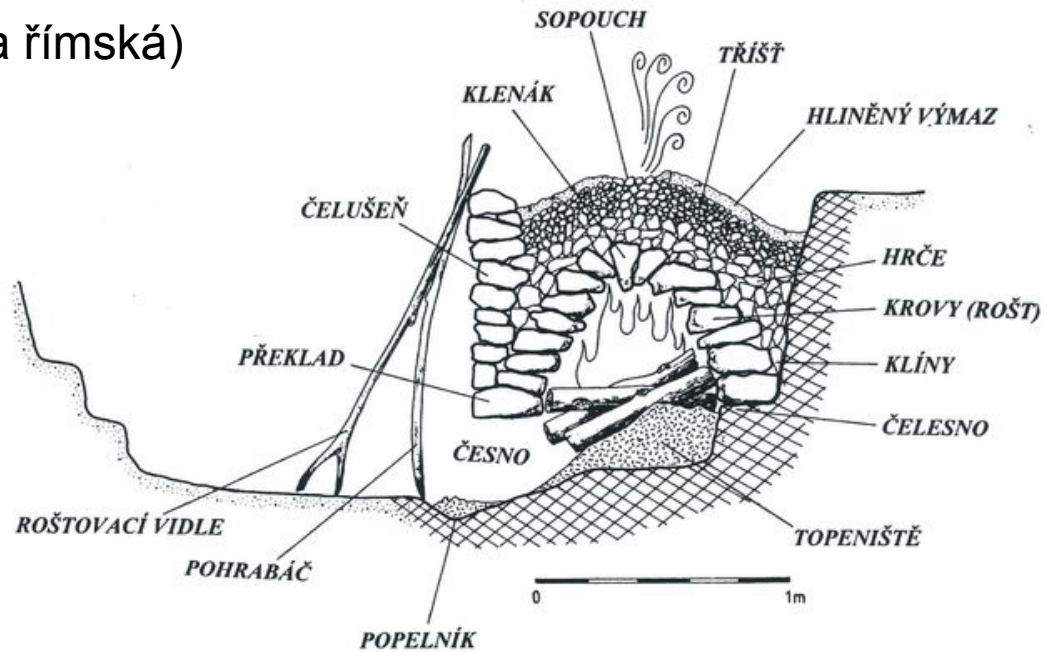
Studium výrobních technologií

Výroba vápna

Hrubá Vrbka ("Za Bařinou,,"), (doba římská)

Kanálová pec pracuje na principu žíhání vápence (CaCO_3) dlouhým plamenem (750 - 1000 C), který pozvolna prostupuje samonosnou kamennou klenbou, zbudovanou rovněž z vápence. Vysoká teplota způsobuje únik CO_2 za vzniku CaO . K výpalu jednokanálové pece o výrobním objemu cca 0,8 - 1,0 m³ vápence bylo spotřebováno cca 2 - 4 m³ dřeva.

Infračervená spektrometrie

Suroviny pro výrobu vápna

Vápenec je jemnozrnná až celistvá sedimentární hornina. V převážné míře (nad 80 %) je složena z uhličitanu vápenatého (CaCO_3) ať už ve formě kalcitu, nebo aragonitu. Jako příměsi se vyskytují dolomit, siderit, křemen, jílové minerály a úlomky zkamenělin. Vápence se používají se k výrobě páleného vápna, cementu, drceného kameniva i pro ušlechtilou kamenickou výrobu, v metalurgii, chemickém průmyslu, papírenství a v mnoha dalších oborech. Jemnozrnný vápenec se používá pro tiskovou techniku zvanou litografie.

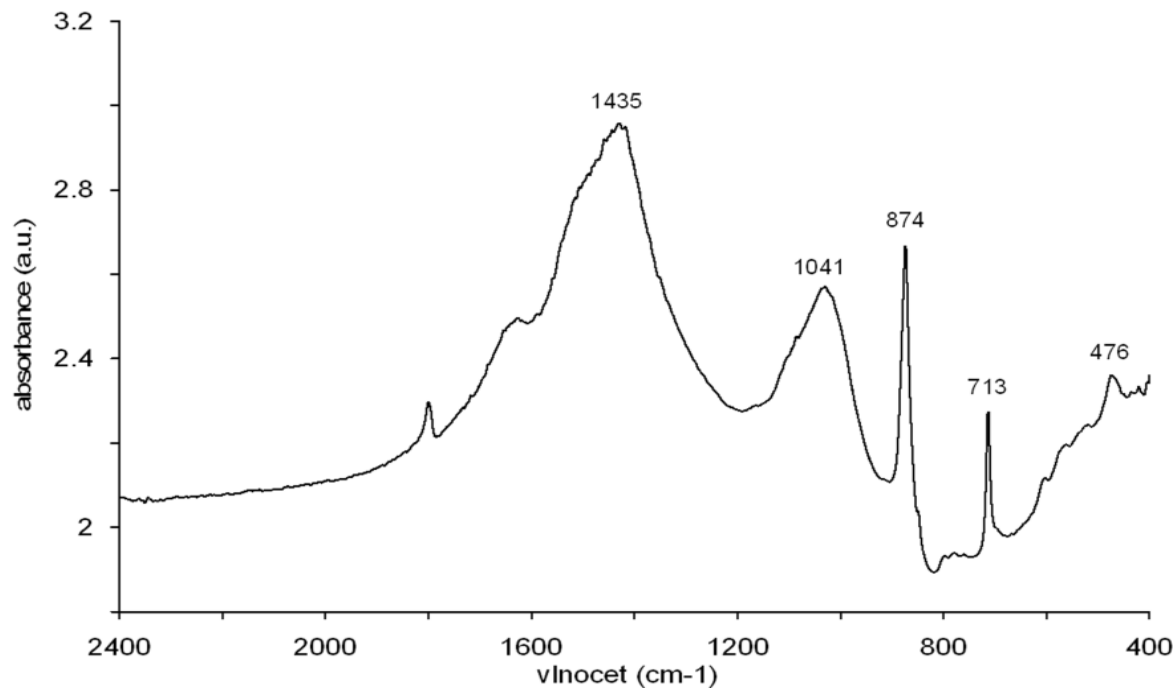
Dolomit $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$ (uhličitan vápenato-hořečnatý), používá se na výrobu speciálních druhů cementu ve stavebnictví, ohnivzdorných materiálů a jako hnojivo.

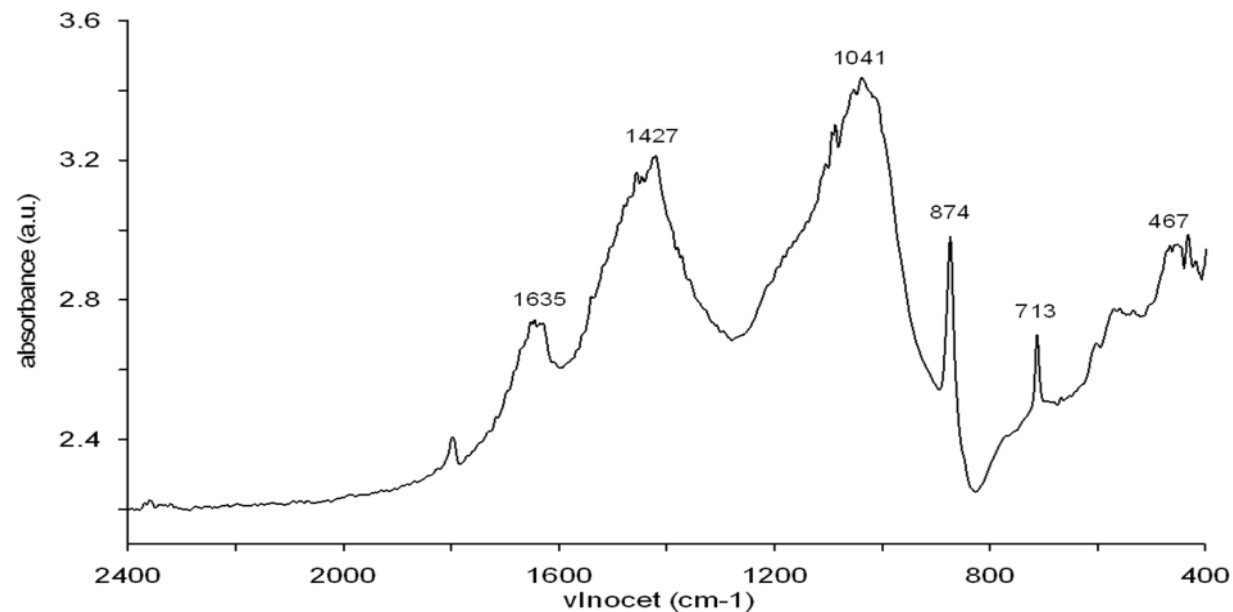

Hrubá Vrbka

(doba římská)

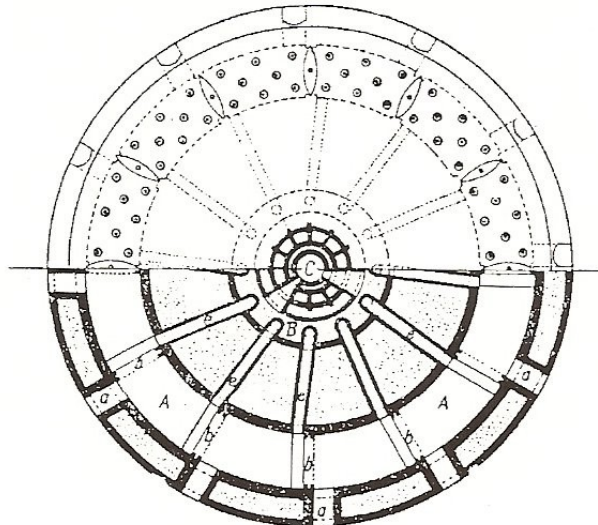
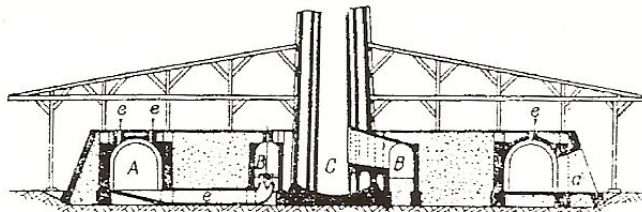

Pásky uhličitanu a křemičitanu indikují vysoký obsah křemene ve vzorku. Jde patrně o **výrobní odpad**.

Kruhová pec

Teplo z vypáleného vápna se využívalo k předehřátí spalovacího vzduchu a tepla zplodin hoření se využívalo k předehřátí vápence. Peciště tvořil souvislý kanál, který umožňoval stálý a nepřetržitý postup ohně. Zdivo pece mělo v určitých místech navážecí a vyvážecí otvory, které pec rozdělovaly na určitý počet komor. Každá komora měla otvor pro odvádění spalin z pece. Palivo se přikládalo otvory v klenbě tzv. sypáky, které se uzavíraly litinovými poklopy. Pod sypáky se z vápence skládaly topné šachtice, ve kterých se přikládané palivo spalovalo. Jako palivo se používal uhelný prach.

←
Obr. 1. Původní Hoffmannova kruhovka: *a* – dveře kruhového peciště, *A* – kruhové peciště, *b* – přepážky, *B* – sběrač kouře, *C* – komín, *e* – podzemní odtah do sběrače kouře, *f* – sypáky paliva.

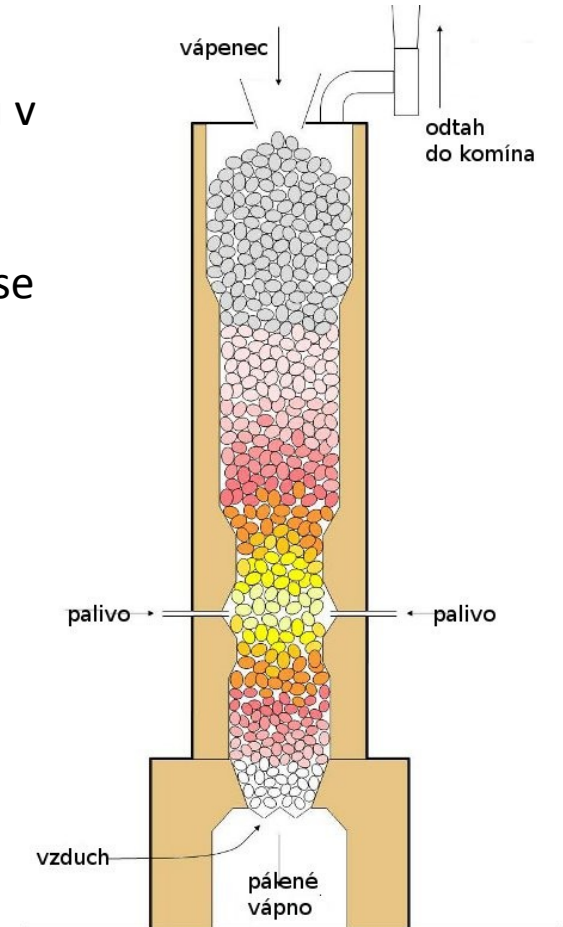
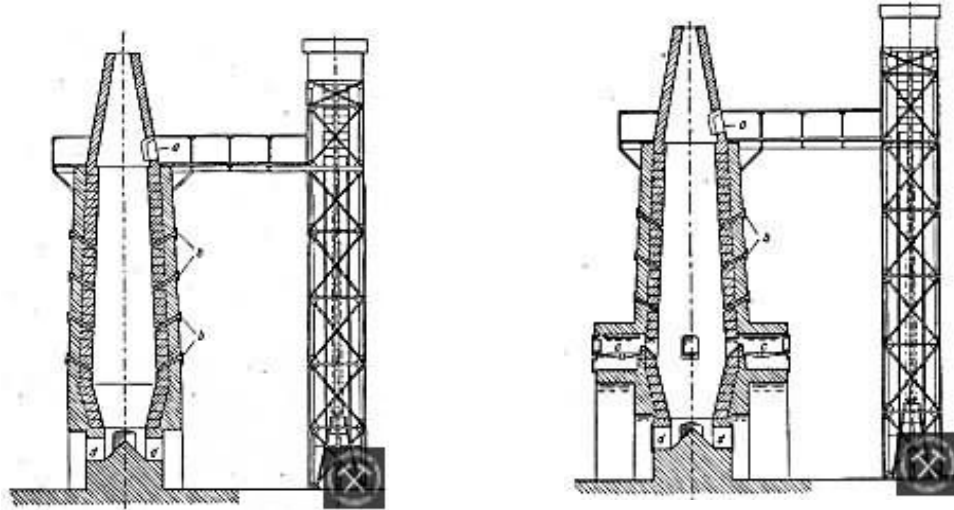
Poslední kruhové vápenky ukončily provoz v 60. letech 20. století.

Šachtová pec

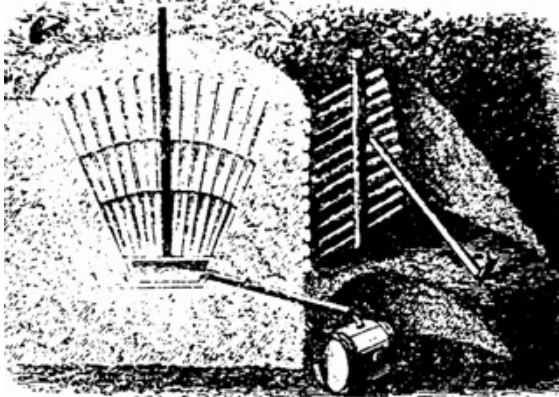
Používá se ve dvou provedeních.

První variantou je **pec s vnějším topením**, kdy je jako palivo použit plyn a jeho spalování probíhá v několika řadách hořáků v různé výšce.

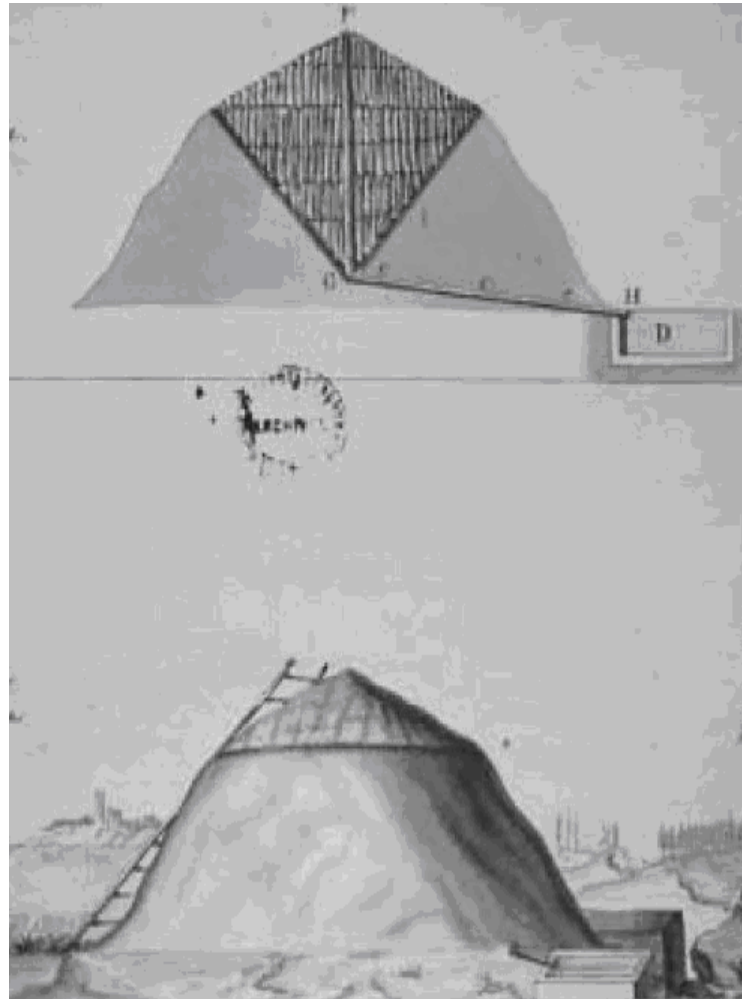
Druhou je pak **pec s vnitřním vytápěním**. Při použití tohoto způsobu se pec střídavě plní vrstvou koksu a vápence a nebo se plní jejich směsí.

Výroba dřevního dehtu a kolomazi

Varianty zahloubených milířů

Výroba dřevního dehtu a kolomazi

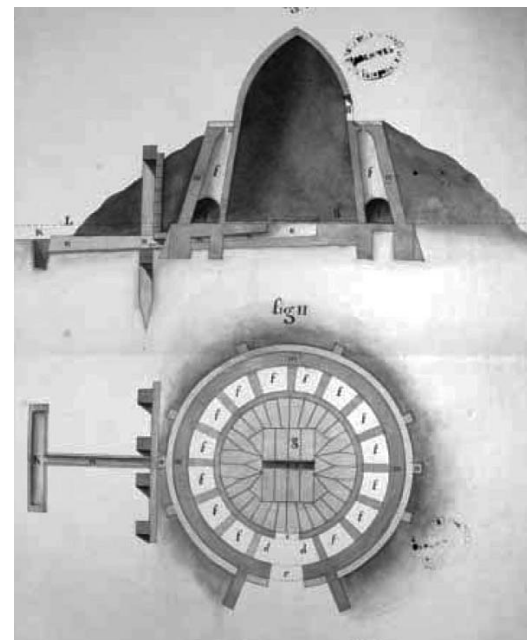
Kolomazné kameny

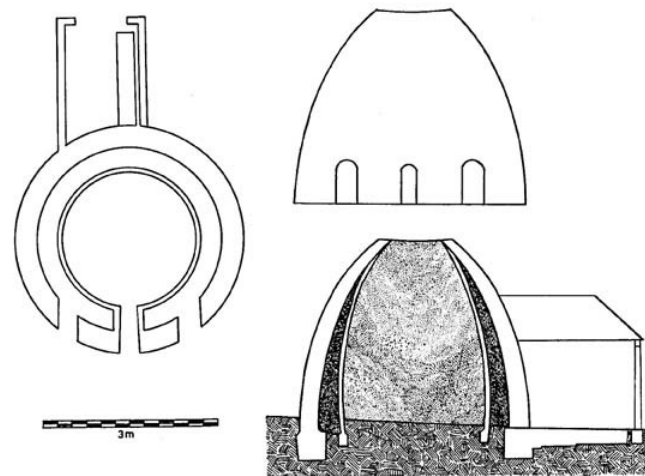
Trnava (okr. Třebíč)

Výroba dřevního dehtu a kolomazi

Dvouplášťové komorové pece

Plzeň-Bolevec

Výroba dřevního dehtu a kolomazi

Dehtařské pracoviště

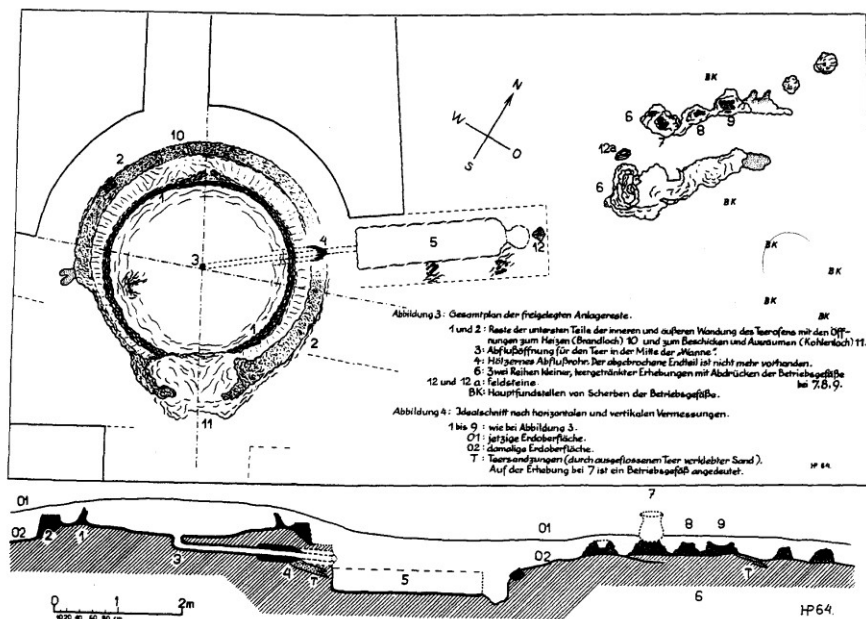

Abb. 5: J. W. Meil: Der Theerbrenner (1765). Dorn 160, SMPK.

Suchá destilace diterpenoidních pryskyřic

Kolomaz

= mazivo vyráběné z dřevního dehtu, používané v minulosti pro mazání kol dopravních prostředků. Během 19. století byla vytlačena oleji a plastickými mazivy, které mají výrazně lepší mazací vlastnosti.

Abb. 15. Abschmieren eines Reisewagens im 15. Jahrhundert.
Nach S. Brant, *Das Narrenschiff* (1494). Photo: Deutsches Museum, München

Příměsi

Terpentýn

Lněný olej

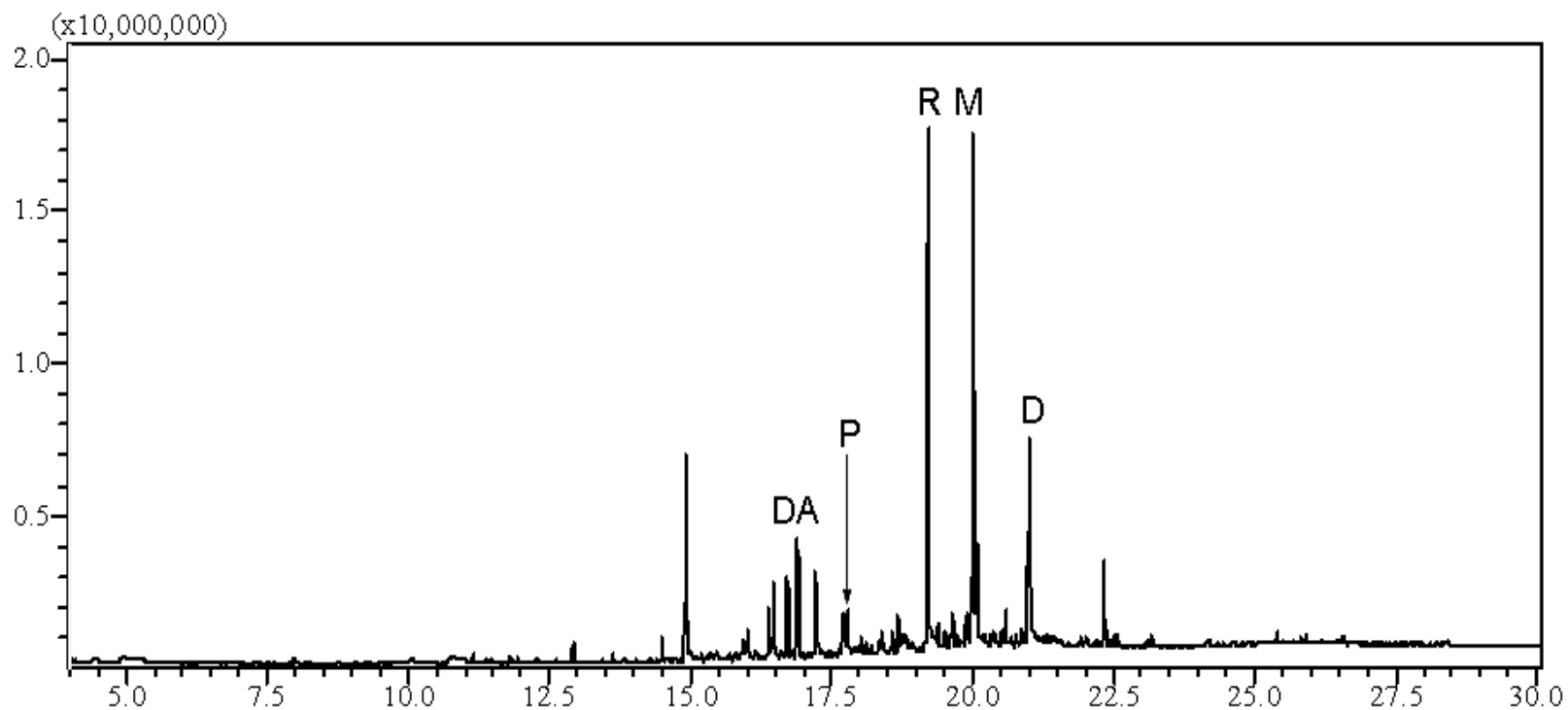
Lůj

Síra

Rynartice (SZ Čechy)

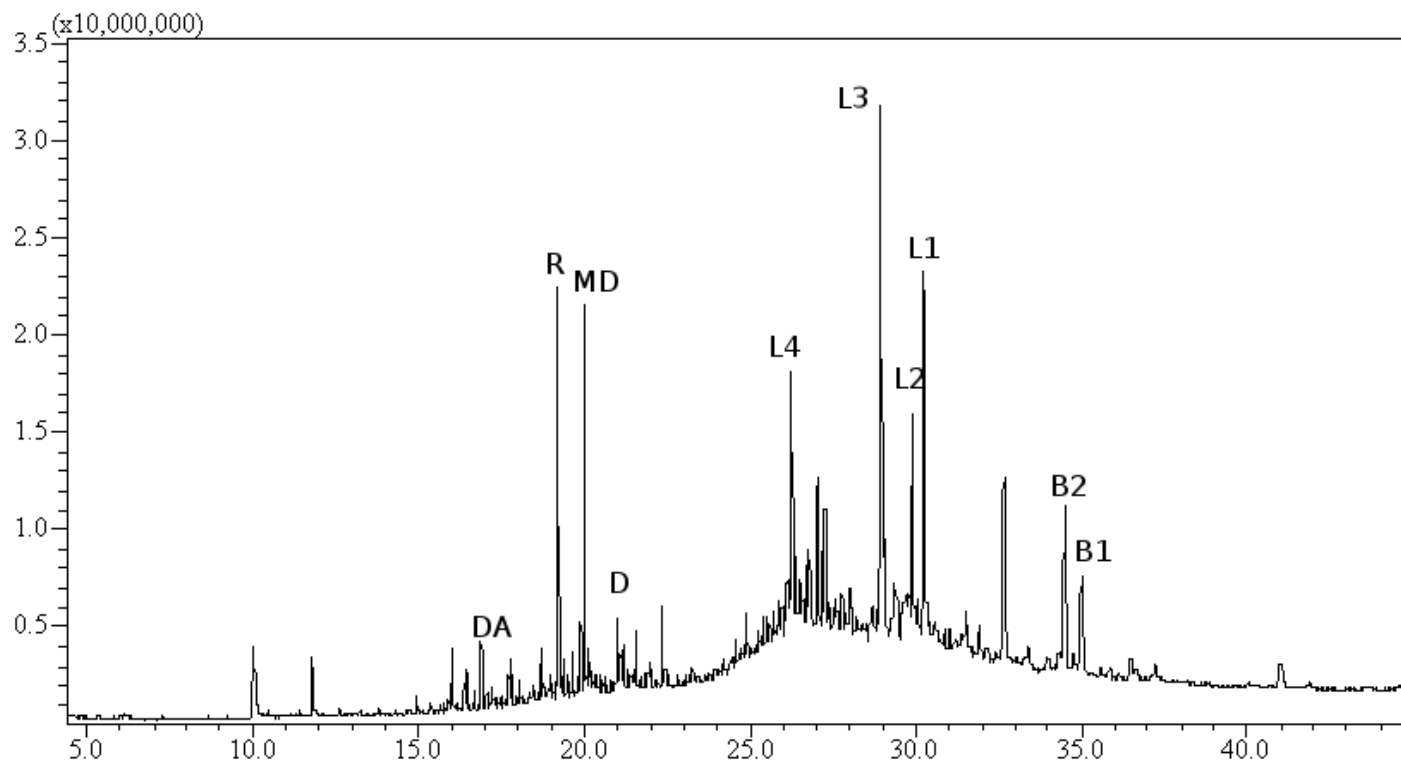
Vzorek hmoty ze dna rozkladné komory dehtářské pece (1. polovina 15. století)

Chromatogram (Scan mod) chloroformového extraktu vzorku z Rynartice (DA dehydroabietin, R reten, MD methyl dehydroabietát, D kyselina dehydroabietová).

Mostek (V Čechy)

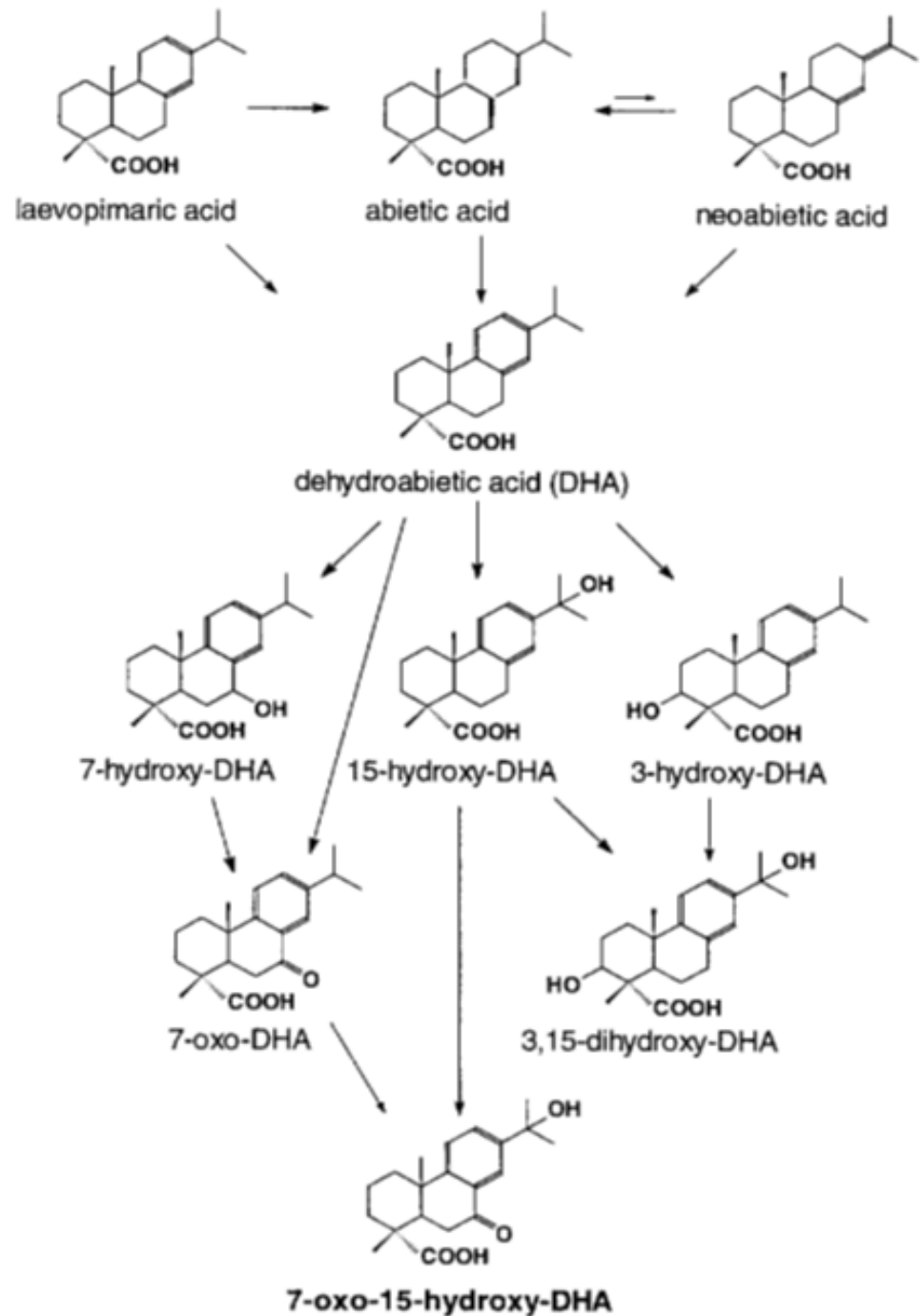
Vzorek z vnějšího povrchu keramického fragmentu z blízkosti dehtařské pece (14. stol.)

Chromatogram (Scan mod) chloroformového extraktu vzorku z Mostku (DA dehydroabietin, R reten, MD methyl dehydroabietát, D kyselina dehydroabietová, L4 lupa-2,20(29)-dien, L3 lupa-2,20(29)-dien-28-ol, L2 lupenon, L1 lupeol, B2 betulon, B1 betulin).

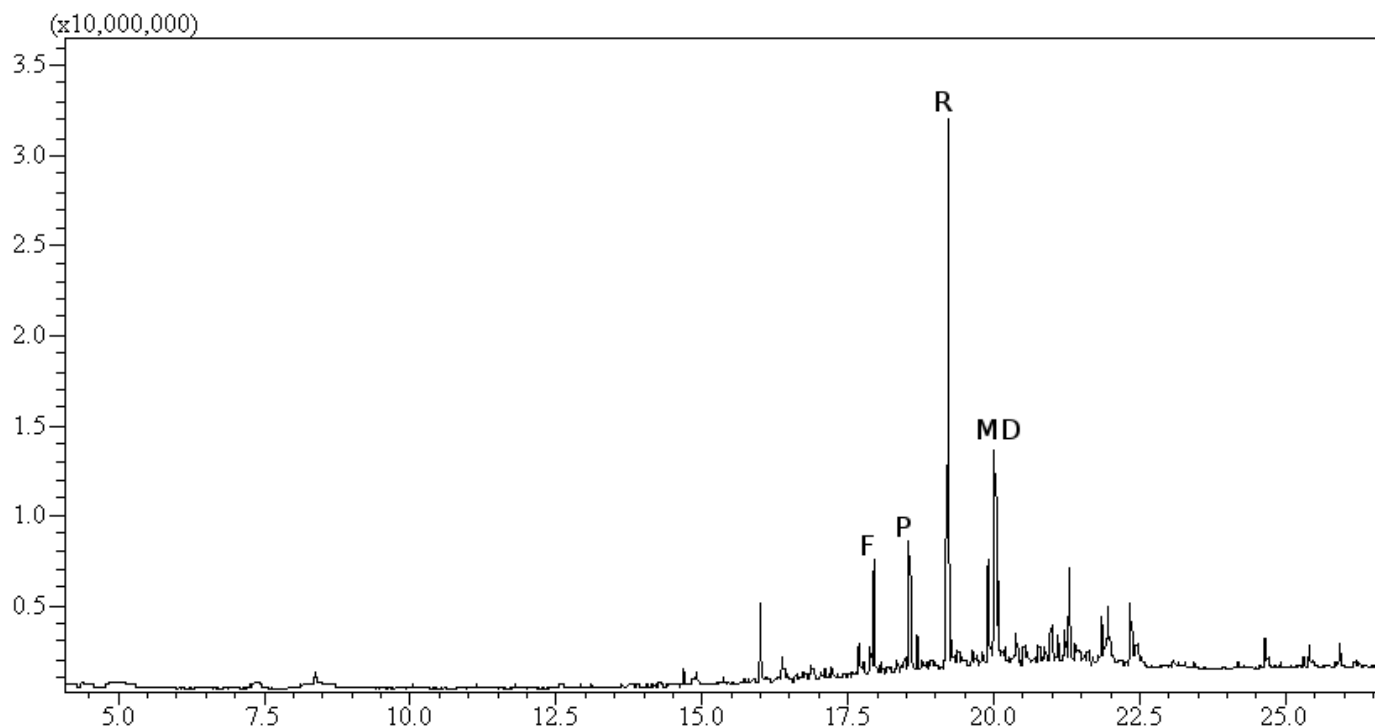

Změny diterpenoidních pryskyřic za přístupu kyslíku

Tábor, dům čp. 308

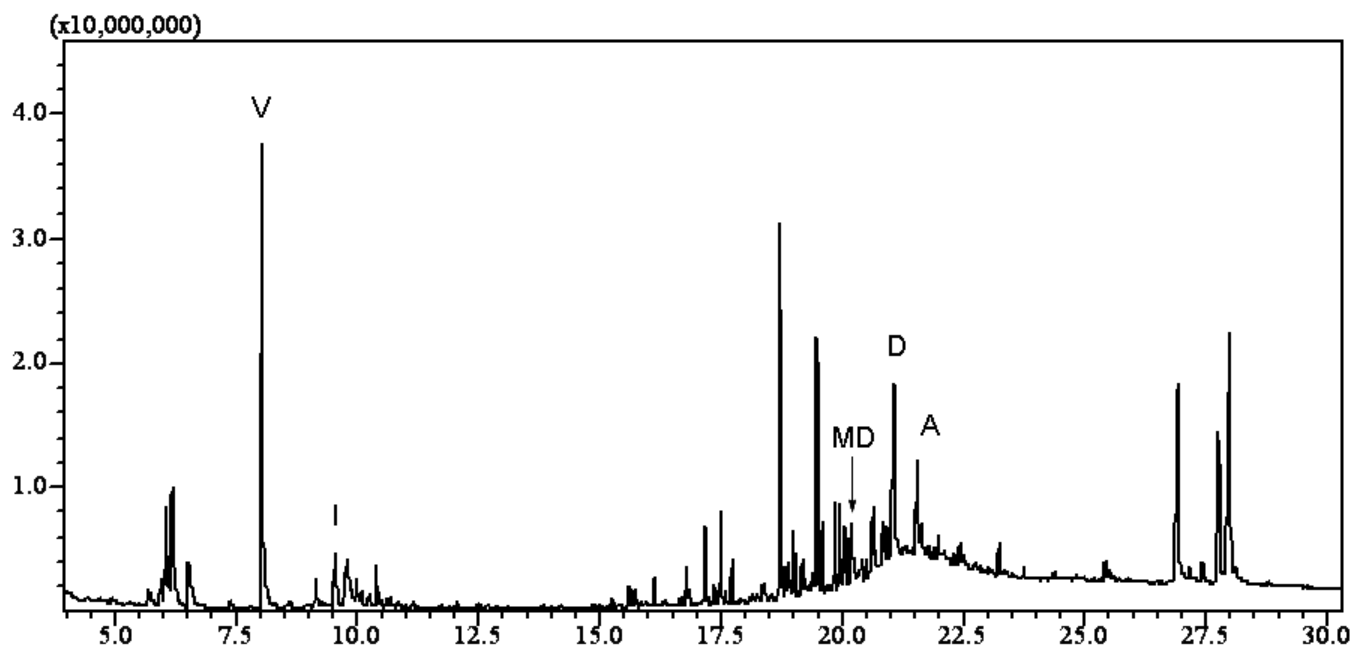
Zbytky kachlových kamen z 15. století.

Chromatogram (Scan mod) chloroformového extraktu vzorku z komorového kachle z Tábora (F fluoranthen, P pyren, R reten, MD methyl dehydroabietát).

Veletiny

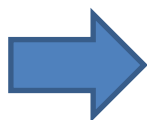
šipka typu Štramberk-Krnov, střední eneolit, povrchový sběr.

Chromatogram chloroformového extraktu vzorku nativní pryskyřice (A kyselina abietová, PA kyselina pimarová, MD methyl dehydroabietát, D kyselina dehydroabietová, R reten, V vinylguajakol, I isovanilin).

Borová pryskyřice

Borová pryskyřice je výchozí surovinou pro výrobu terpentýnu (spolu s Iněným olejem ho používají výtvarníci při olejomalbě), destilační zbytek je kalafuna, která se používala při zabíjačkách nebo v bednářství.

Dehet z březové kůry

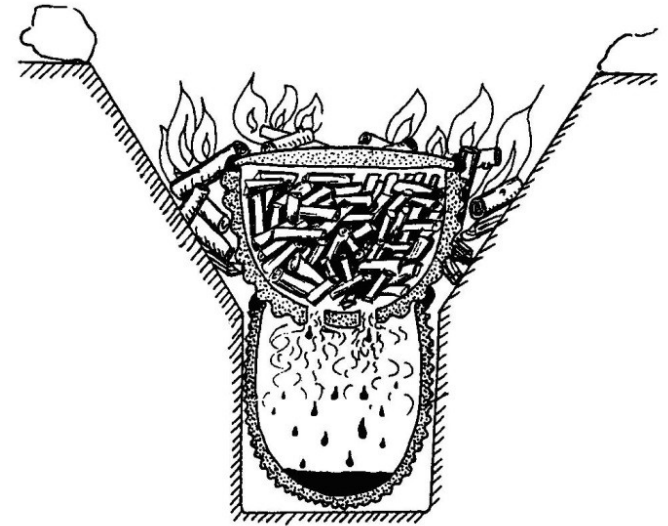
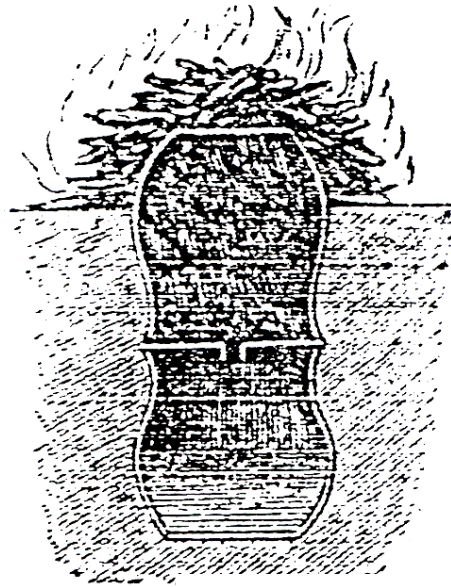
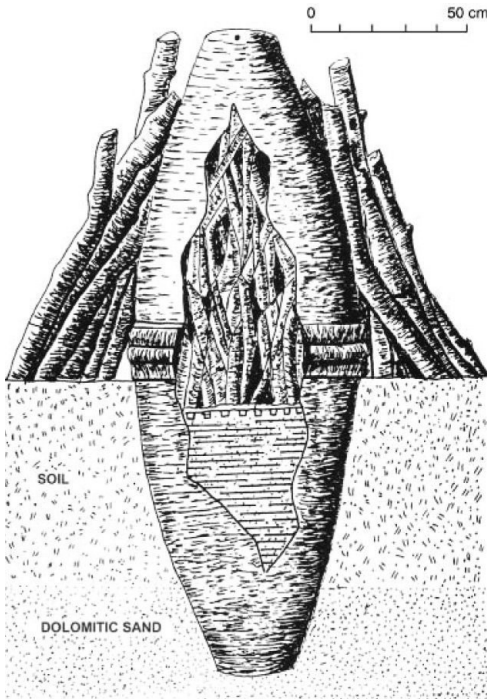
Aplikace březové kůry

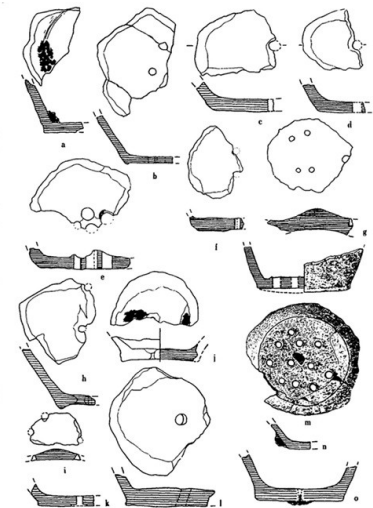
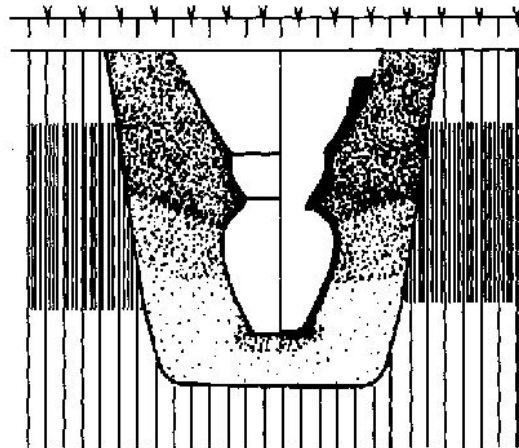

Výroba dehtu z březové kůry

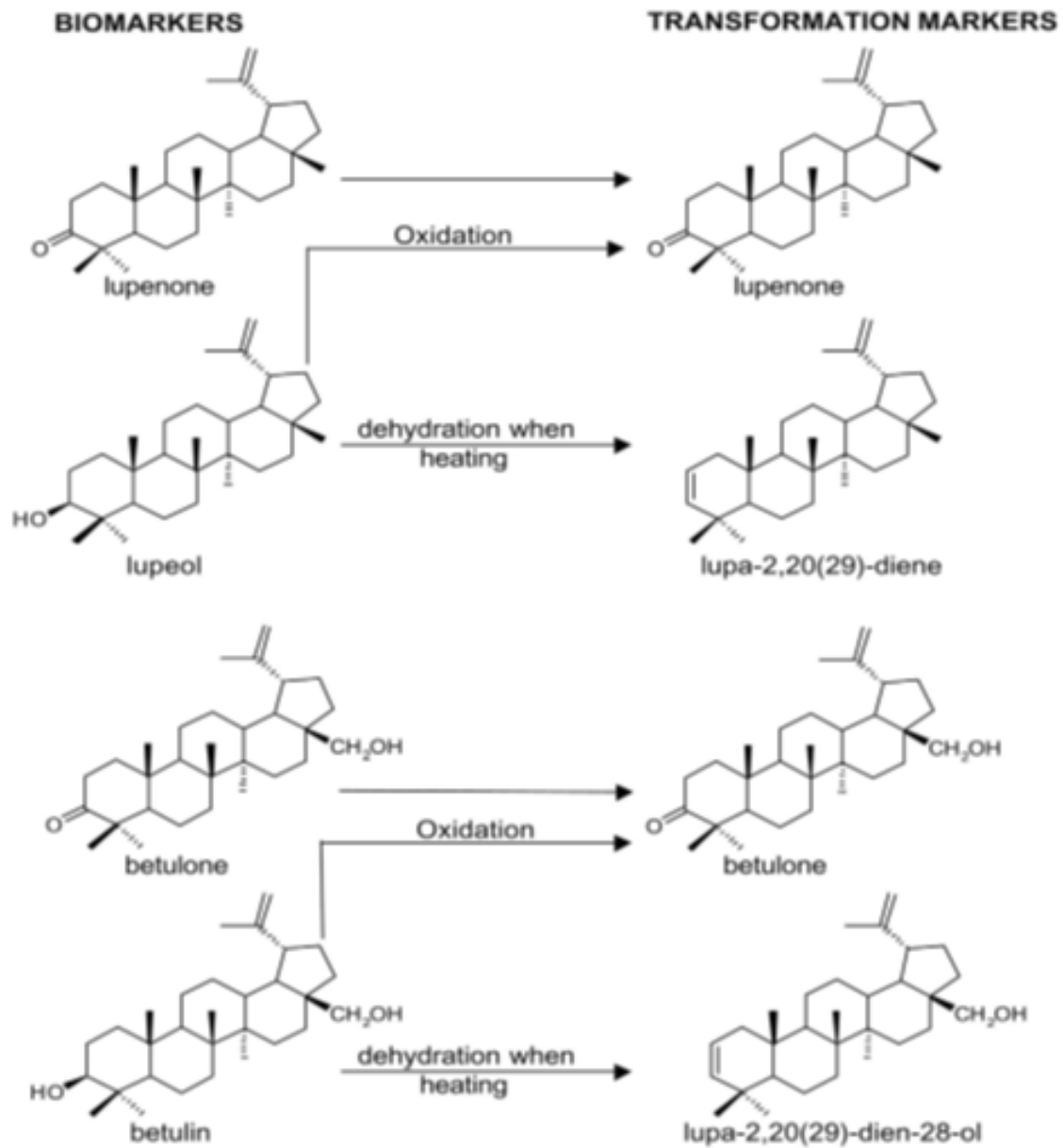
Různé varianty „metody dvou nádob“

Archeologický doklad technologie a pozůstatky nádob s perforovaným dnem (Meklenbursko).

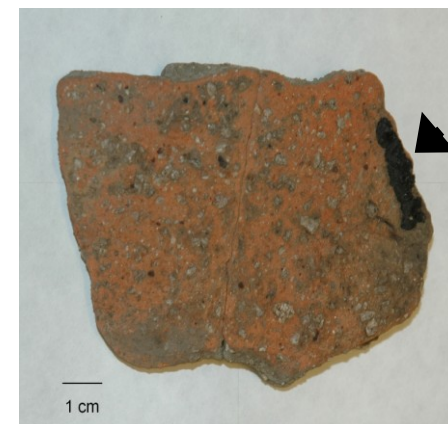
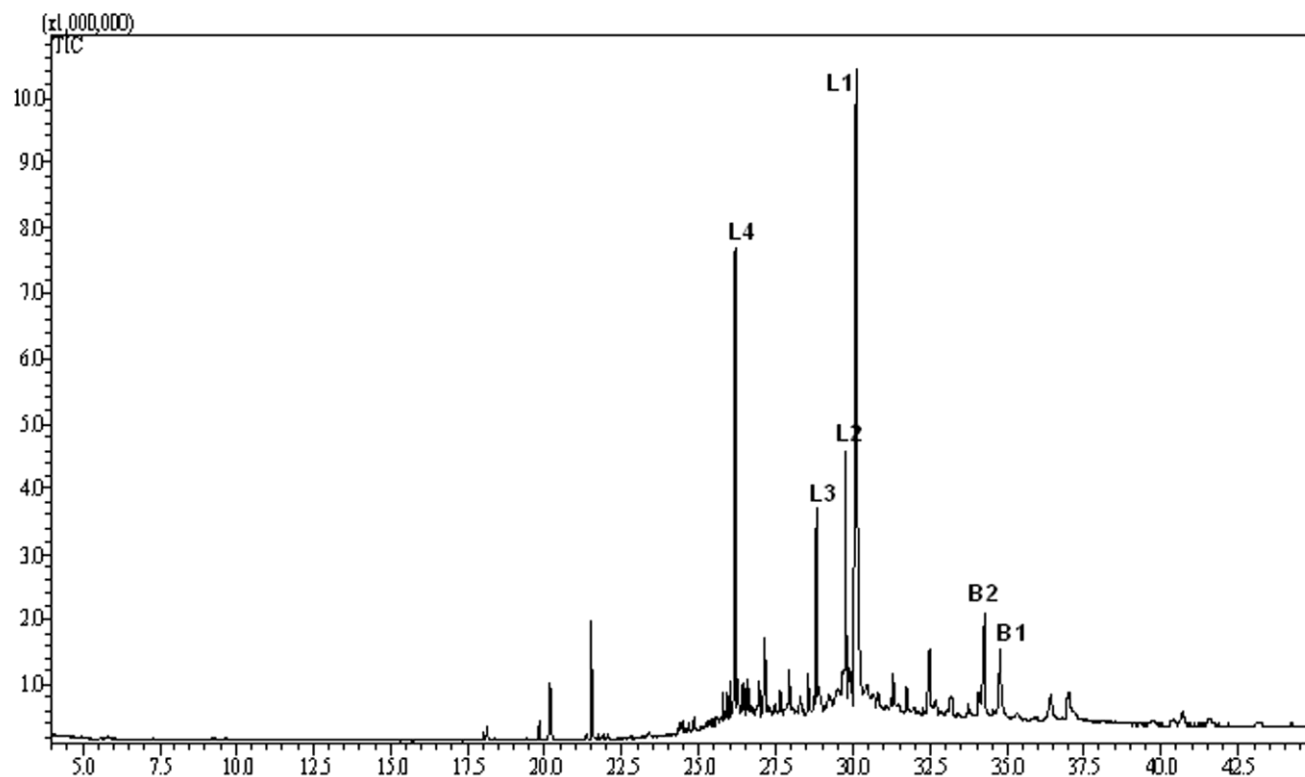

Suchá destilace triterpenoidních pryskyřic

Krhov

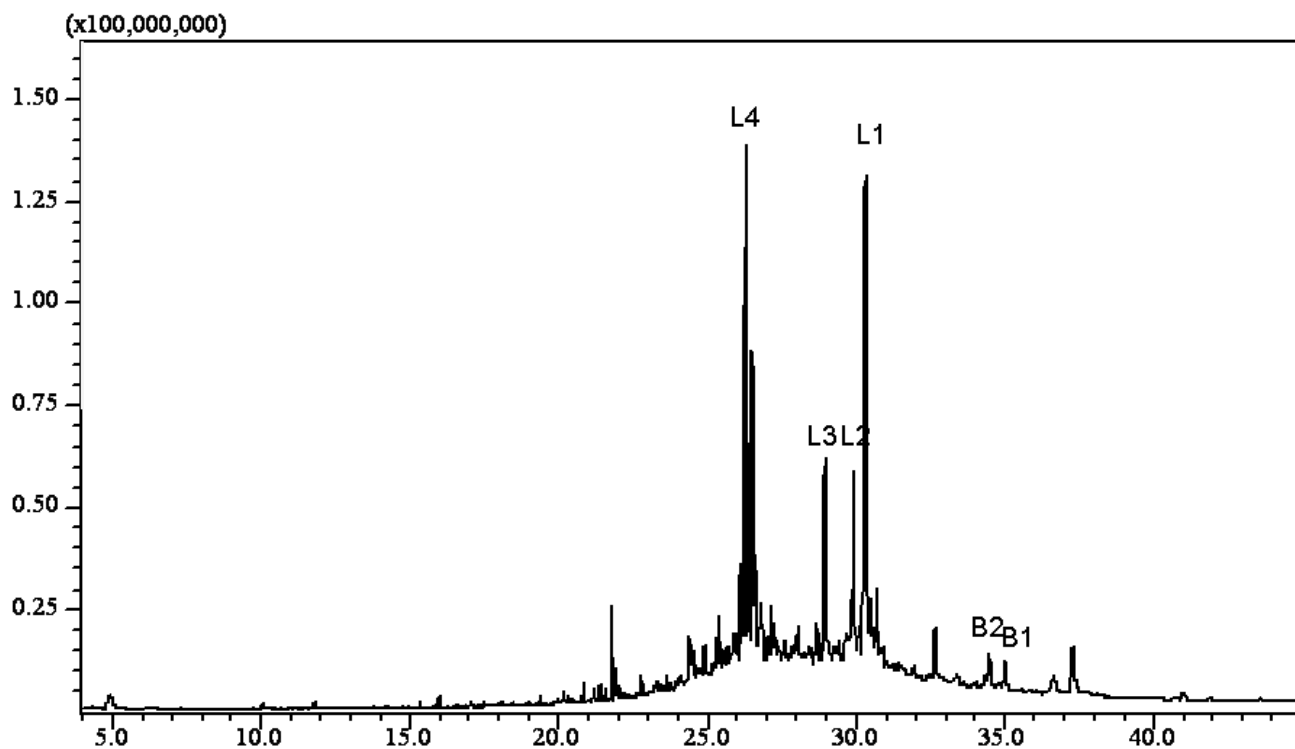
V průběhu prací spojených s revitalizací rybníka Utopenec bylo lokalizováno sídliště šáreckého stupně kultury s lineární keramikou (střední neolit).

Chromatogram (Scan mod) chloroformového extraktu vzorku z Krhova (L4 lupenon, L3 lupenon-28-ol, L2 lupenon, L1 lupeol, B2 betulon, B1 betulon).

Ivanovice na Hané

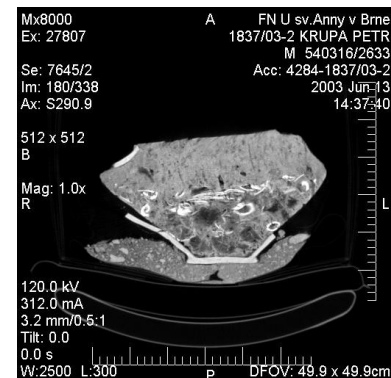
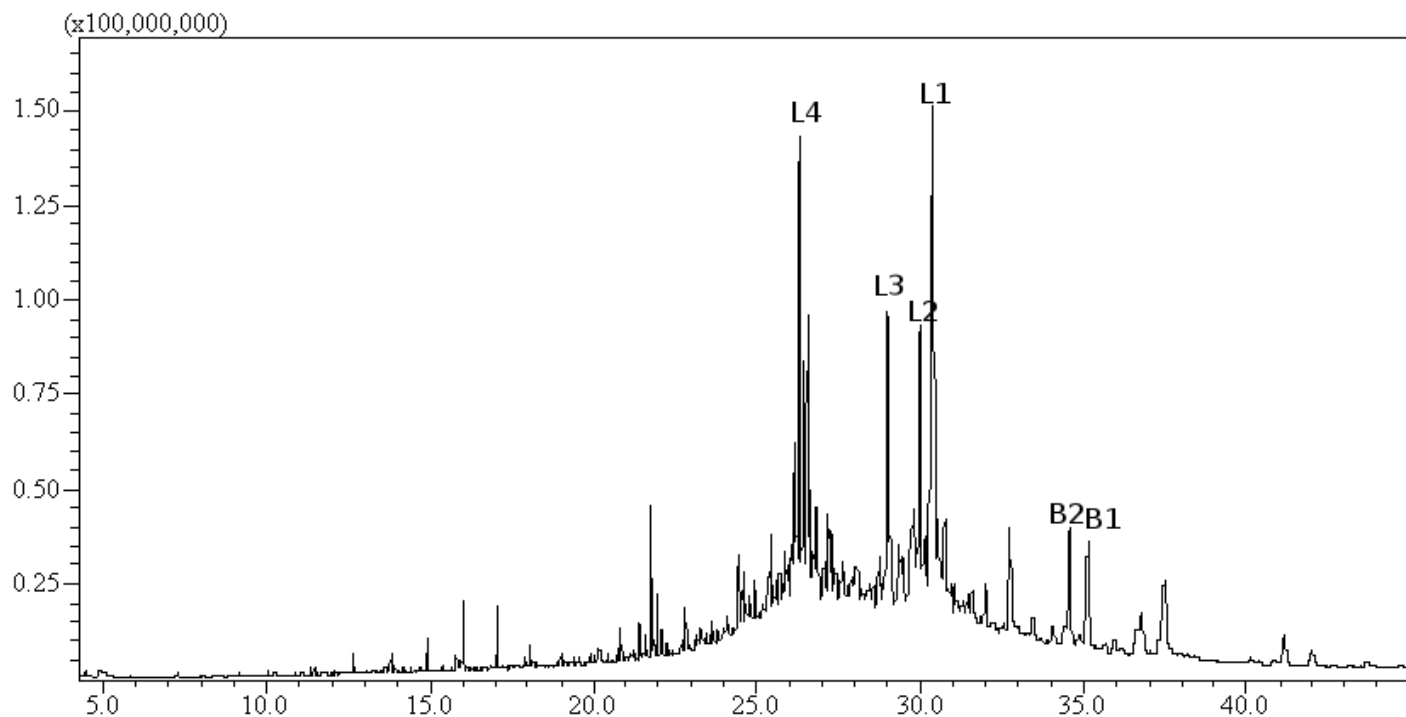
- výzkum eneolitického sídliště

Chromatogram (Scan mod) chloroformového extraktu vzorku z Ivanovic na Hané (L4 lupa-2,20(29)-dien, L3 lupa-2,20(29)-dien-28-ol, L2 lupenon, L1 lupeol, B2 betulon, B1 betulin).

Brno–Modřice

- v žárovém hrobě ze starší doby římské byla mezi kostmi nalezena hrudka tmavé organické hmoty.

Chromatogram (Scan mod) chloroformového extraktu vzorku z Brna-Modřic (L4 lupan-2,20(29)-dien, L3 lupan-2,20(29)-dien-28-ol, L2 lupenon, L1 lupeol, B2 betulon, B1 betulin).

1 cm

2 cm

Lešany u Prostějova

0,5 cm

Těšetice-Kyjovice

0,5 cm

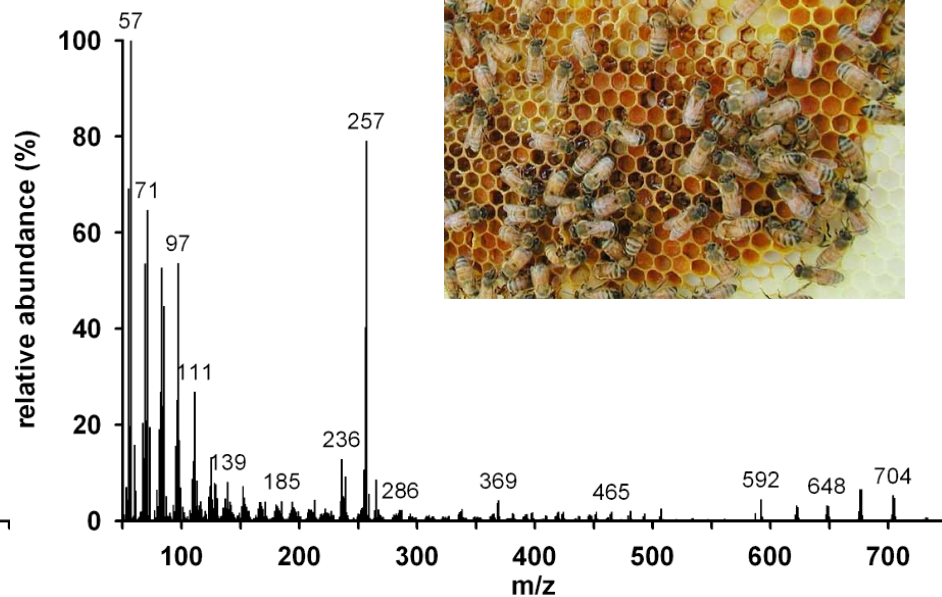
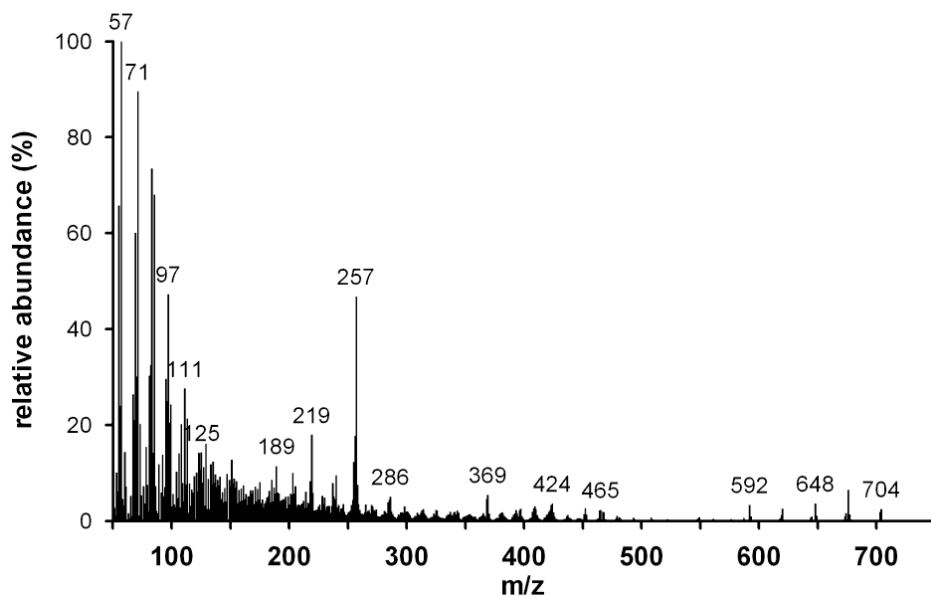
Hulín

Dolní Sukolom

Silicitový nožík s nánosem organické hmoty (pozdní eneolit).

1 cm

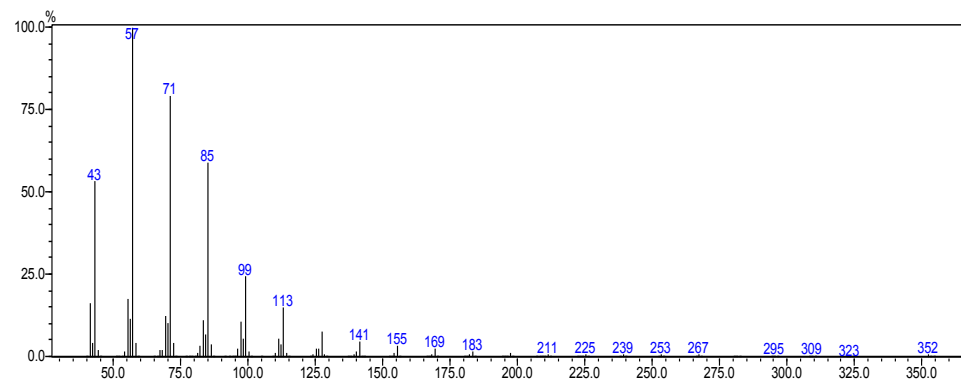
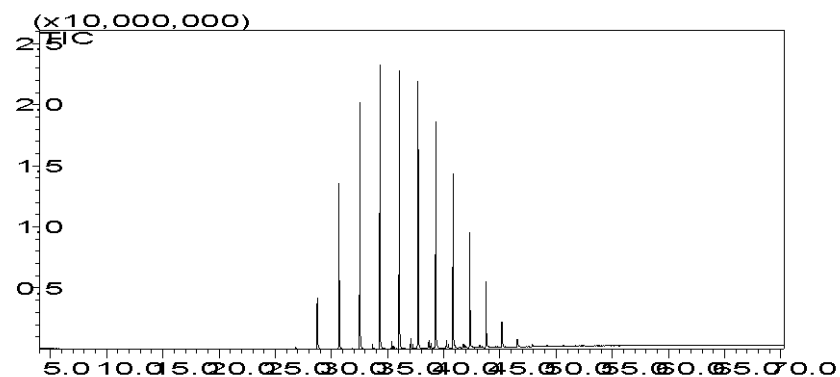
Hmotnostní spektrum (DIP-MS) vzorku organické hmoty z Dolní Sukolomi (A) a recentního vosku (B) pro energii ionizace 70 eV.

Boskovice, kostel sv. Jakuba

(krypta Morkovských ze Zástřizl)

Parafin patrně z doby
otevření krypty r. 1912

MS spektrum n-pentakosanu ($C_{25}H_{52}$, 5. pík zepředu) ze vzorku z helmice

Kamenouhelný dehet

Aromatic Hydrocarbons

BTEX

Benzene

Toluene

Ethylbenzene

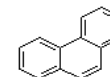

Xylene

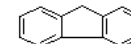
Non-heterocyclic PAHs

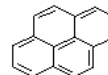
Naphthalene

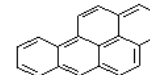
Phenanthrene

Fluorene

Pyrene

Benzo[a]pyrene

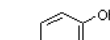
Tar Acids / Phenolics

Phenol

o-Cresol

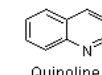

2,4-Dimethylphenol

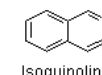
Tar Bases / Nitrogen-containing Heterocycles

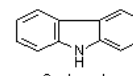
Indole

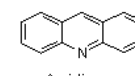
Quinoline

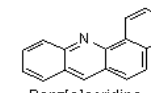
Isoquinoline

Carbazole

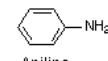

Acridine

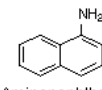

Benz[a]acridine

Aromatic Amines

Aniline

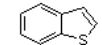

Aminonaphthalene

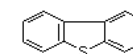
Sulfur-containing Heterocycles

Thiophene

Benzo[b]thiophene

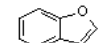

Dibenzothiophene

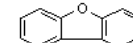
Oxygen-containing Heterocycles

Furan

Benzofuran

Dibenzofuran

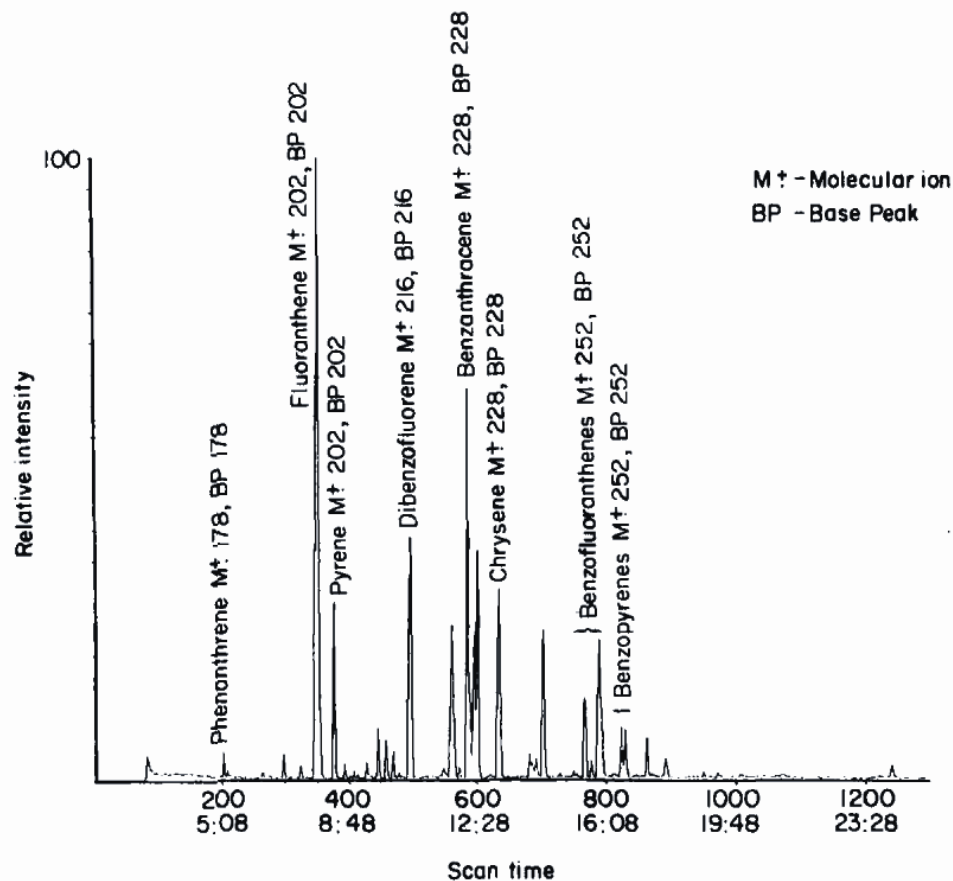

Figure 1. Total ion current (TIC) chromatogram given by the solvent washing of caulking material from the Tredunnoc boat.

Analýza spálených kosterních pozůstatků

Průběh spalování

- Spalování paliva
- Odpaření vody
- Spalování měkkých tkání
- Spalování kostí

Teplotní (vlhkostní) gradient

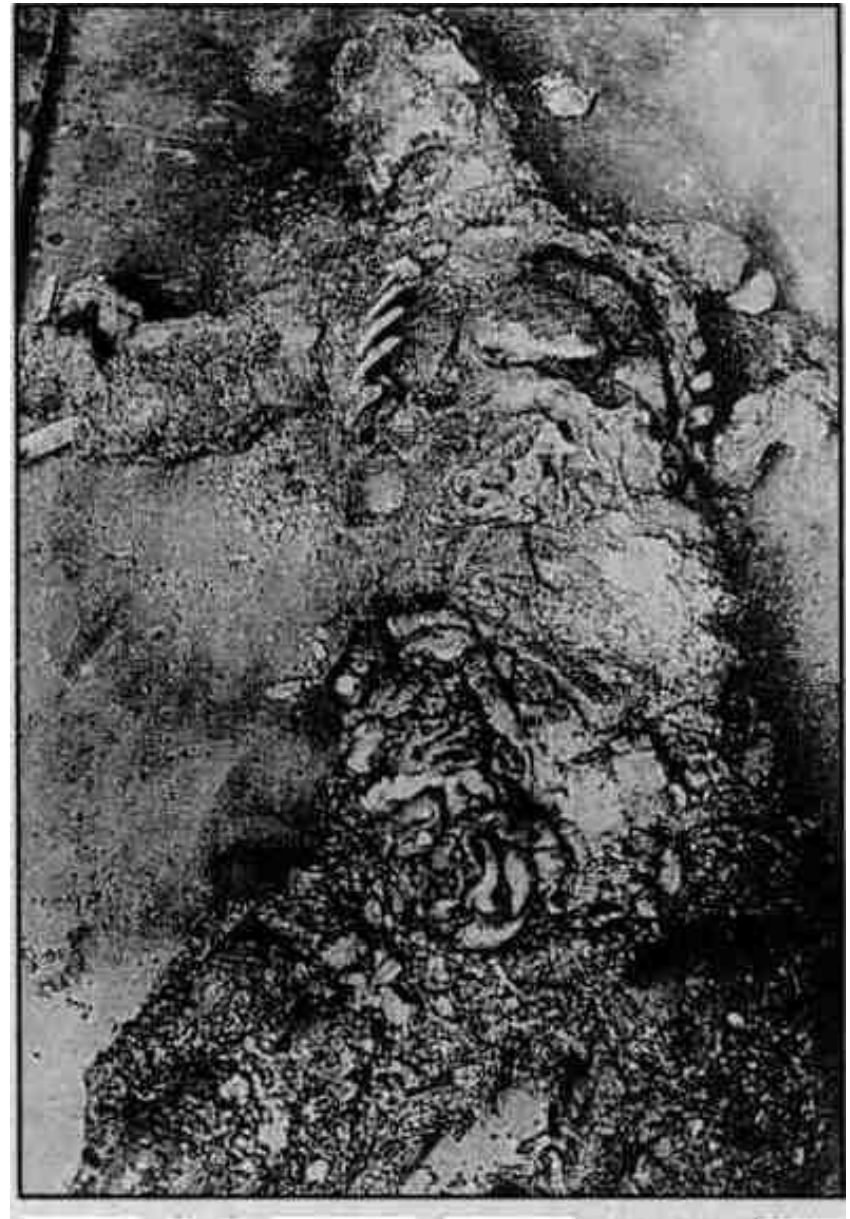
Knotový efekt

Obsah vody v těle a teplotní gradient

Zpomalené hoření tkání s vysokým obsahem vody.

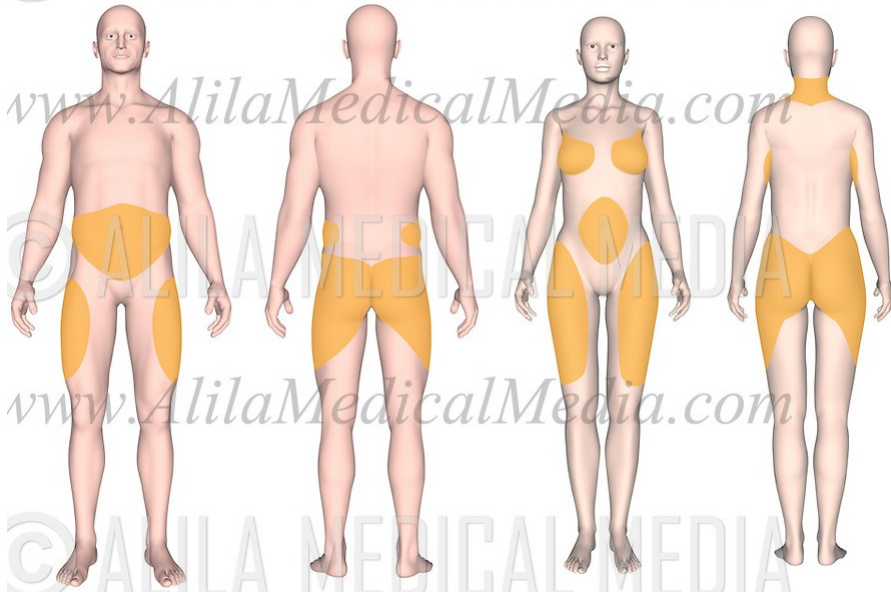
<i>Tkáň</i>	<i>Obsah vody (%)</i>
kostra	22
tuková tkáň	30
kůže	70
svalstvo	75
mícha	70
bílá hmota mozková	70
šedá hmota mozková	86
krev	80
játra	70
ledviny	83
plíce	79
srdce	79

Knotový efekt

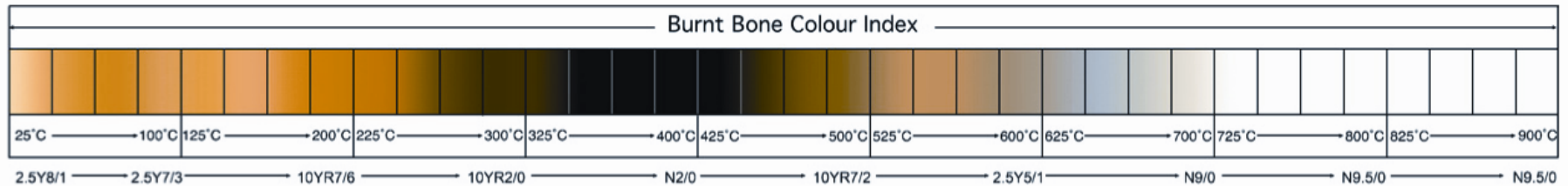
Během hoření knotu se svíčka se taví a vzniklá kapalina je nasávána do knotu, kde hoří. Lidské tělo obsahuje velké množství tuku, který se začne tavit, je nasáván oblečením, které tak funguje jako knot, a udržuje hoření.

Distribution of Subcutaneous Fat in Males and Females

Zbarvení kosti

Temperature (°C)	Color Effects
300	Black color of cortical bone
200–400	Ultrastructural orientation of collagen fibers is well preserved
600	Gray color indicates a leaching out of the organic portion
800	White color of bone

Bone Color (temp. °C)	Cortical Position	Crystal Morphology	Size Range	Lamellar Pattern	Collagen Fibers in Haversian Canal
White (800–1400)	Outer	Spherical and Hexagonal	$0.25 \pm 0.07 \mu\text{m}$ to $0.41 \pm 0.09 \mu\text{m}$	Not observable	Indistinguishable
Gray (~600)	Mid-cortex	Spherical	$\sim 0.060 \pm 0.007 \mu\text{m}$	Not observable	Fraying
Black (200–600)	Inner	No crystals	–	Observable	No Fraying

Metoda FTIR

Přítomnost vody (fyzikálně i chemicky vázaná)

Přítomnost organické složky (rezidua kolagenu)

Změny krystalické mřížky kostního minerálu (uhličitan, β -trikalciium fosfát, aj.)

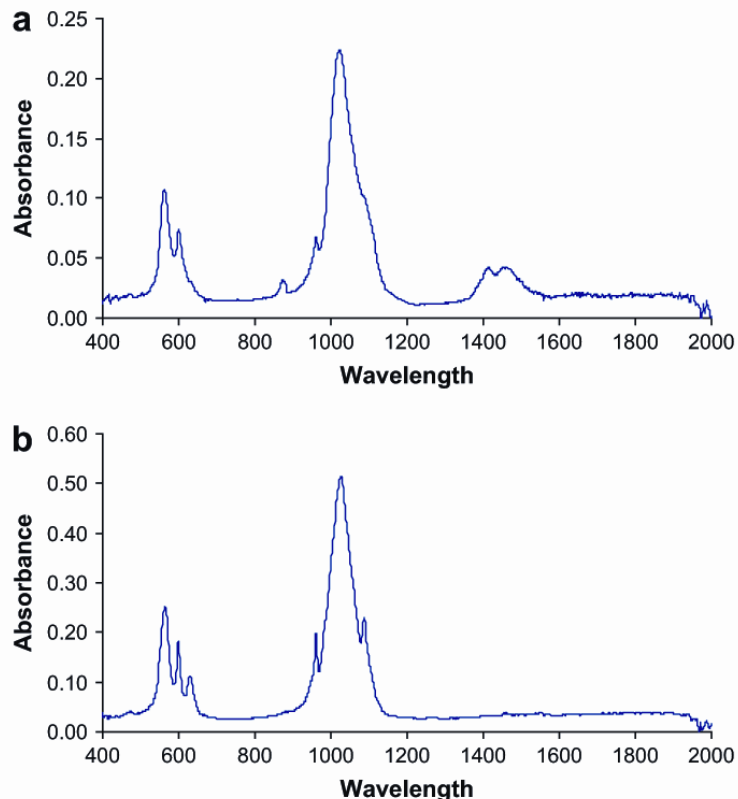
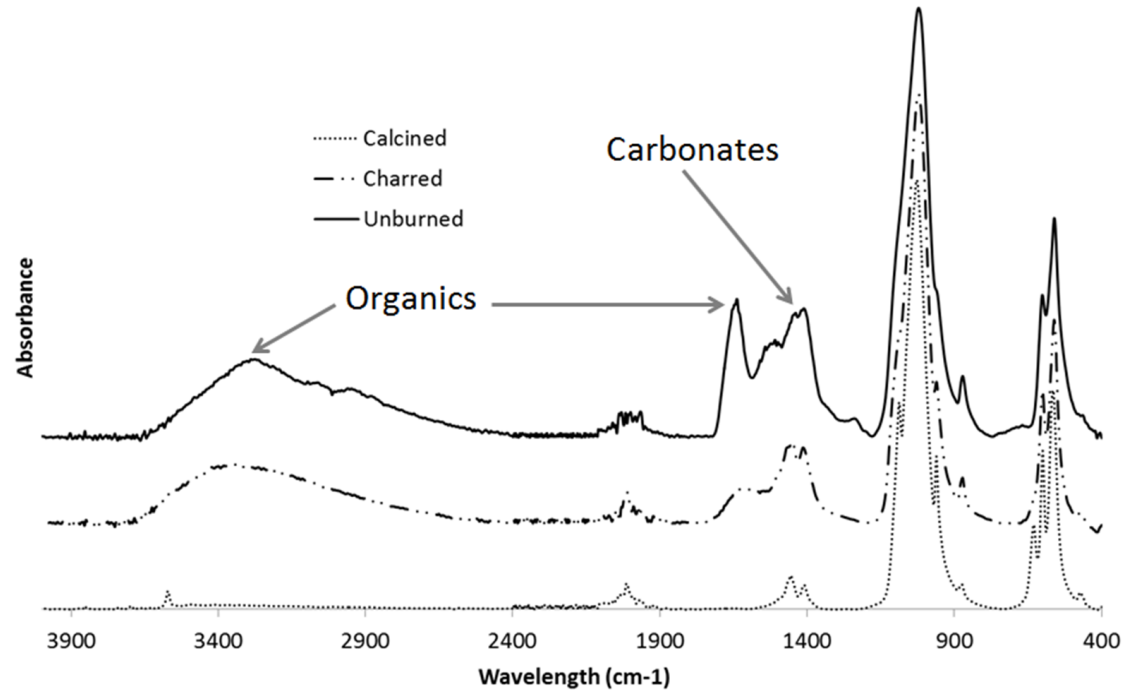
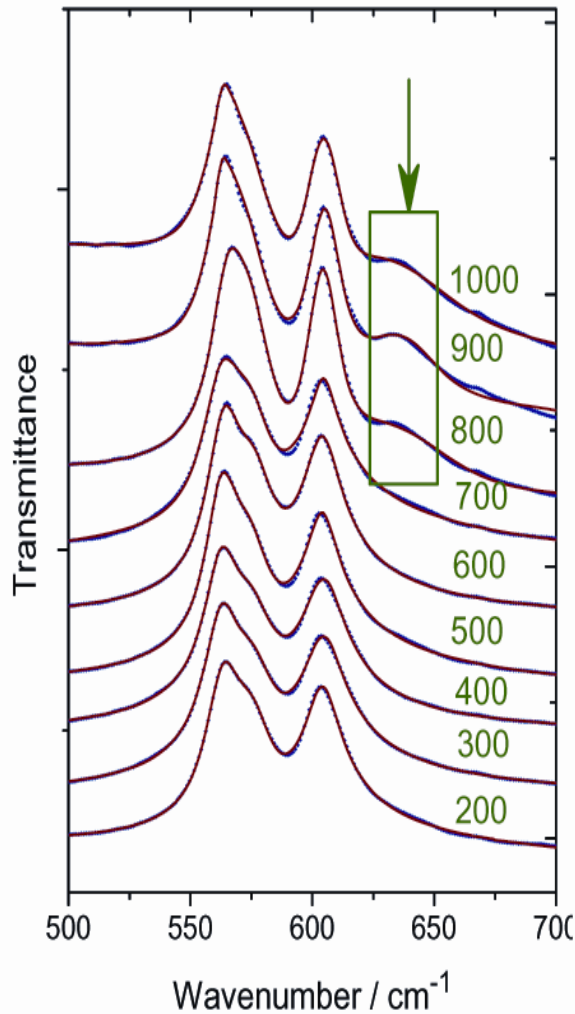

Fig. 2. Comparison of (a) low intensity (500 °C) burning and (b) high intensity (900 °C) burning FTIR-ATR spectra.

Stage of Transformation	Evidence	Revised Temperature Range (°C)
Dehydration	Fracture patterns; weight loss	100–600
Decomposition	Color change; weight loss; reduction in mechanical strength; changes in porosity	300–800
Inversion	Increase in crystal size	500–1100
Fusion	Increase in mechanical strength; reduction in dimensions; increase in crystal size; changes in porosity	700+

Metoda FTIR

Temperature ($^{\circ}\text{C}$)

Effect

300–500

H_2O removed from nonmineralized portion.

600–700

Organic carbon burnt to CO_2 and eliminated from bone.

>700

H_2O removed from apatite crystals; CO_2 formation.

>800

Physiological hydroxyapatite changes to β -tricalcium phosphate;

Shrinking 30% due to recrystallization and crystal fusion.

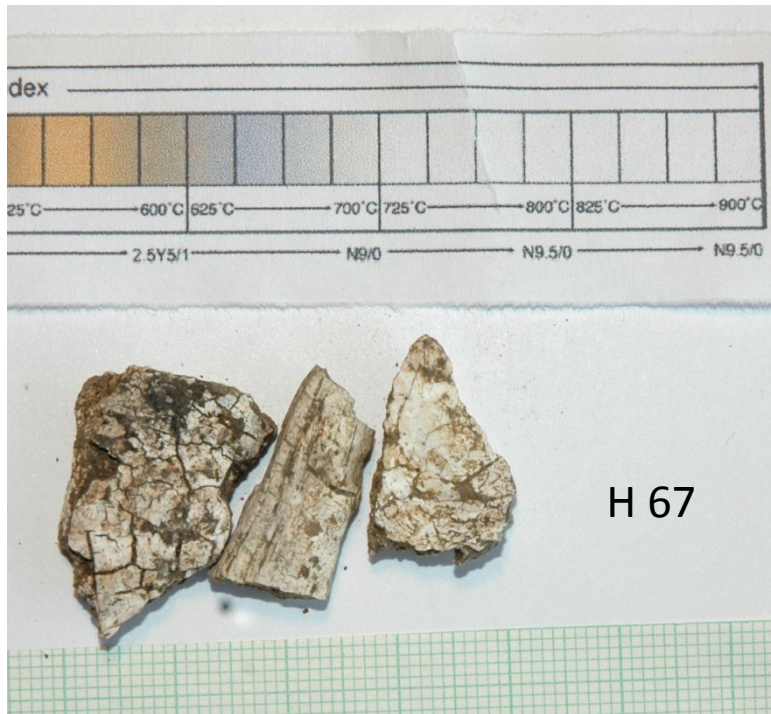

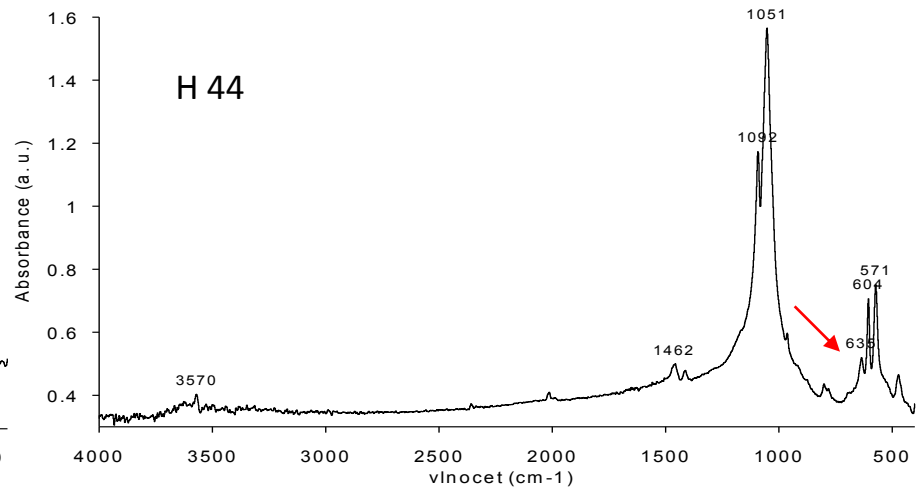
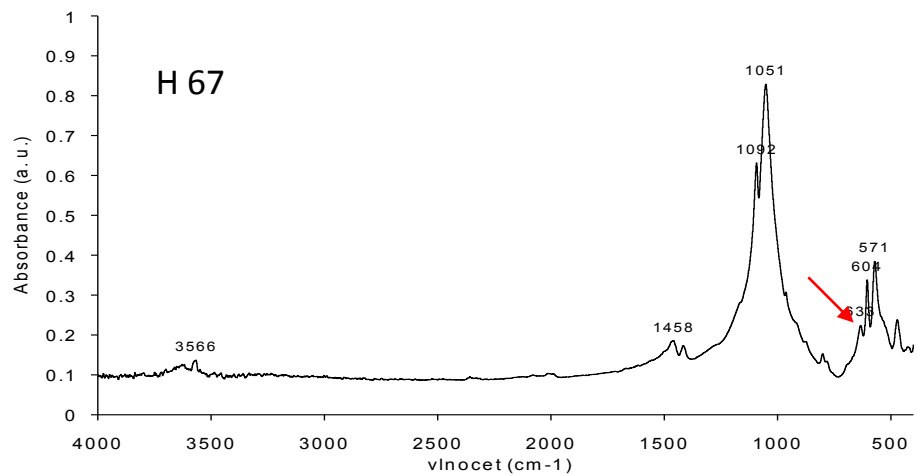
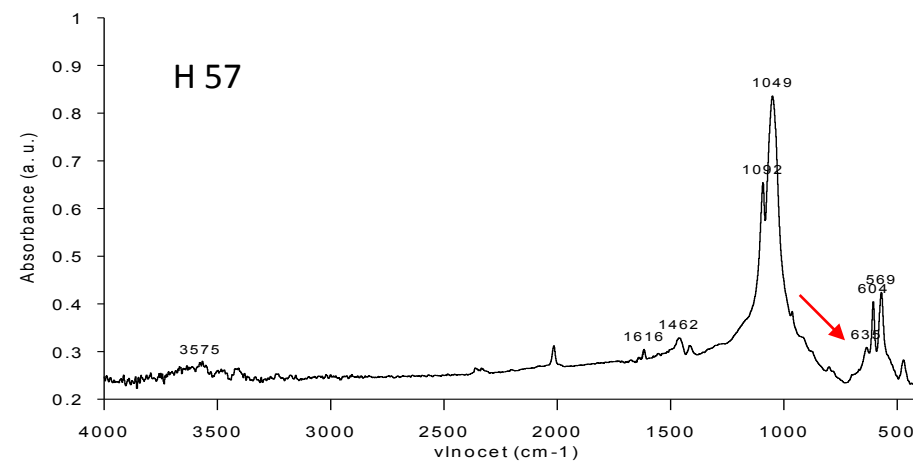
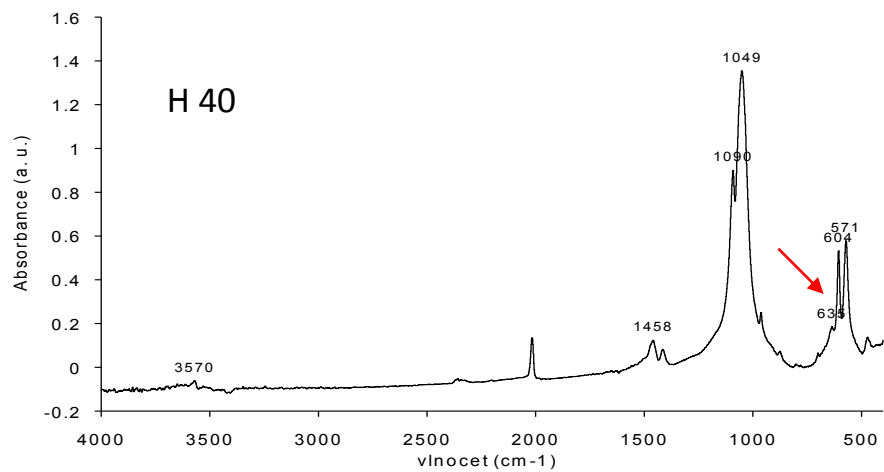
Žárové pohřebiště lužické kultury v Příboře

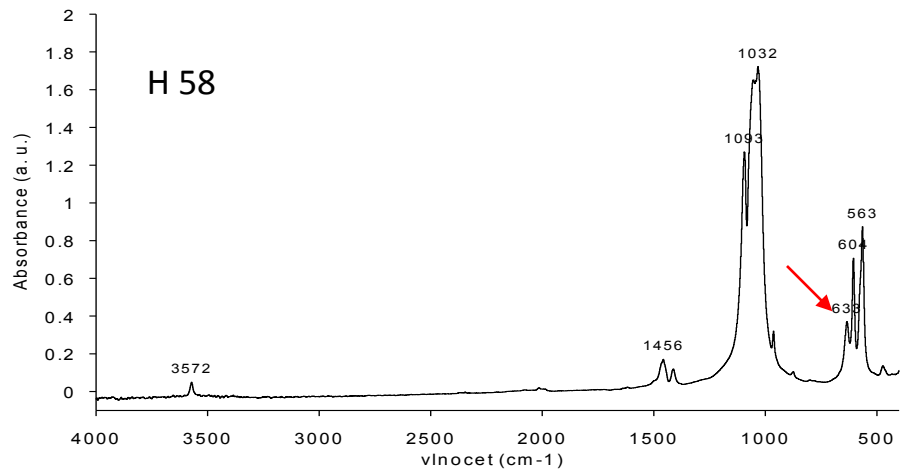
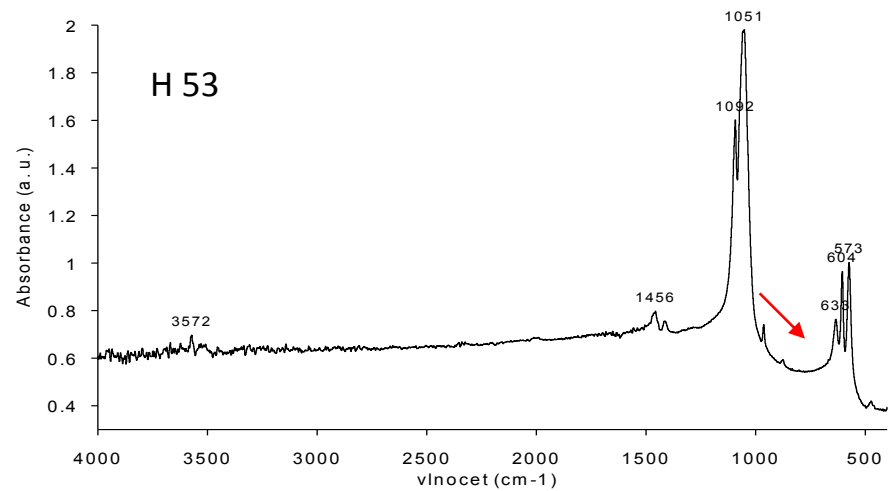
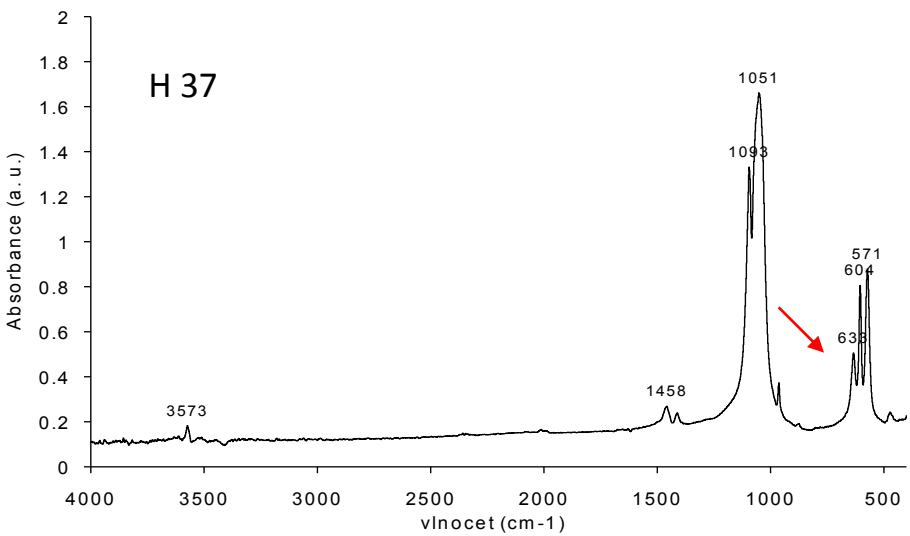

Spálené kosterní pozůstatky

Pohřební ritus lužické kultury

Lužická kultura: dobře organizovaná technická stránka kremace (snad spodní přívod vzduchu, omezení ztrát tepla do okolí), případně použití značného množství paliva (Chochol 1961).

a = křídovité
b = křídovité – dokonalé
c = dokonalé
d = téměř dokonalé
e = nedokonalé

Charakteristika pohřebního ritu na pohřebišti v Příboře:

Ustálená technologie kremace

Teplota kremace okolo 800 - 900 C s dobrým přístupem vzdušného kyslíku.

Experimentální hranice (McKinley1997),
Lokálně teplota dosáhla až 1000 C.

Etnografická analogie: kremace v Tibetu

Hradisko Chotěbuz-Podobora

Zbytky stáje

CH-P/09
SONDA 50
CTV.C.1-2/15

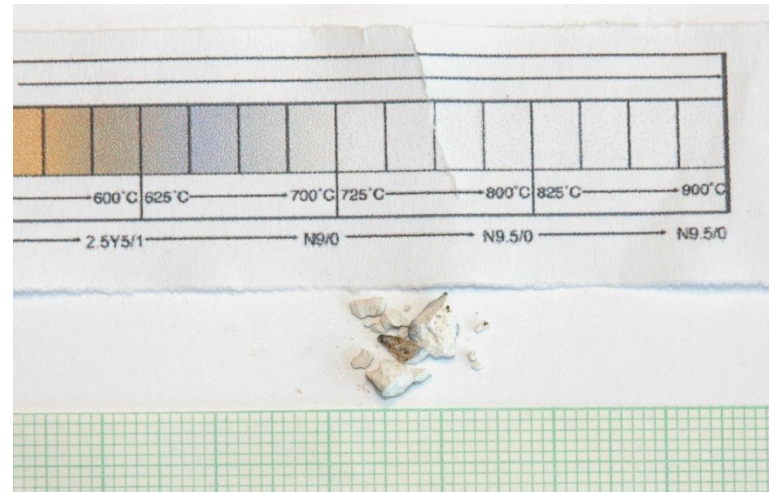
Kráva v červené elipse, **ovce/koza** v oranžové elipse, **prase** ve žluté elipse a **pes** v modré elipse.

Spálené kosti

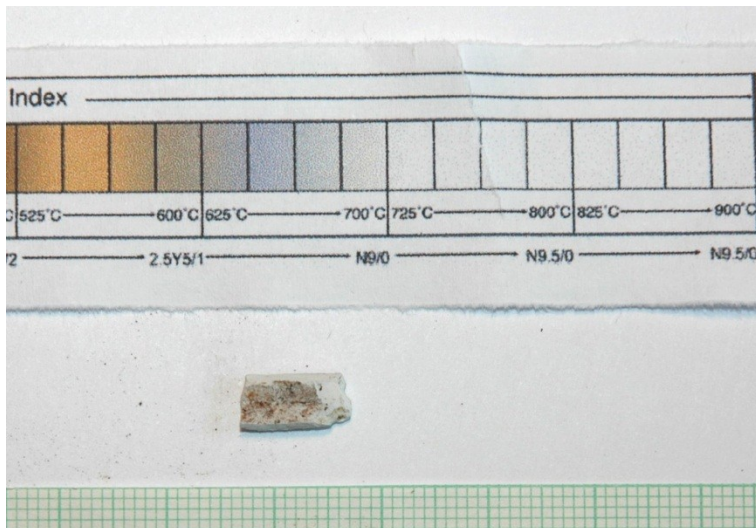
Kráva (hnědá kost)

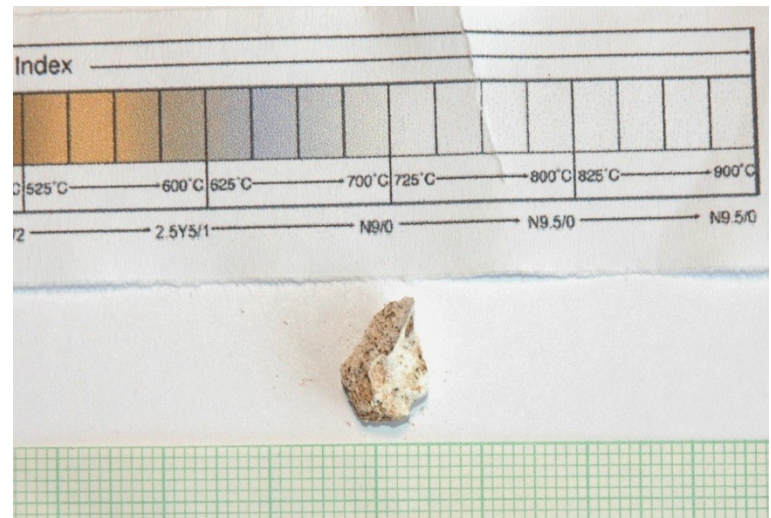
Kráva (bílá kost)

Prase

Ovce/koza

Stupeň spálení

	Dokládal 1999	Holck 1997
Kráva (hnědá kost)	Stupeň II (± 300°C)	Stupeň 1 (cca 300°C)
Kráva (černá kost)	Stupeň II (± 400°C)	Stupeň 2 (cca 400°C)
Kráva (bílá kost), prase, ovce/koza	Stupeň V (up to 750°C)	Stupeň 3 resp. 4 (up to 800°C)

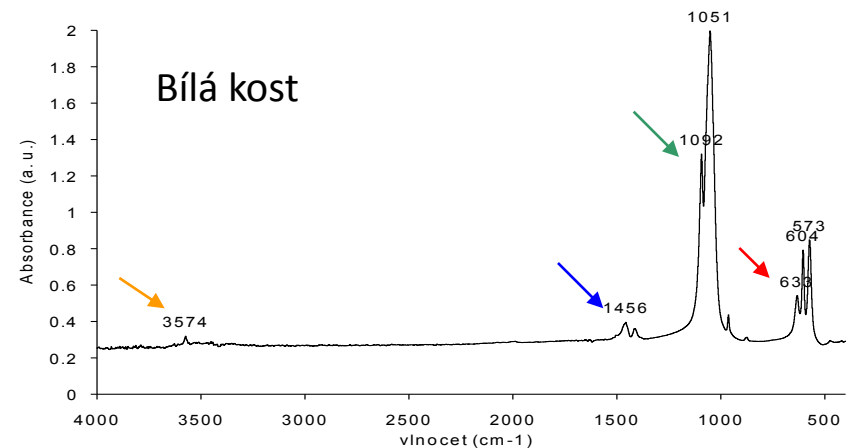
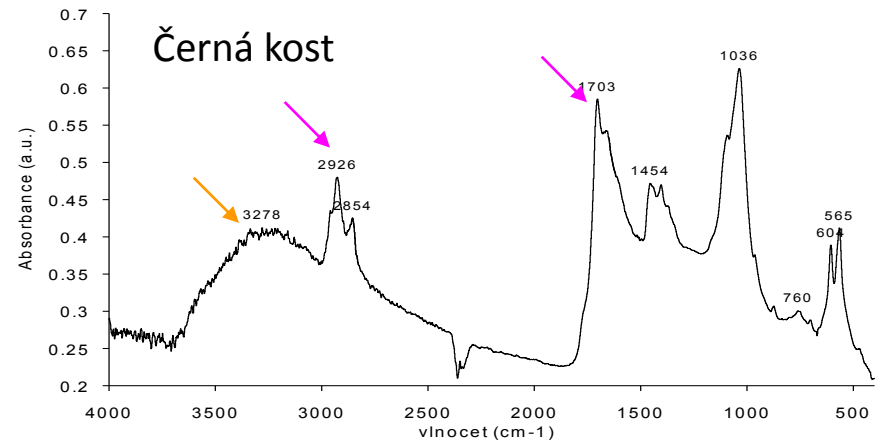
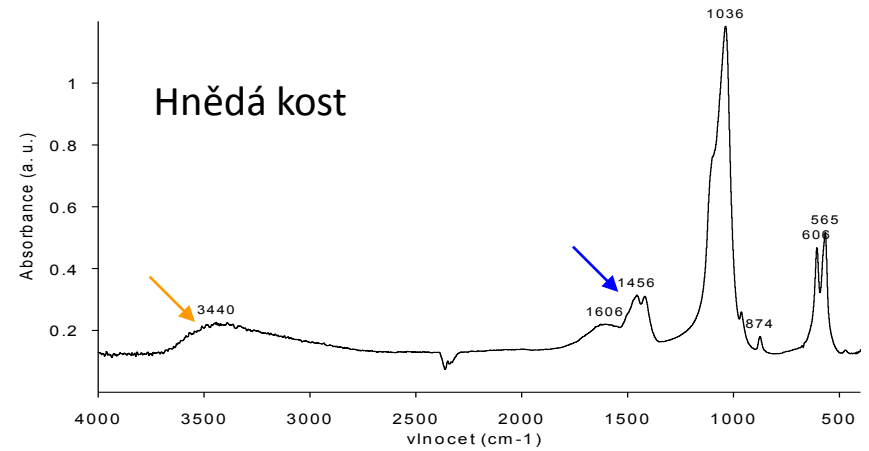
Zbarvení

	Munro et al. 2007	Walker et al. 2007
Kráva (hnědá kost)	250 – 300 °C	cca 250 °C
Kráva (černá kost)	cca 350 °C	350 – 400 °C
Kráva (bílá kost), prase, ovce/koza	> 700°C	cca 900°C

Kráva

Vliv vysoké teploty

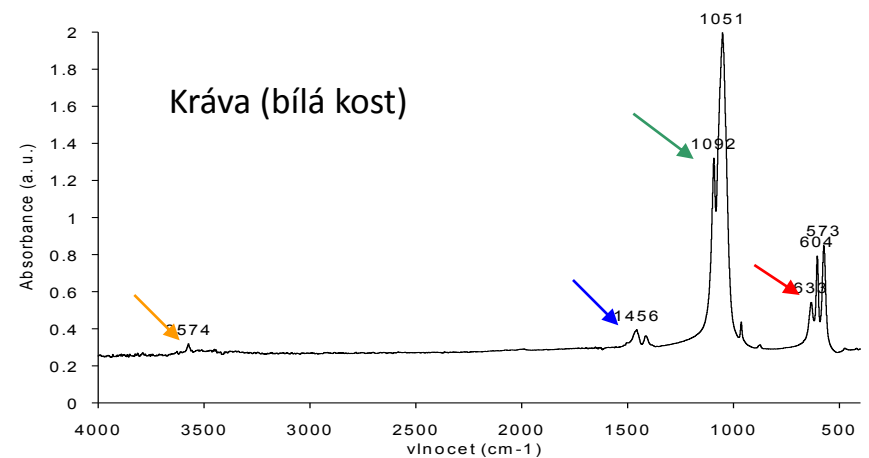
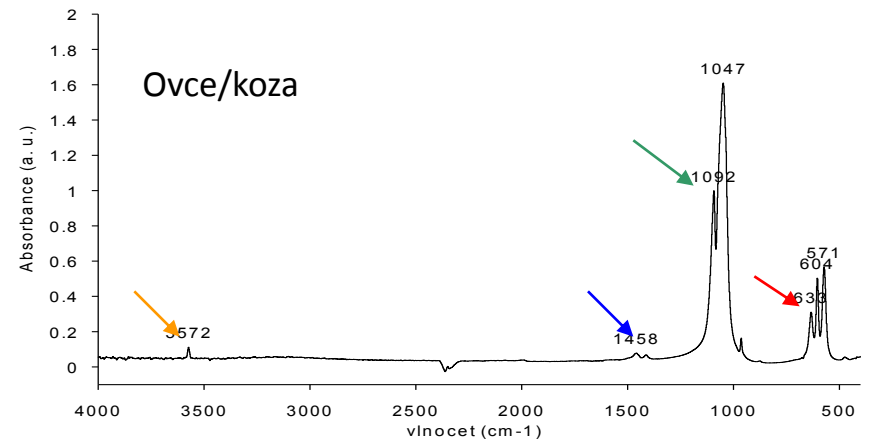
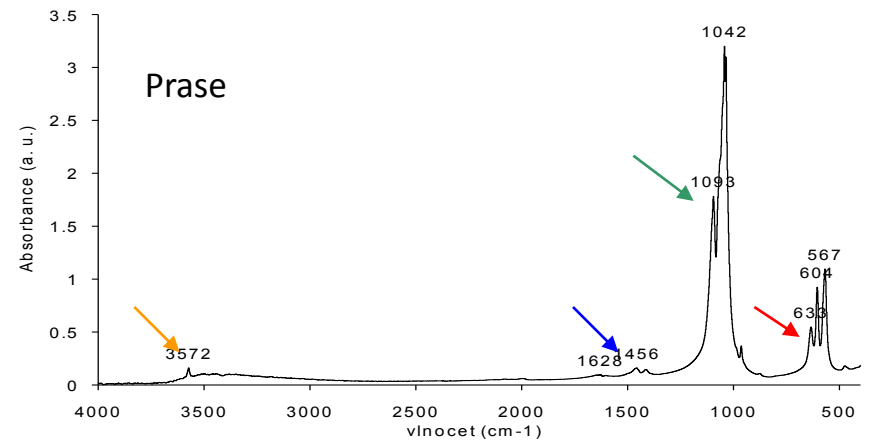
- ➔ Redukce OH pásu mezi 3600 -2600 cm^{-1}
- ➔ Redukce uhličitánového pásu (1459-1410 cm^{-1})
- ➔ Nový pás β -trikalcium fosfátu cca 1090 cm^{-1}
- ➔ Nový pás β -trikalcium fosfátu cca 655 cm^{-1}
- ➔ Pásky odpovídající organické složce kosti: C-H (2920-2950 cm^{-1}) a C=O (1700 cm^{-1}), resp. pásky N-H a O-H (3600 -2600 cm^{-1}) a C-O (1459-1410 cm^{-1} ; superpozice s pásky uhličitánu).

Teploty odhadnuté z infračervené spektrometrie odpovídají teplotám odhadnutým ze zbarvení a stupně spálení.

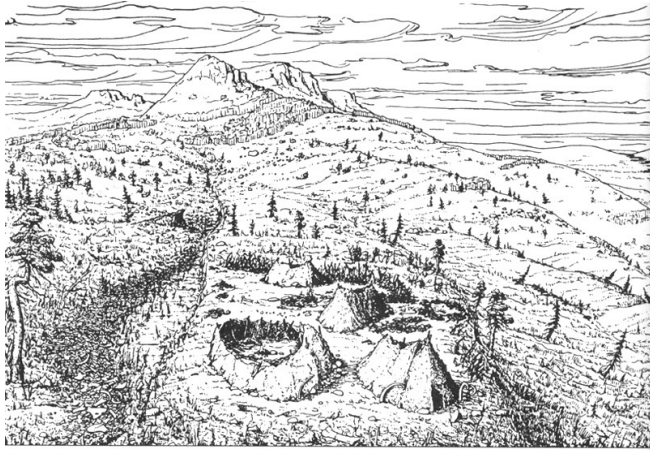
Kráva: **800 - 900 C**
 Prase a ovce/koza: **900 – 1000 C.**

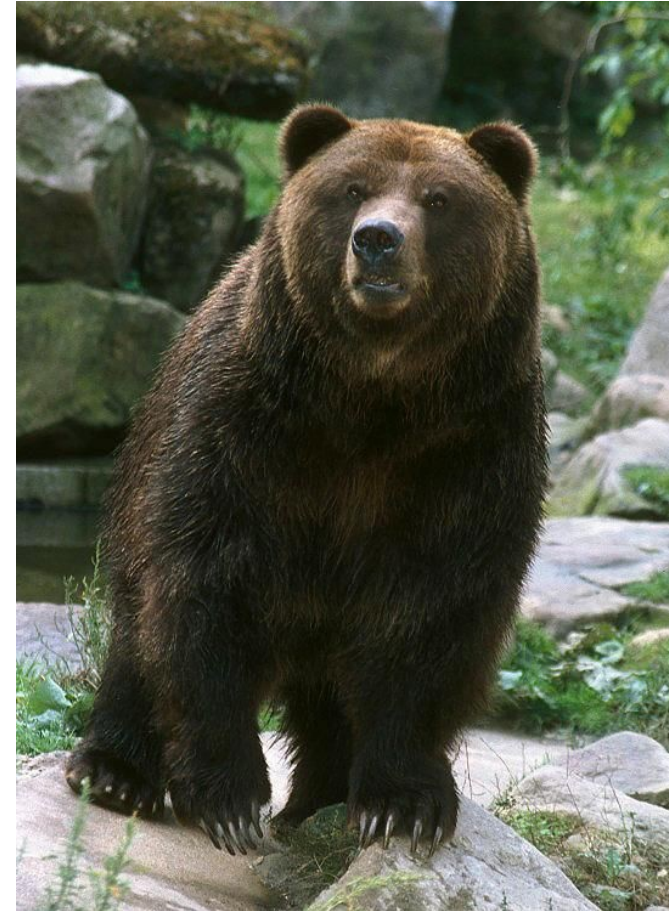
Prvková analýza kosterních pozůstatků

Dolní Věstonice II

Dolní Věstonice: pokus B. Klímy o rekonstrukci vzhledu sídliště „lovců mamutů“ pod Pavlovskými vrchy

Špičák (C₁) fosilního medvěda hnědého (*Ursus arctos*), gravettien, 26 640 ± 110 BP (nekalibovaná ¹⁴C data).

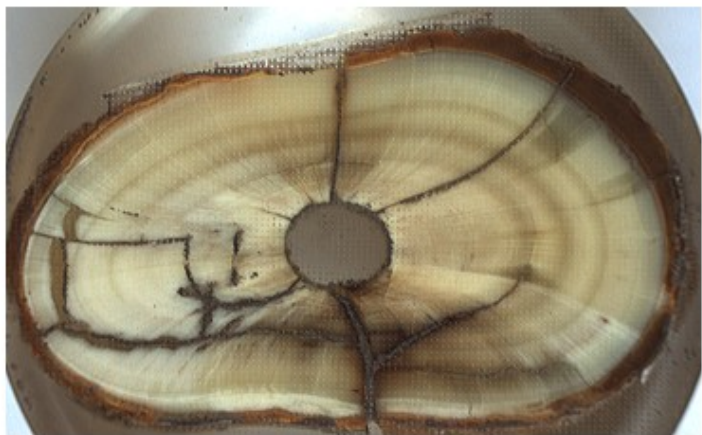

Prvek	obsah prvku ($\mu\text{g/g}$)	RSD
Ba	101	12
Zn	184	14
Sr	374	6

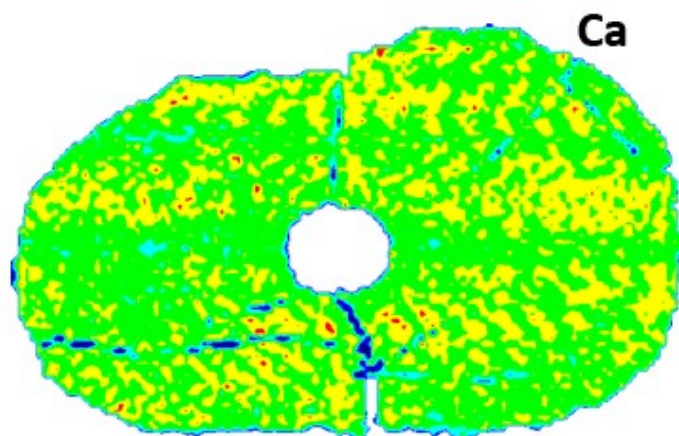
obsah Zn [mg/kg] :   býložravci → **všežravci** → **masožravci**
   90-150 → **120-220** → **175-250**

Content Sr[mg/kg]:   **masožravci** → **všežravci** → býložravci
   100-300 → **150-400** → 400-500

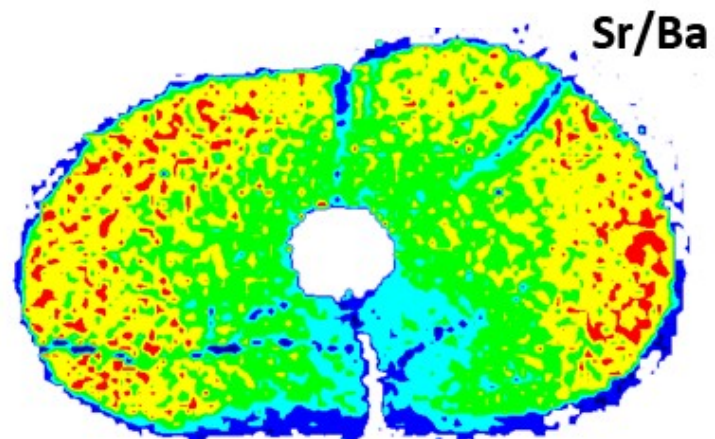
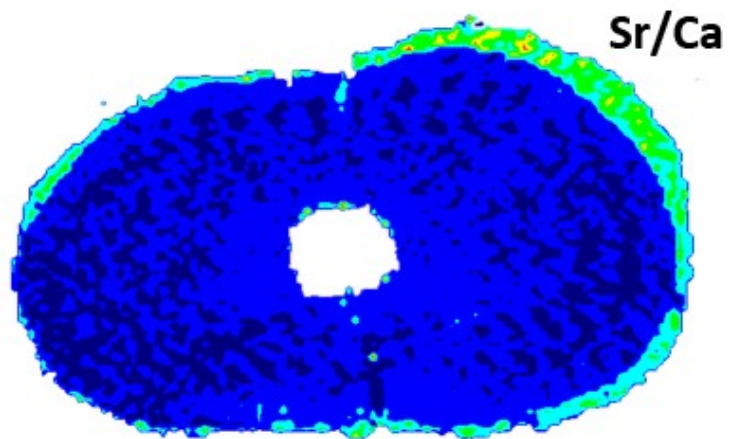

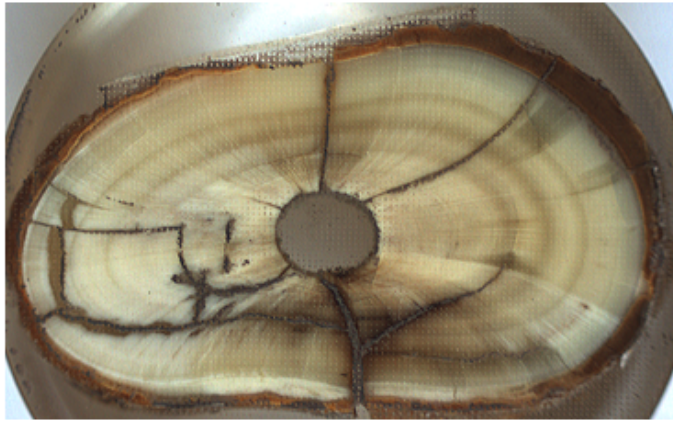

5 mm

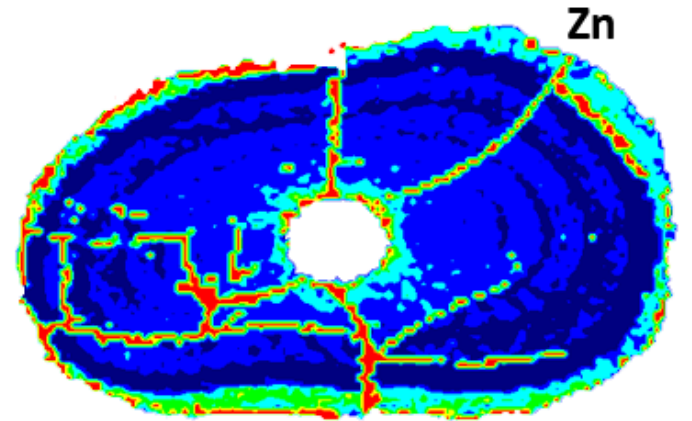

→
Relative abun.

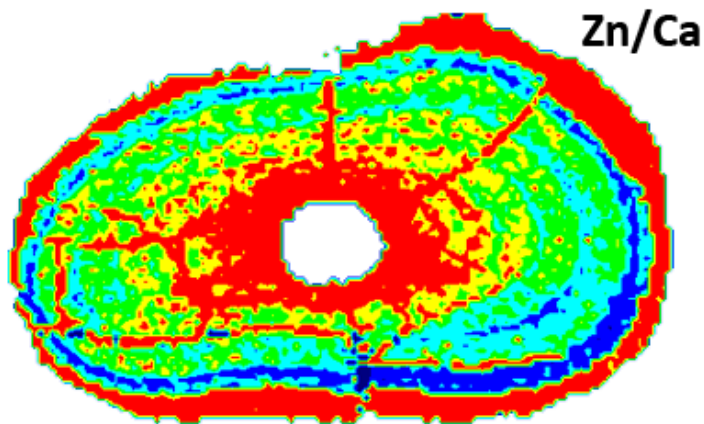
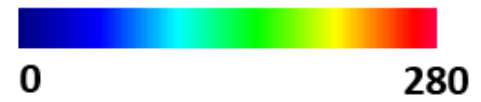

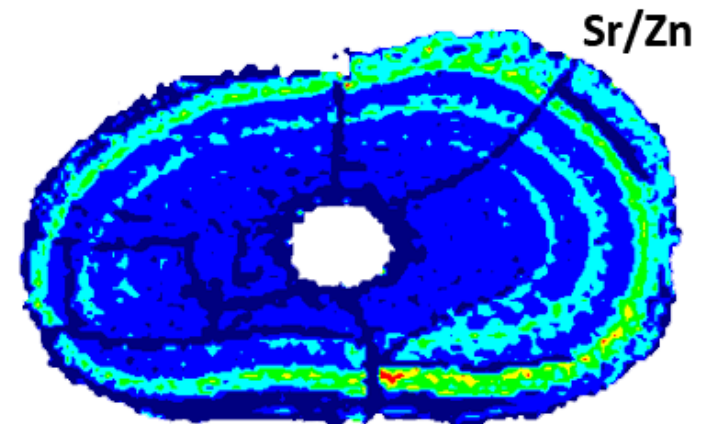
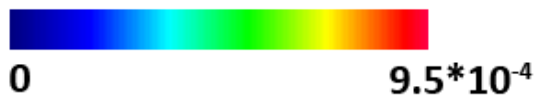
a)

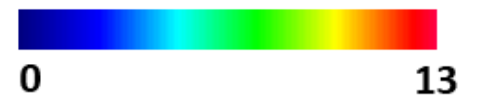
b)

c)

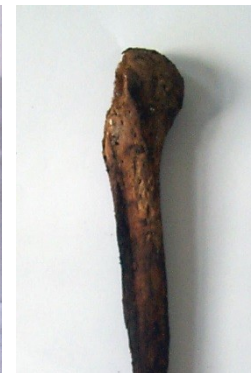
d)

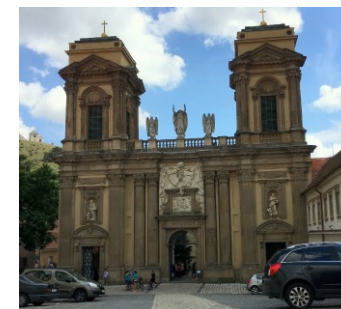
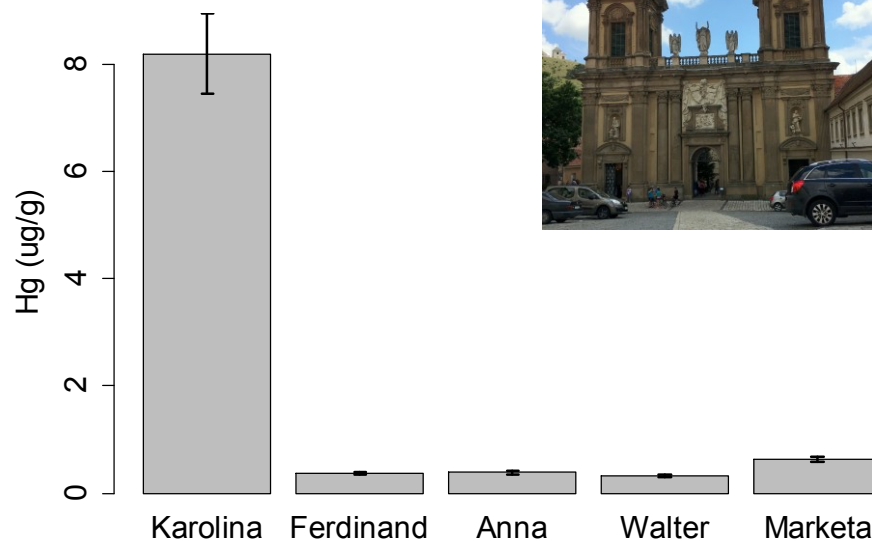
Mikulov

Výzkum rodinné hrobky Dietrichsteinů.

Kněžna Karolina Maxmiliána (†1734) trpěla nějakou blíže neurčenou, a na kosterních pozůstatcích nezjistitelnou, chorobou (uvažuje se o tzv. „rychlých souchotinách“).

Jméno	Rok úmrtí	Hg ($\mu\text{g}\cdot\text{g}^{-1}$)
Karolina Maxmiliána Dietrichsteinová	1734	$8,20 \pm 0,23$
Robert Burns	1844	8,02
Andrew Jackson	1845	6,0 5,6
Napoleon Bonaparte	1821	$3,98 \pm 0,29$ 3,3 4,7

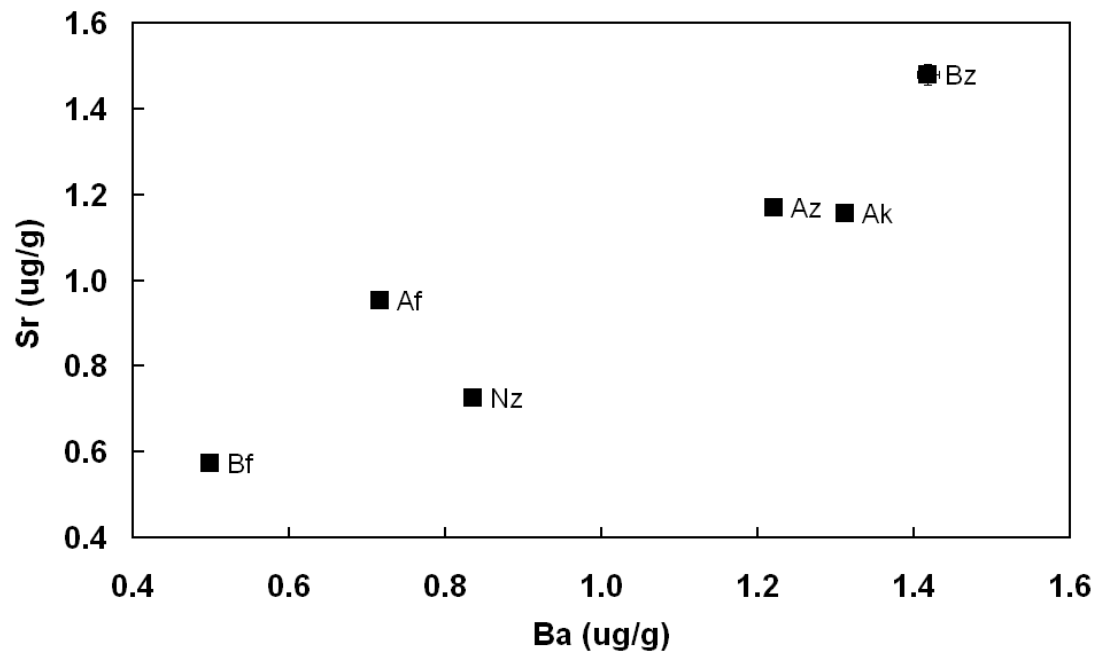
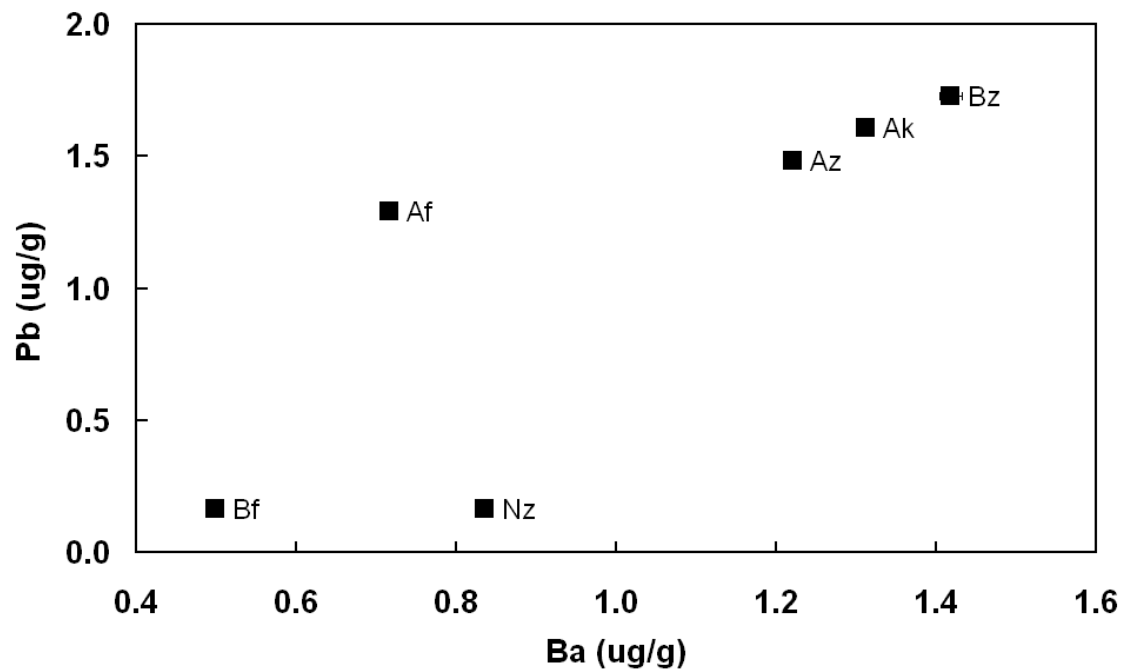
Uherské Hradiště

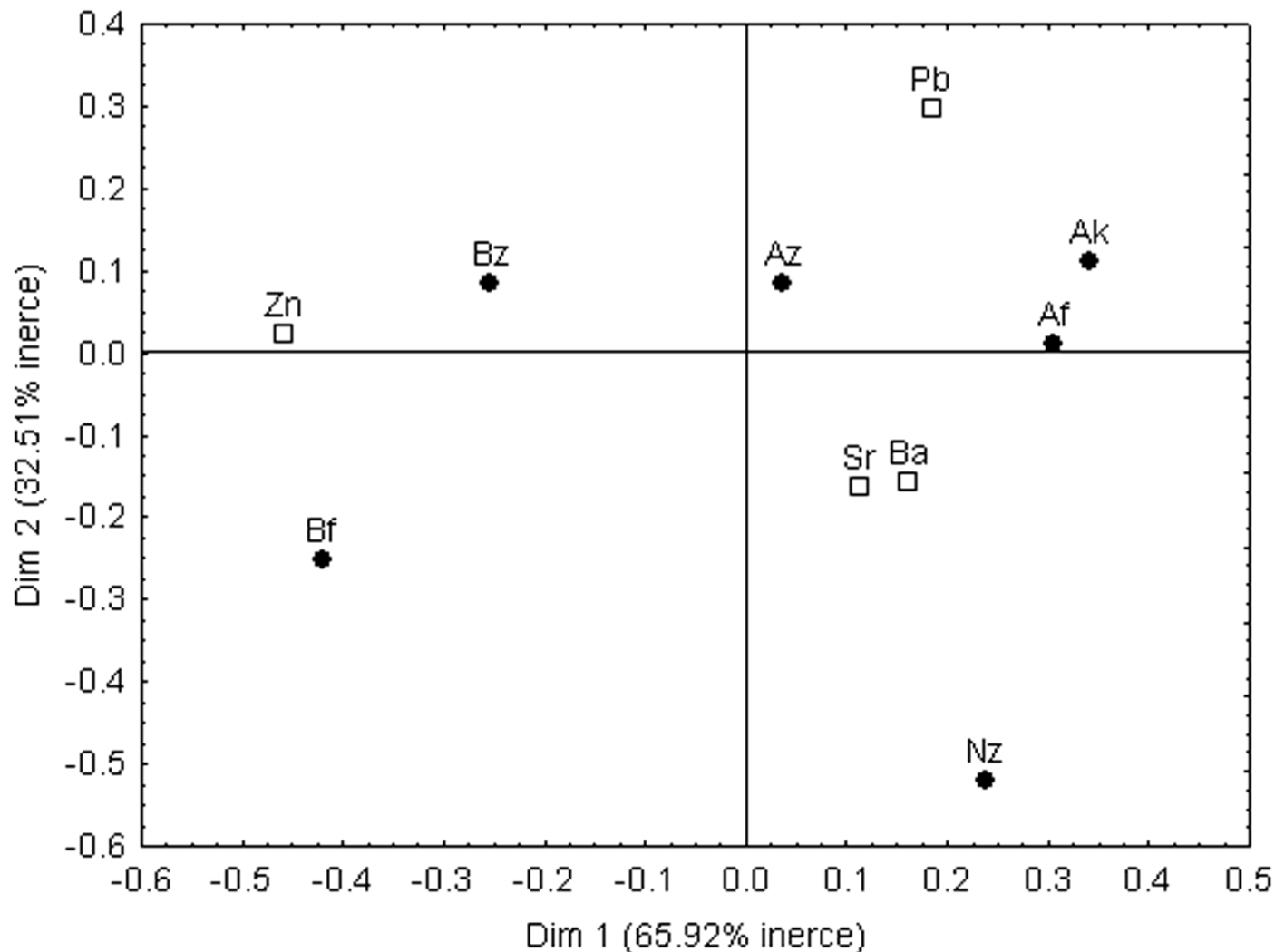
při záchranném archeologickém výzkumu klášterního kostela vyzvednuty na Rajském dvoře kláštera kosterní pozůstatky. Podle názoru autora výzkumu, archeologa R. Snášila, mohly pozůstatky patřit zakladateli kláštera biskupu Janu Filipcovi. Ten měl být původně pohřben před hlavním oltářem, jeho pozůstatky se zde však nenašly (biskupův náhrobek je vsazen do severní stěny presbyteria).

Jan Filipec (†1509) biskup velkvaradínský a správce olomouckého biskupství, diplomat ve službách uherského krále Matyáše Korvína a poté českého a uherského krále Vladislava Jagellonského.

Mauzoleum, kde byl biskup původně pohřben, bylo patrně vykradeno a jeho hrob vypleněn. Pokud se tedy jedná o pozůstatky biskupa, musel být na Rajském dvoře pohřben sekundárně. V hrobě byly nalezeny fragmenty dřevěné rakve s hřebíky, nedovřený zlatý kroužek (snad součást biskupského řetězu) a zvířecí kosti.

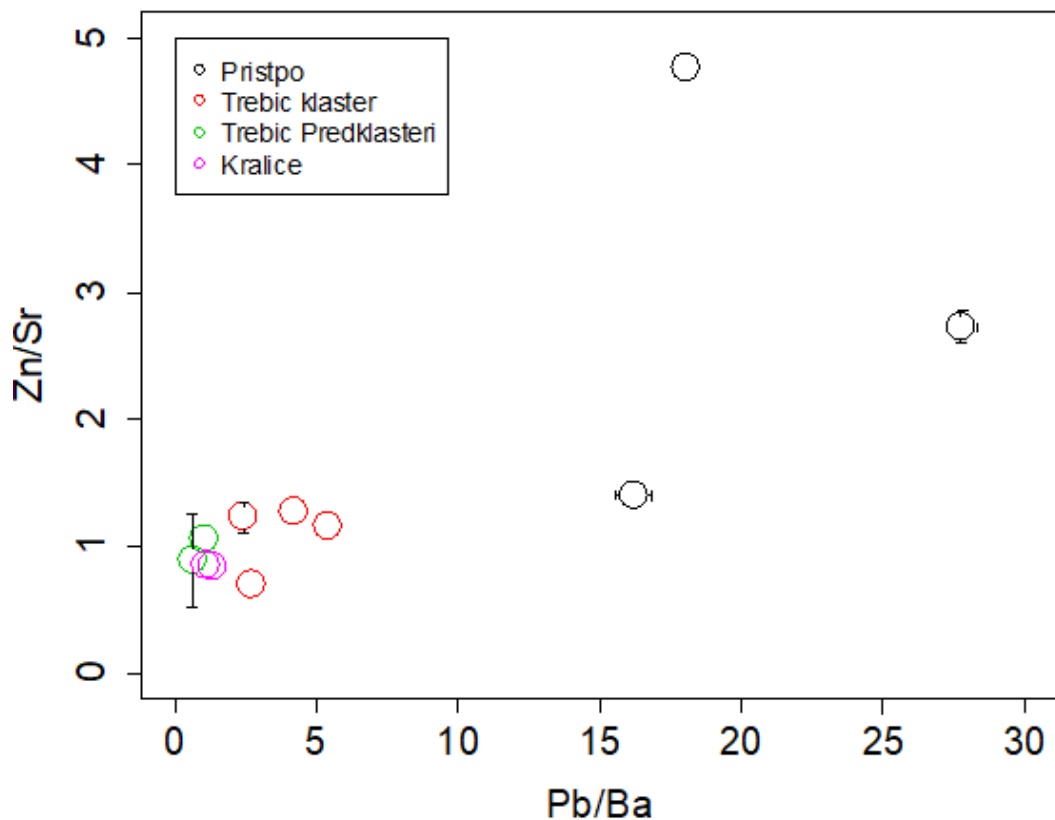

Vysoký obsah Pb v kostech jedince A může být jedním z podpůrných argumentů pro jeho ztotožnění s biskupem Janem Filipcem, který byl velkým milovníkem vína. Z tohoto hlediska je zajímavá historická zpráva o onemocnění biskupa Jana Filipce dnou: toto onemocnění, pokud ovšem nešlo o jinou chorobu, bývá totiž častým symptomem subchronické otravy olovem.

Příštpo

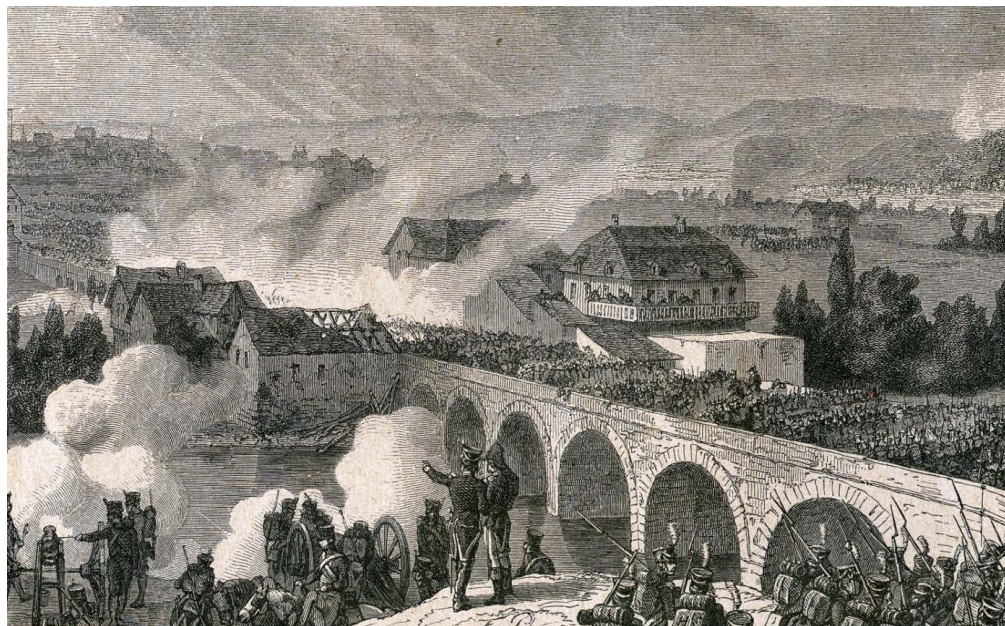
Příštpo je obec ležící cca 3 km jihovýchodně od Jaroměřic nad Rokytnou.

Při kopání sklepa domu č.p. 54 byly nalezeny neúplné kosterní pozůstatky minimálně pěti jedinců mužského pohlaví. Až na jednoho dospělého jedince byli ostatní staří cca 18–20 let.

Vzorek	Kost	Pb ($\mu\text{g}\cdot\text{g}^{-1}$)
Třebíč - klášter	žebro	9.83 ± 1.56
Třebíč - klášter	žebro	22.90 ± 0.88
Třebíč - klášter	žebro	16.32 ± 1.02
Třebíč - klášter	lebka	17.43 ± 0.22
Třebíč - Podklášteri	žebro	7.03 ± 2.74
Třebíč - Podklášteri	lebka	6.96 ± 1.56
Příštpo	žebro	43.79 ± 3.12
Příštpo	žebro	67.39 ± 1.88
Příštpo	žebro	50.07 ± 6.88
Kralice nad Oslavou	žebro	5.00 ± 3.94

Průzkumem kosterních pozůstatků z hromadného hrobu napoleonských vojáků nalezeného ve Znojmě byl zjištěn nízký věk pohřbených jedinců.

Nález z Příštpa je hromadný hrob francouzských (?) vojáků po bitvě u Znojma roku 1809, kteří zemřeli cestou do lazaretu v Jaroměřicích nad Rokytnou.

Hrob obětí napoleonských válek.
Jaroměřice nad Rokytnou.

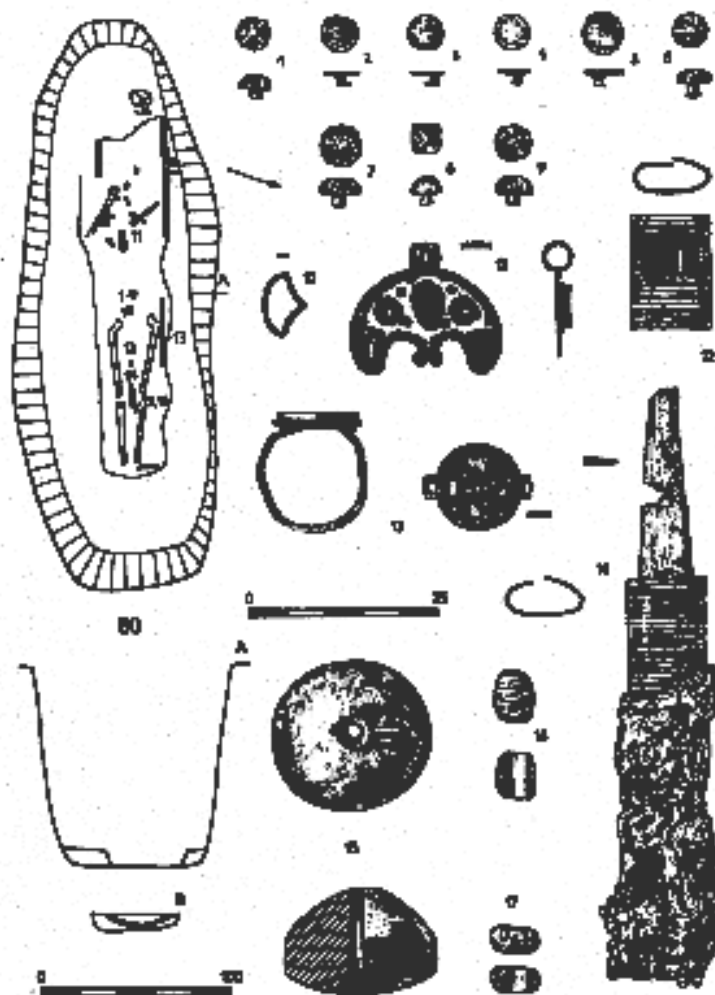

Strachotín

výzkum pohřebiště z doby stěhování národů (kmen Langobardů)

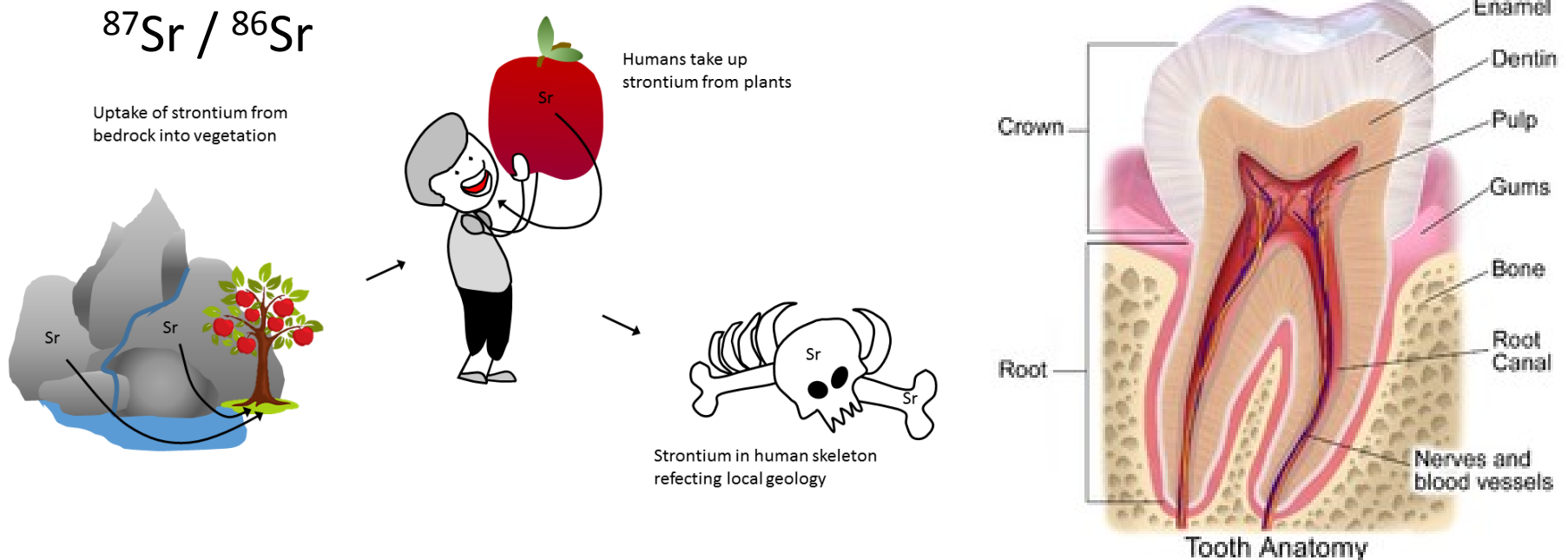
Vyloupený hrob č. 80

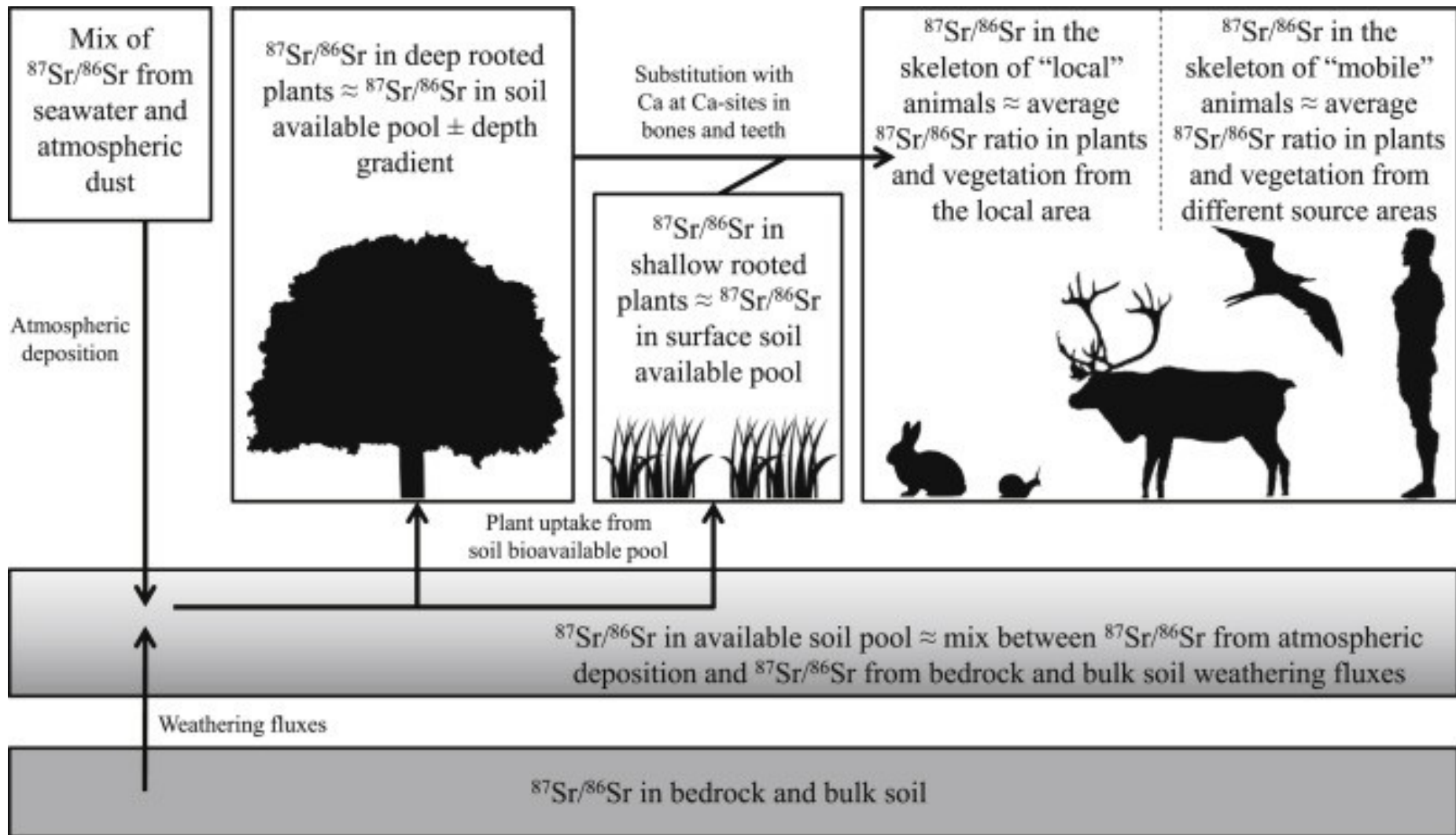
Str. 1. 188. 8. Strachotín (Str. 188. 8. Strachotín) — Graf 80.

Poměr izotopů stroncia ($^{87}\text{Sr} / ^{86}\text{Sr}$)

Poměr stabilních izotopů stroncia ($^{87}\text{Sr} / ^{86}\text{Sr}$) primárně závisí na geologickém stáří a následných geochemických procesech (např. přeměna hornin, smísení hornin různého stáří, apod.). To vede ke vzniku lokálních rozdílů v poměru $^{87}\text{Sr} / ^{86}\text{Sr}$.

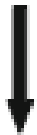
Poměr izotopů stroncia ($^{87}\text{Sr} / ^{86}\text{Sr}$)

Interpretace

Outcome A:

Enamel $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr} = \text{Bone } ^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$

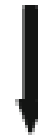
Option 1: Individual was born and lived locally during entire lifetime.

Option 2: Individual moved from one locale to another with identical $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$ ratios.

Option 3: Individual moved from one locale to another but continued to eat foods from former place of residence.

Outcome B:

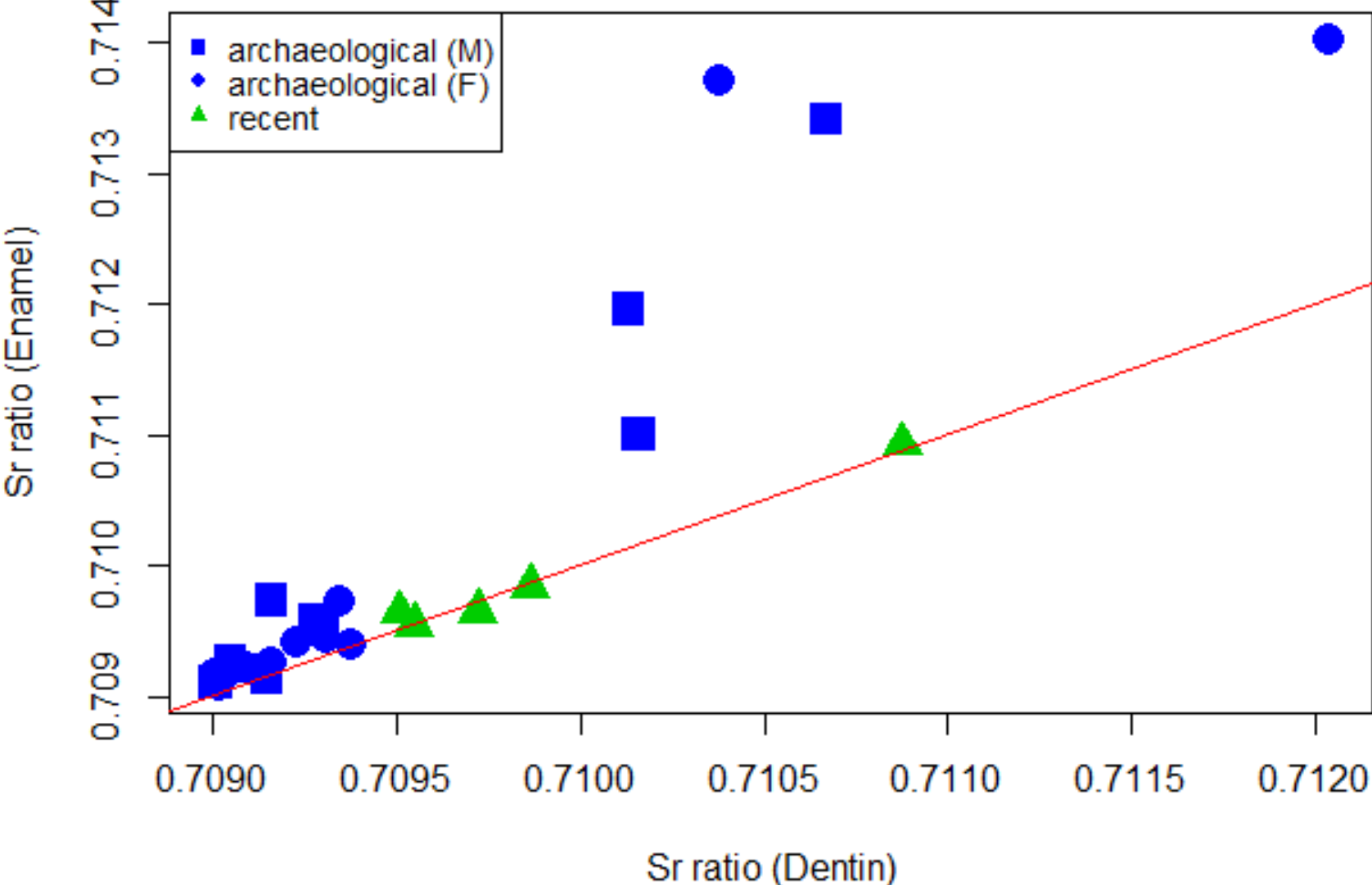
Enamel $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr} \neq \text{Bone } ^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$

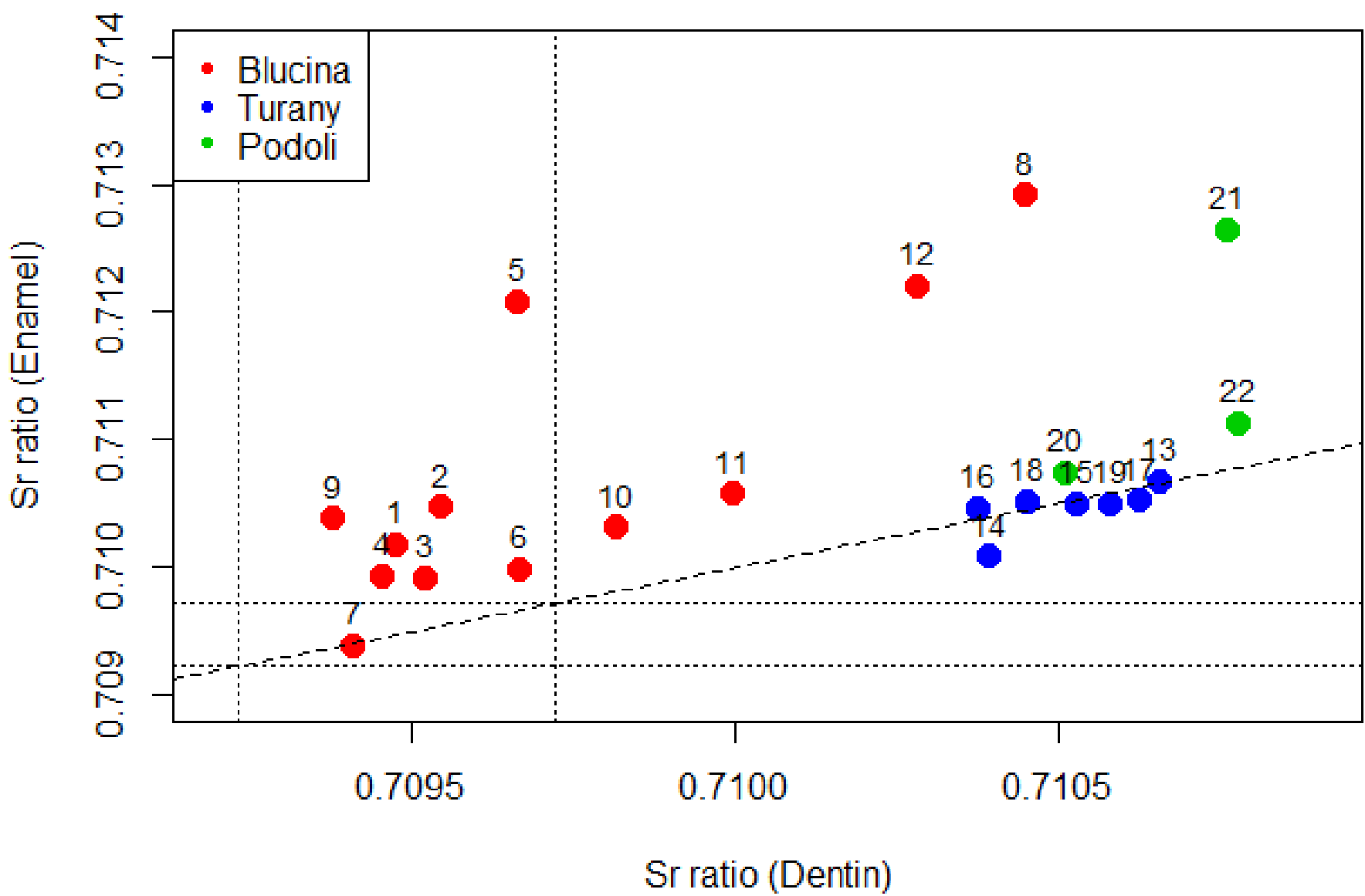
Option 1: Individual spent childhood in one locale and adulthood in another locale.

Option 2: Individual lived locally during entire lifetime but consumed imported foods during childhood or adulthood

De Heul (Wijk bij Duurstede), raný středověk

Blučina, Tuřany a Podolí (mladší doba bronzová)

Výrazný rozdíl v izotopových poměrech ve sklovině a dentinu jedince 12 z Blučiny a jedince 14 z Tuřan může souviset s jejich **ženským pohlavím** (u juvenilních jedinců 8 a 21 nebylo pohlaví možno určit).

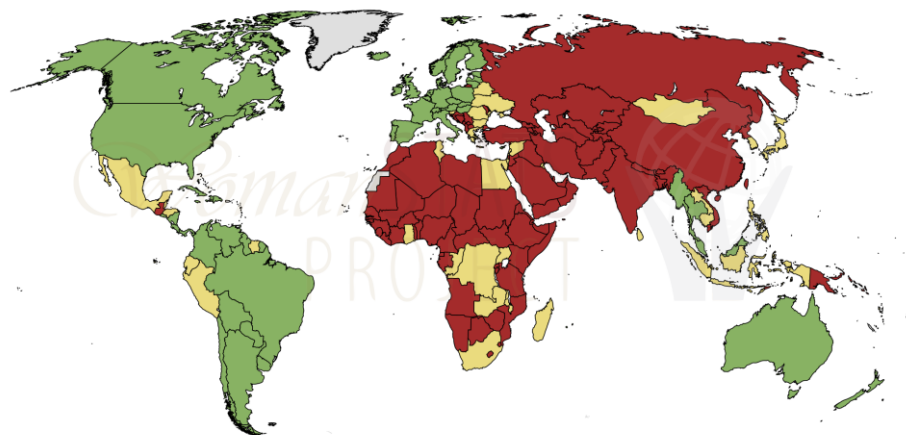

patrilokální exogamie

(nevěsta přichází do rodiny manžela, pro středoevropskou dobu bronzovou byla patrilokalita typická)

Prevalence of Patrilocal Marriage

Scaled 2016

MARR-SCALE-1
Data The WomanStats Project
<http://womanstats.org>

- No expectation of living with either his or her family (no evidence that more than 5% of marriages are patrilocal)
- Softening patrilocality, a young couple may be expected in exigency to live with his family. More than 5%, but less than or equal to 20% of marriages
- Strong presence of patrilocality; young couples are expected to live with the husband's family, greater than 20% of marriage
- No Data

Rozklad kosterních pozůstatků

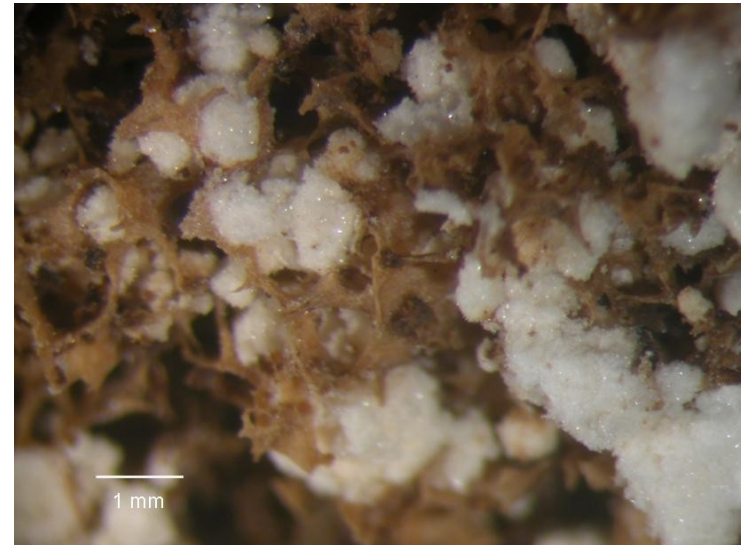
Transformace kostního minerálu

V kyselém prostředí:

hydroxyapatit ($\text{Ca}_{10}(\text{PO}_4)_6(\text{OH})_2$) $\rightarrow$ *brushit* ($\text{CaHPO}_4 \cdot 2 \text{H}_2\text{O}$)

pH: 7,0 – 7,5 (fyziologické)

pH: 4,5 – 6,0

Kníže Walter Xaver Dietrichstein, 18. stol., Mikulov)

Kosterní pozůstatky příslušníků rodu Dietrichsteinů

Mikulov

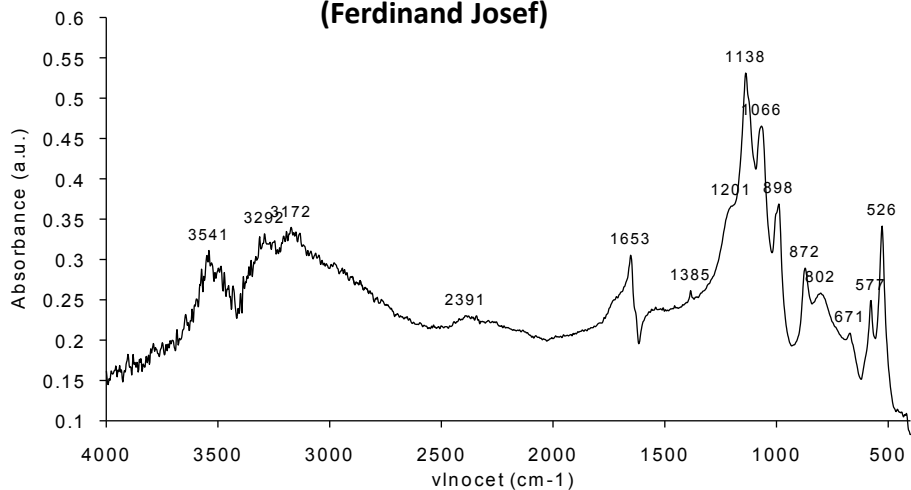

Vzorek 1. Fragment dlouhé kosti (kníže Ferdinand Josef)

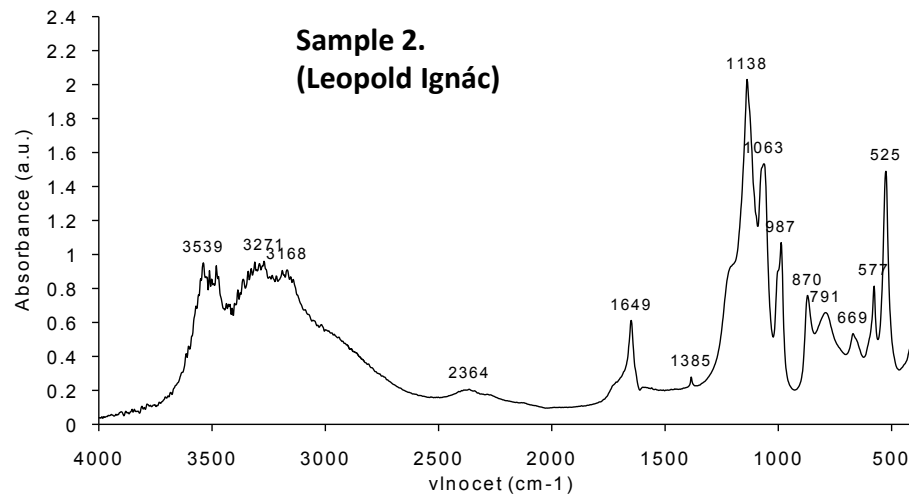
Vzorek 2. Fragment lebky (kníže Leopold Ignác)

Vzorek 3. Fragment obratle (kníže Walter Xaver)

Sample 1.
(Ferdinand Josef)

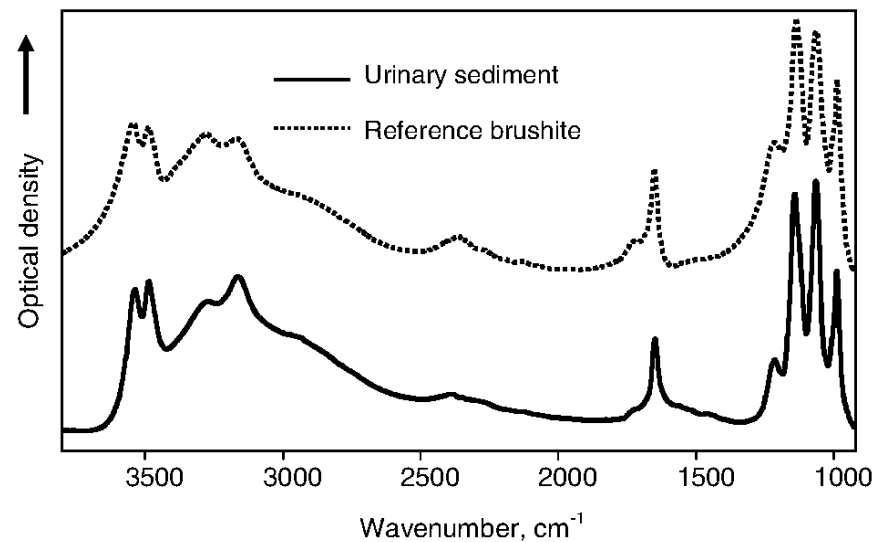
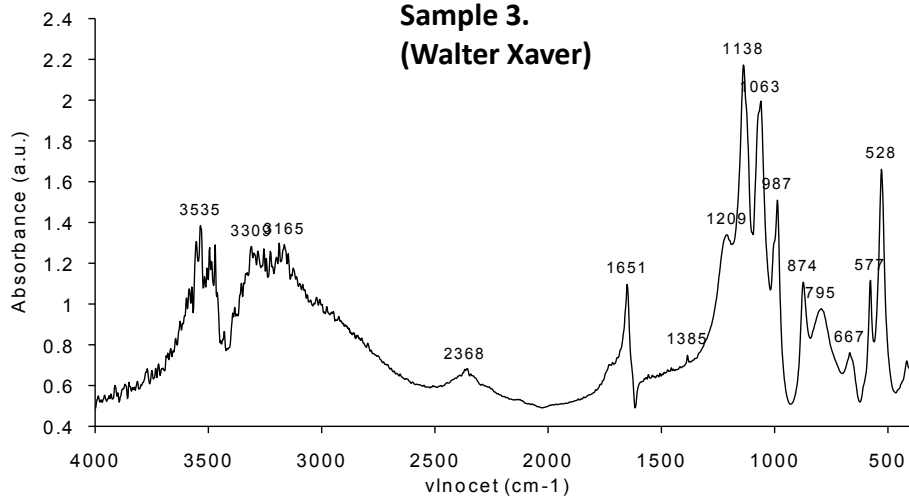

Sample 2.
(Leopold Ignác)

brushite

Sample 3.
(Walter Xaver)

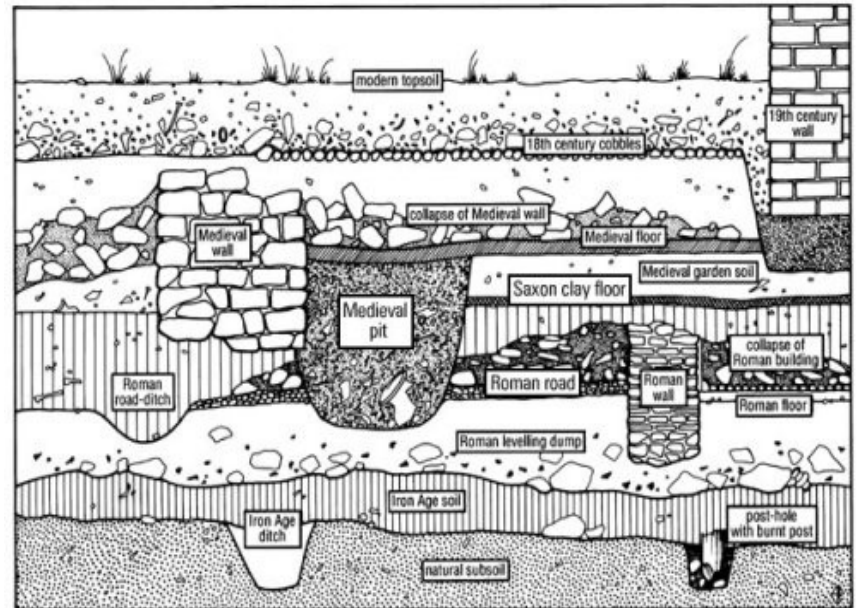
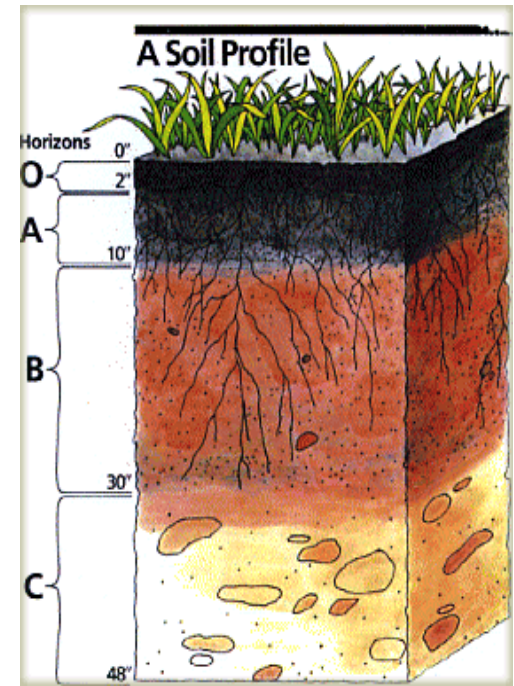

Analýza půdních vzorků v archeologii

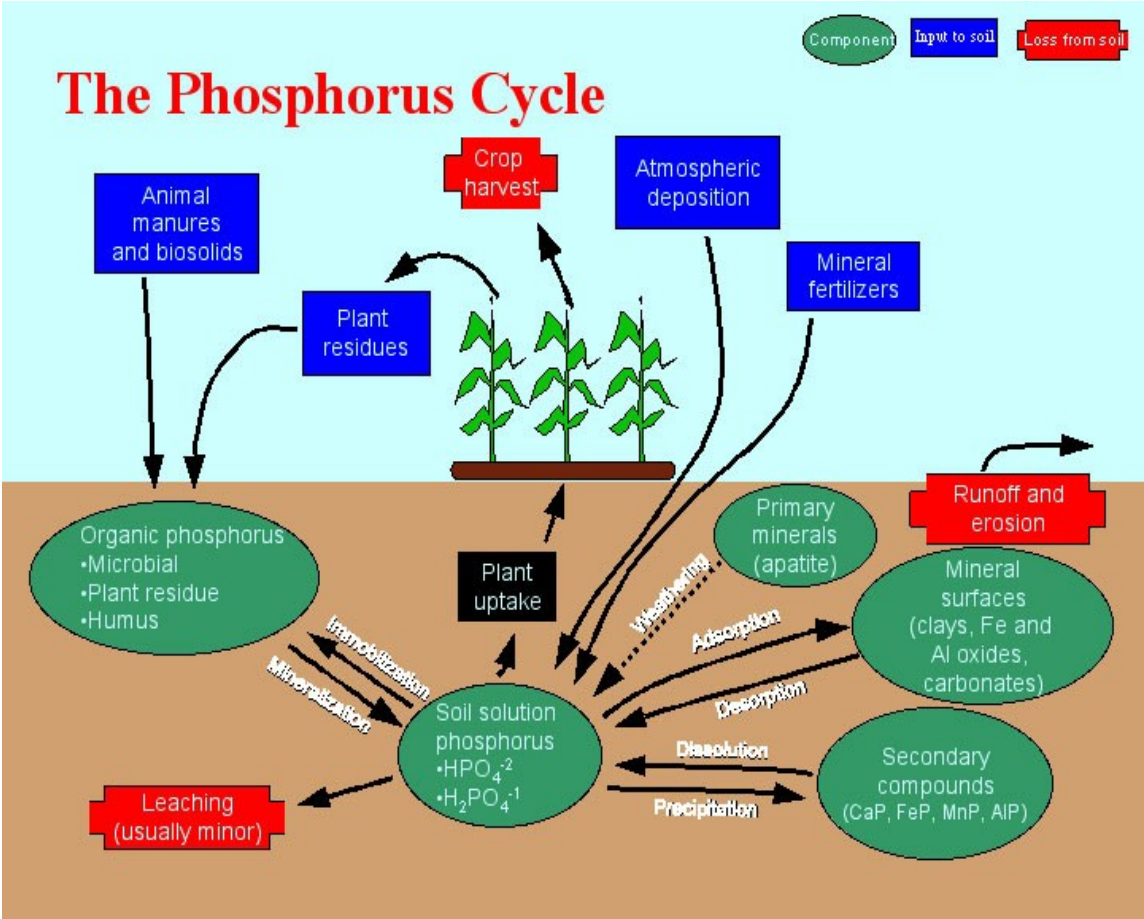
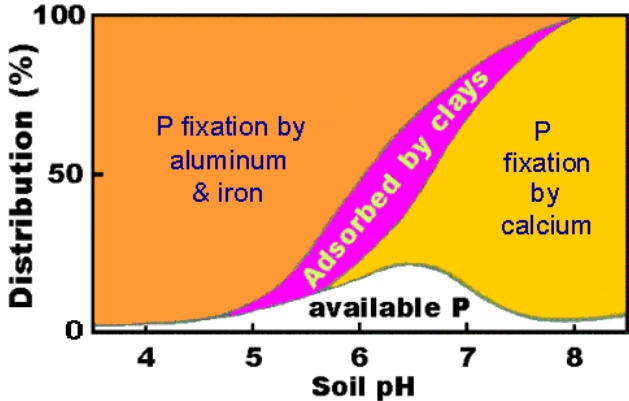

Půda a její vlastnosti

- zrnitost
- kyselost (pH)
- hustota
- zbarvení
- obsah organické složky
- obsah fosforu
- obsah uhličitanu

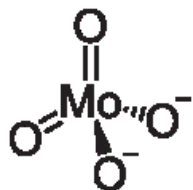
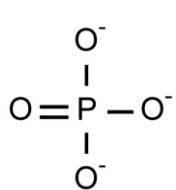

Fosfor

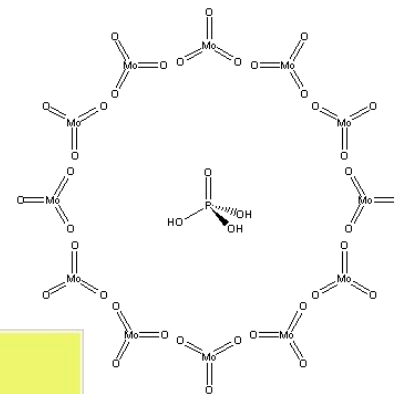

Molybdenová reakce

Fosfát + molybdenan $\rightarrow$ fosfomolybdenová žluť

+

kys. askorbová

↓

Vzorek

+

HCl

fosfomolybdenová modř

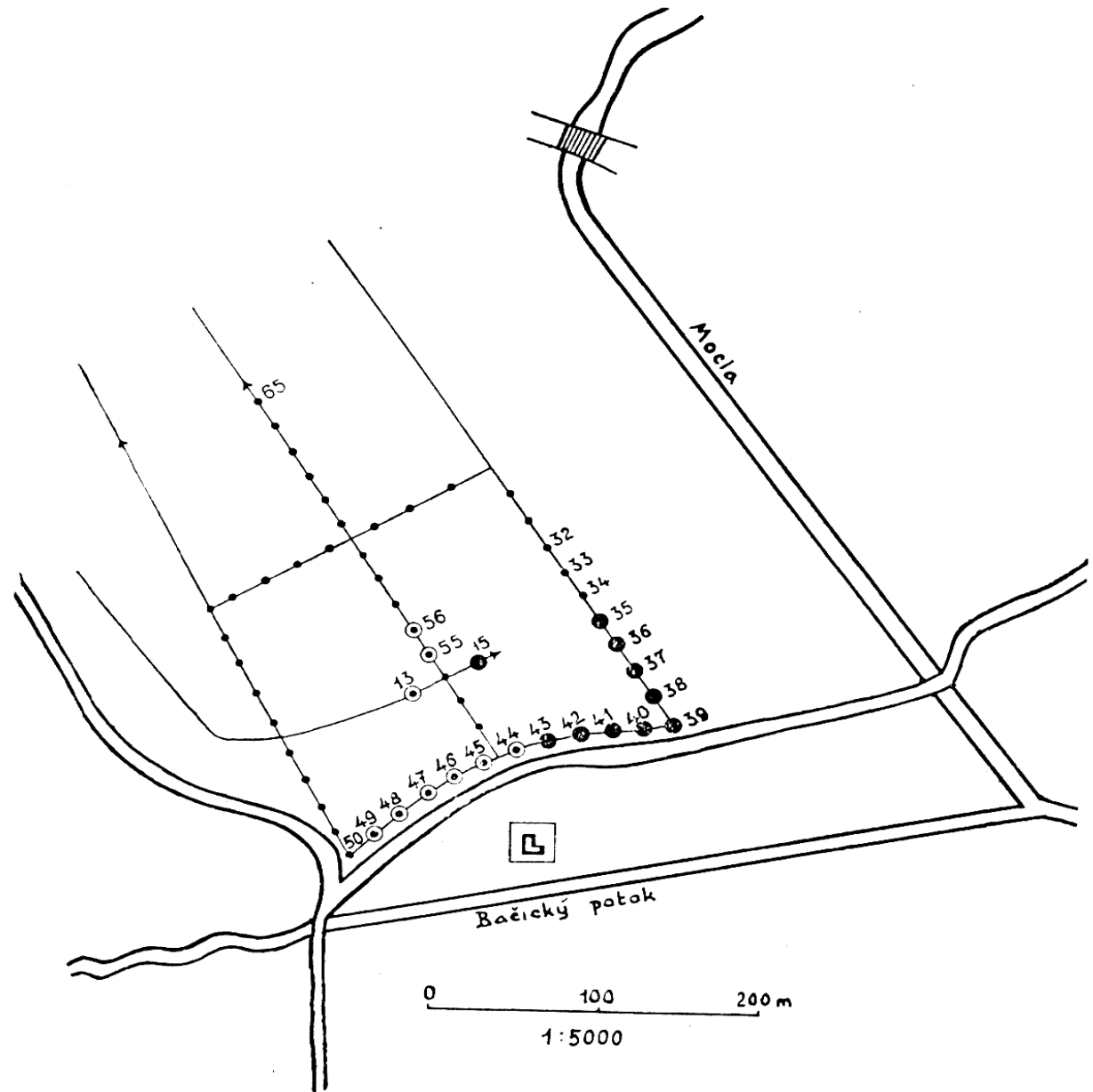
Polní test na fosfor

- Test na filtračním papíru podle Gundlacha

Fosfátová prospekce

ZSO Mstěnice
(Hrotovice, okr. Třebíč)

Plán sond k fosfátové půdní analýze.

● Vyznačena místa s obsahem fosforu podstatně zvýšeným.

Suchohrdly-Deblínek

Legenda
DEM
Vrstevnice
Vrty
Fosfáty mg/g

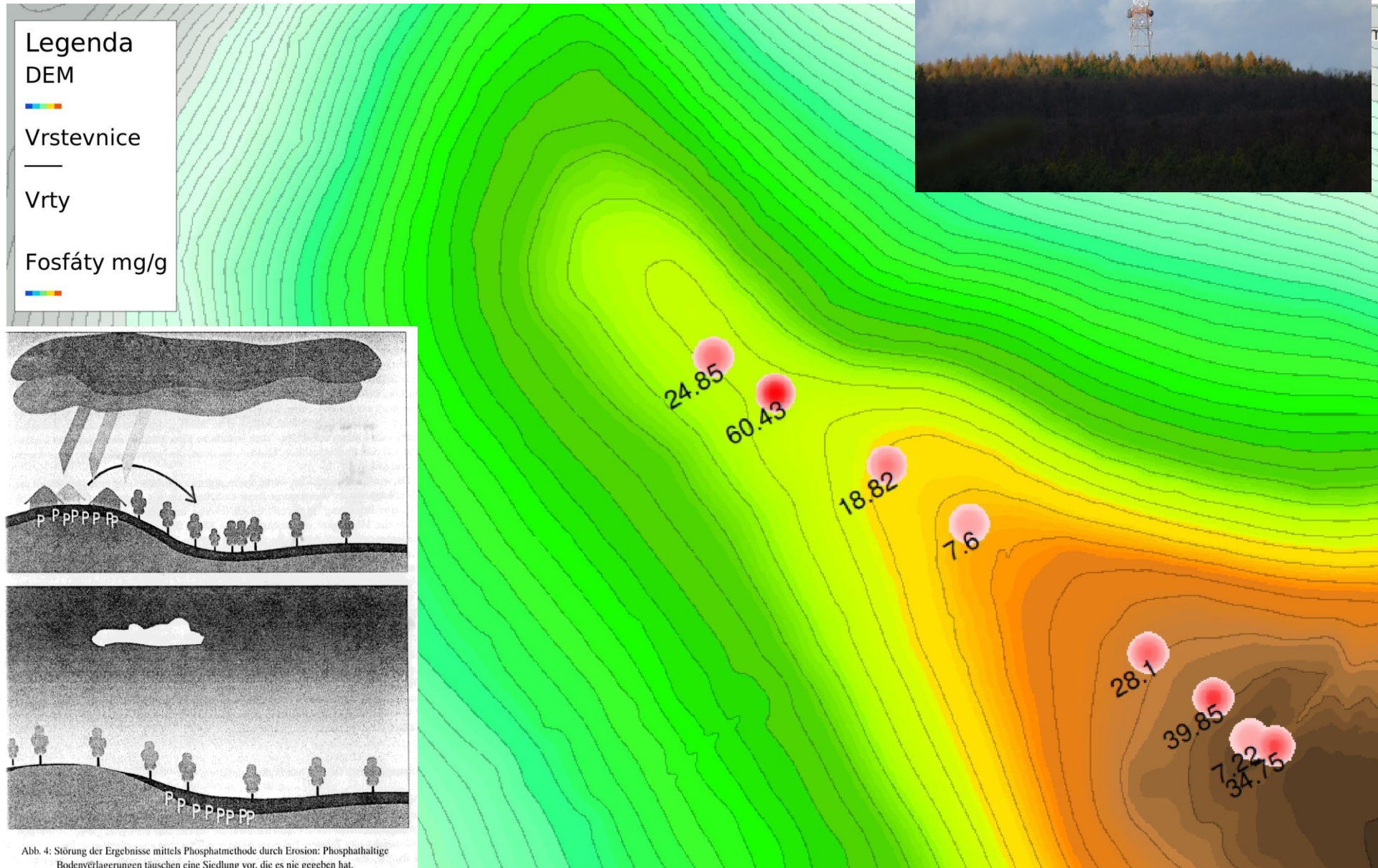

Abb. 4: Störung der Ergebnisse mittels Phosphatmethode durch Erosion: Phosphathaltige Bodenverlagerungen täuschen eine Siedlung vor, die es nie gegeben hat.

Kyjov

- pohřebiště z doby stěhování národů

Hrob H 1034

pohřeb je narušen v místech, kde se nacházely hlavy a trupy pohřbených jedinců

dolní končetiny jsou v obou případech sekundárním zásahem prakticky neporušené

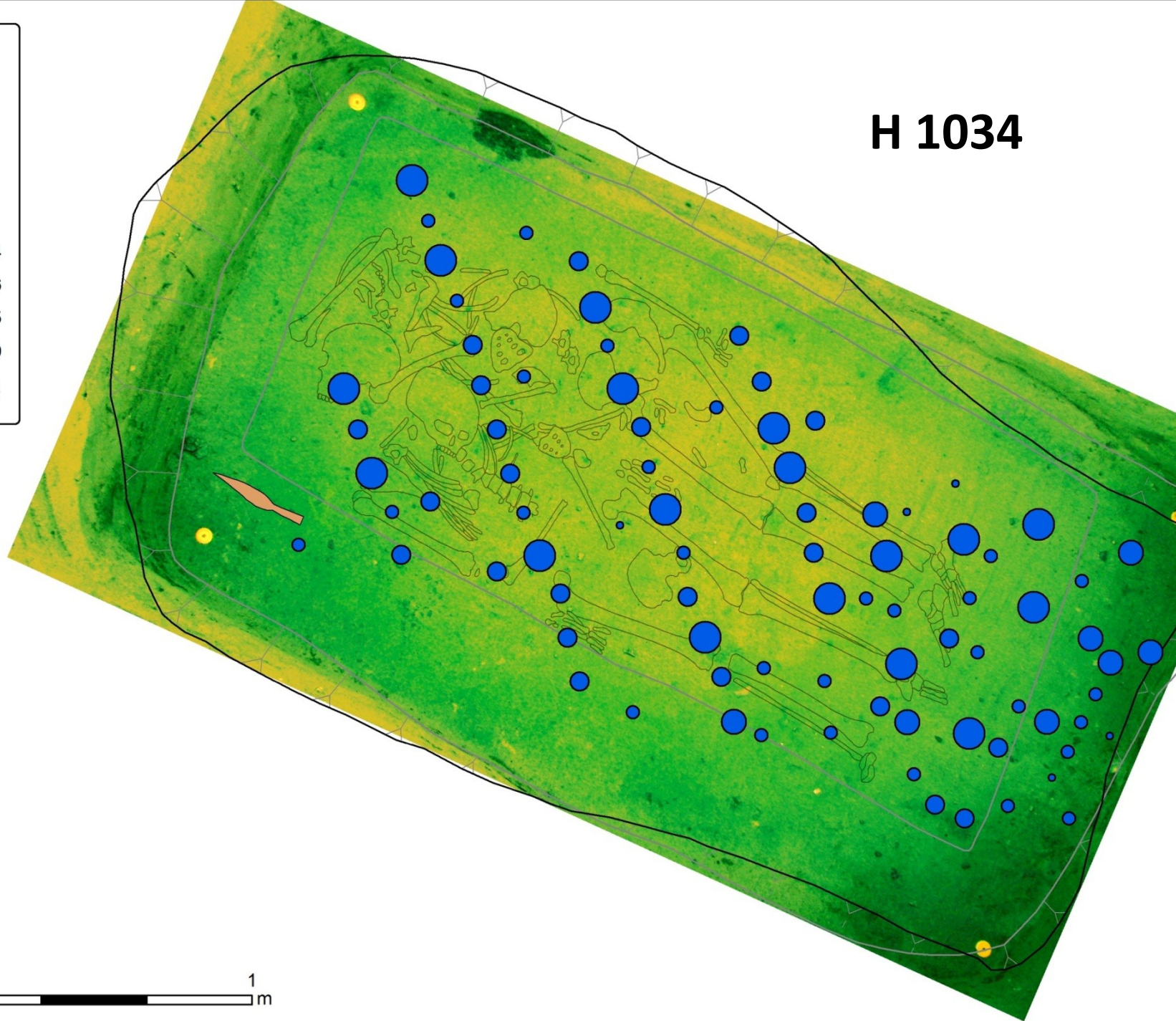
H 1034

- Horní hrana
- Dolní hrana
- Hrot kopí
- Kost

Fosfát

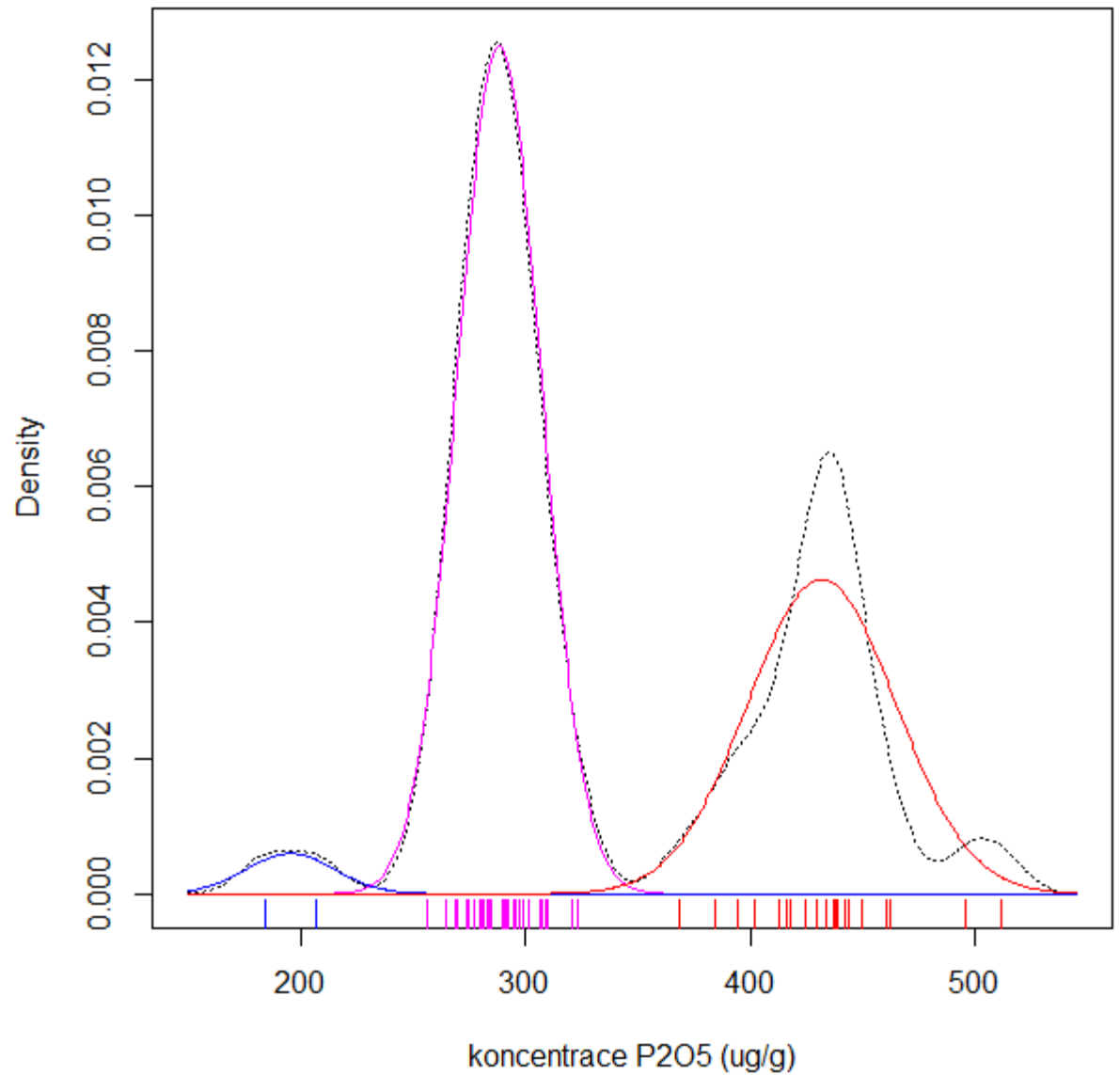
ppm X 100

- 1,837 - 2,304
- 2,305 - 2,846
- 2,847 - 3,235
- 3,236 - 4,179
- 4,180 - 5,114

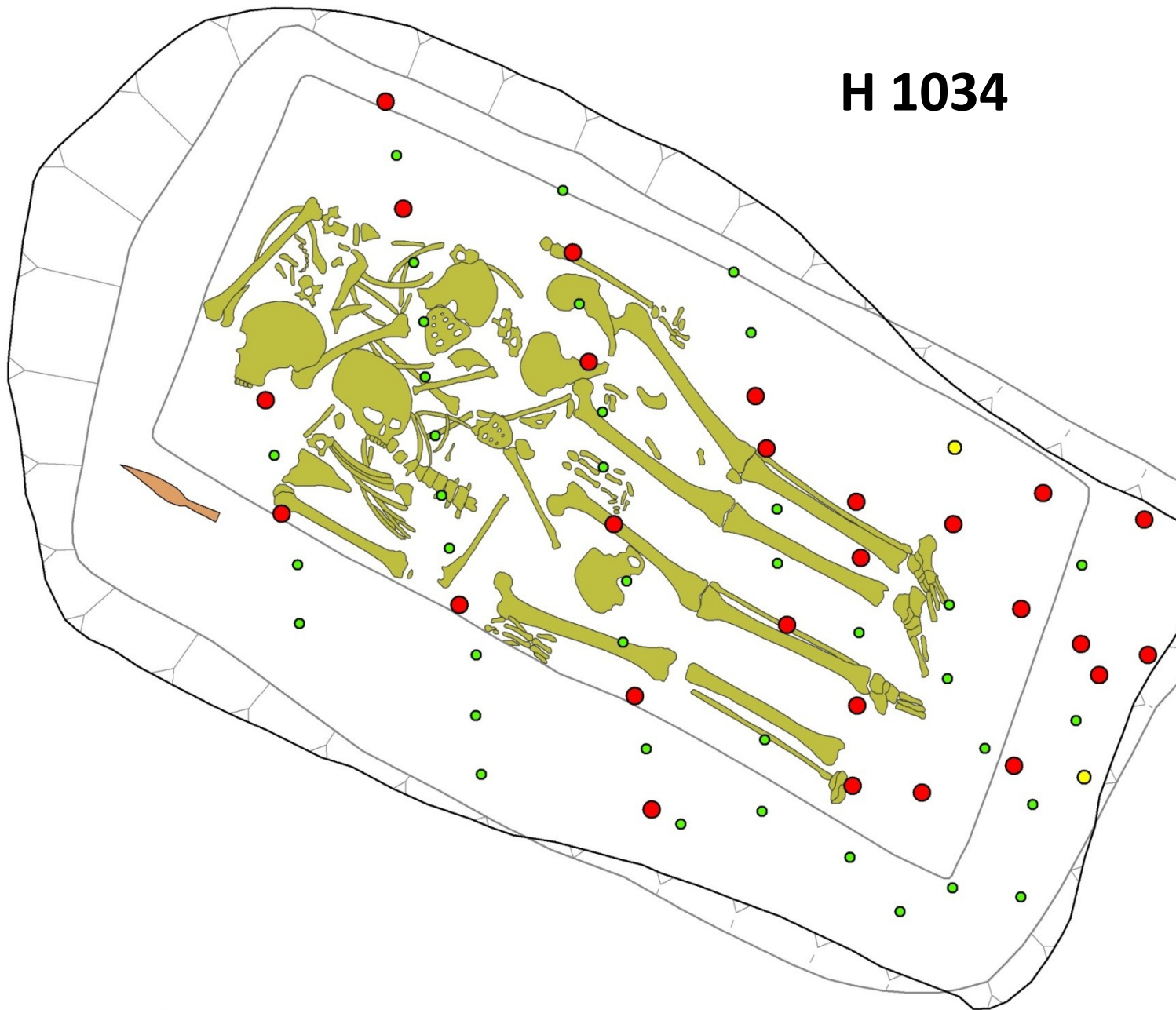

Kyjov, H 1034

Rozklad distribuce na
gaussovské složky
metodou maximální
věrohodnosti

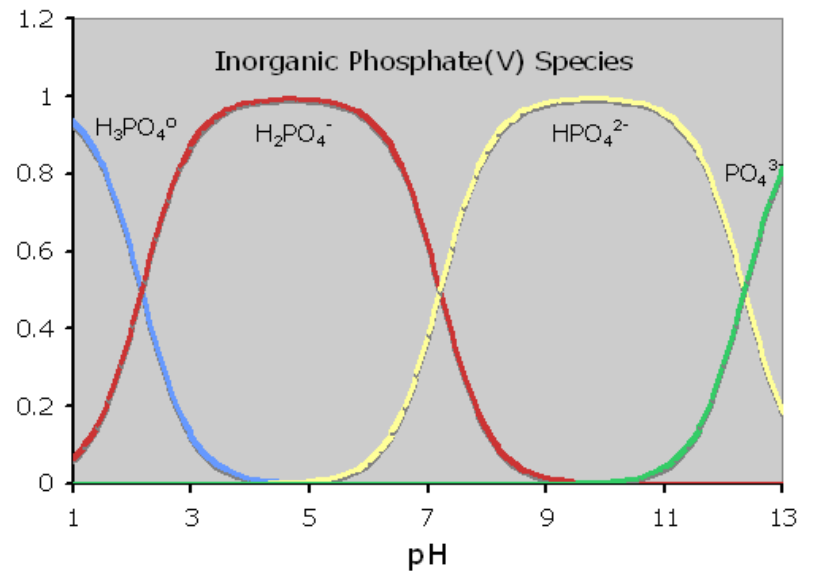
H 1034

	Horní hrana
	Dolní hrana
	Hrot kopí
	Kost
Fosfát	
shluk	
	1
	2
	3

Rozklad kosterních pozůstatků

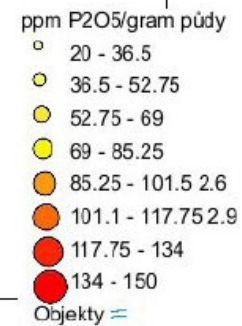
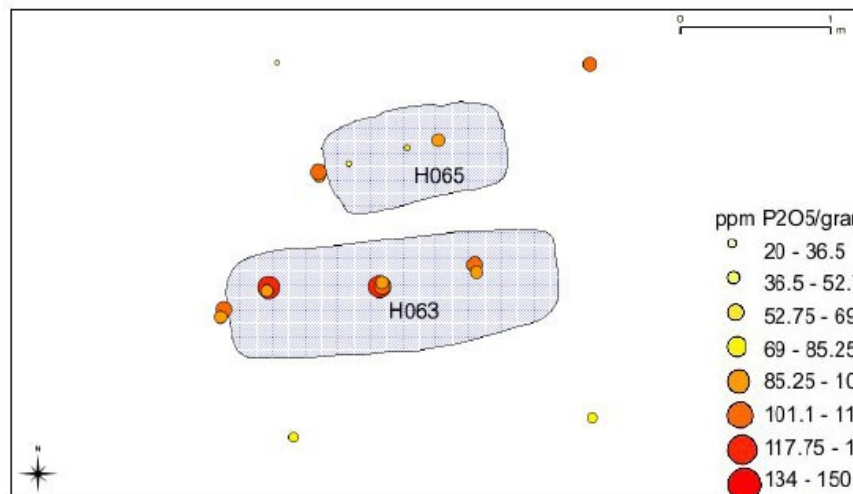
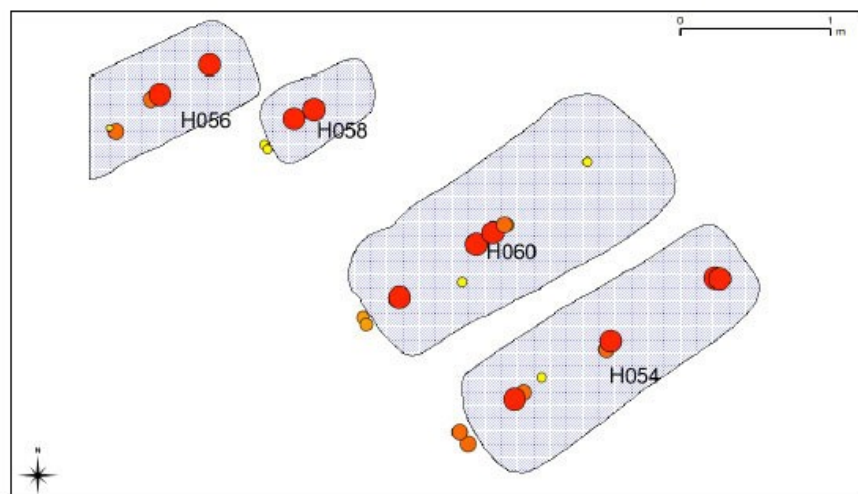
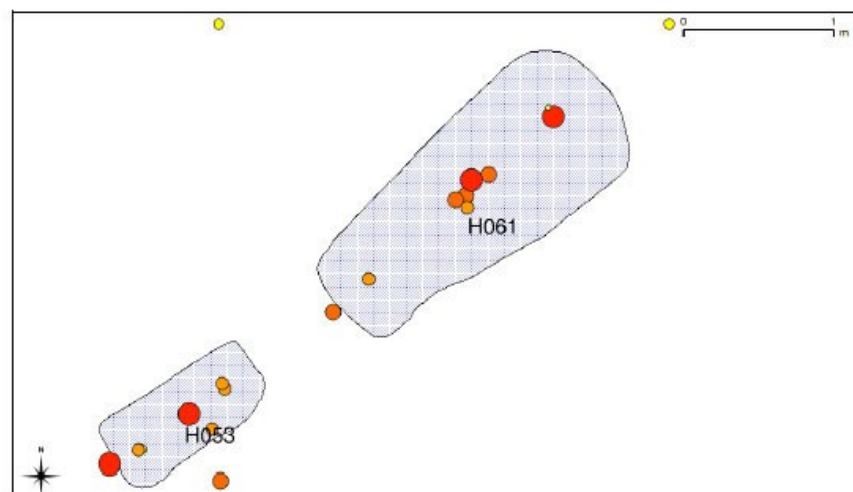
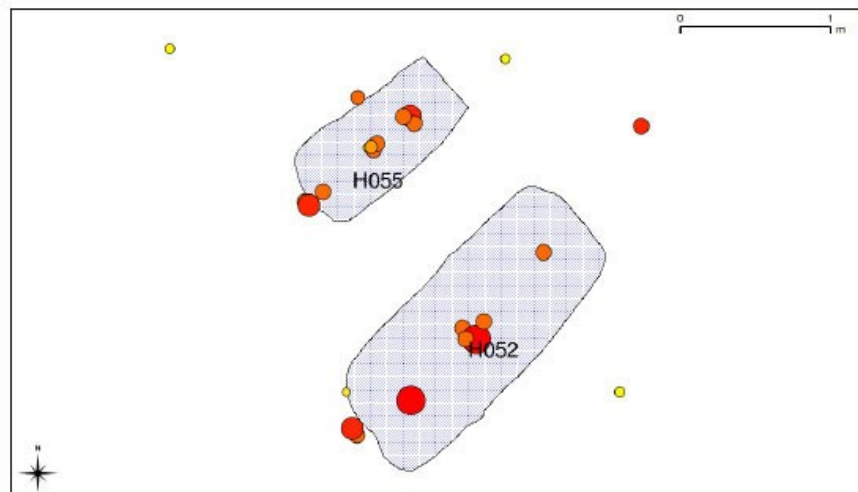

Totální rozklad skeletu

Mechanismem rozkladu je přeměna hydroxyapatit → brushit, rekystalizace vede k mechanickému rozrušení kostního minerálu a následnému vzniku „siluety“, či totálnímu rozkladu skeletu (k dokumentaci silně nebo zcela rozložených skeletů je vhodné využít fotografii v UV oblasti). Přeměna může být indukována:

1. **nízkým pH půdy** (< 7; kyselé půdy, vysoký obsah huminových kyselin)
2. **kyselými metabolity saprofytních mikroorganismů** (např. kys. citronová, šťavelová, aj.), napadajících buď tělo (zejm. plísně, v menší míře bakterie), nebo materiál rakve (dřevokazné houby). Uplatňuje se např. v hrobech v alkalických půdách a v kryptách. Charakteristickým projevem biogenního rozkladu je významný rozdíl v zachovalosti jednotlivých částí skeletu.

Pohansko u Břeclavi

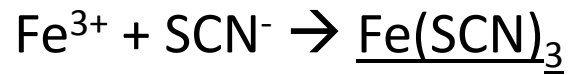
Doklad přítomnosti dřevěné konstrukce (zbarvení půdy)

Výplně nor hlodavců zpravidla obsahují méně fosforu než kůlové jamky.

Brongersův test

Slouží k **detekci zetlelého dřeva**. Huminové kyseliny z rozkladu dřeva na sebe postupně vážou ionty Fe^{3+} a dochází k jejich lokální akumulaci. Přítomnost iontů Fe^{3+} se prokazuje reakcí s thiokyanatanem.

Kyjov (pohřebiště DSN)

Květná zahrada, Kroměříž

Těšetice-Kyjovice

Hrob H 27, kultura zvoncovitých pohárů

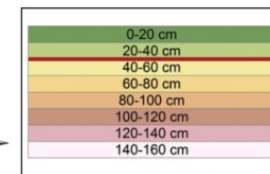
Těšetice - Kyjovice

Hrob H 27, kultura zvoncovitých pohárů

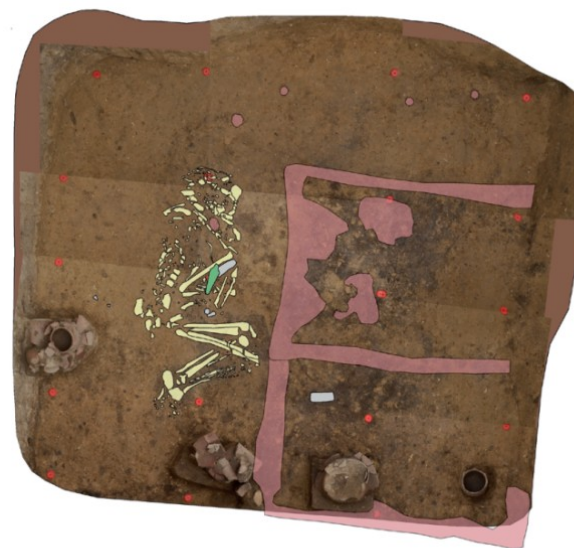
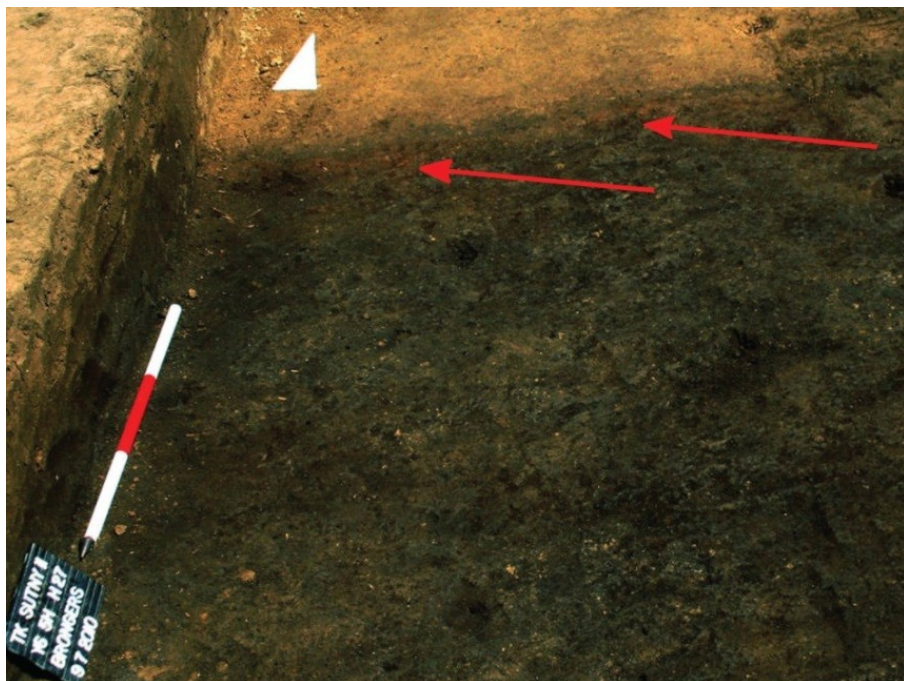

40 cm

Brongers
Grave Pit

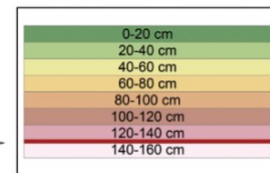

0 0,2 0,4 0,8 1,2 1,6 2 m

140 cm

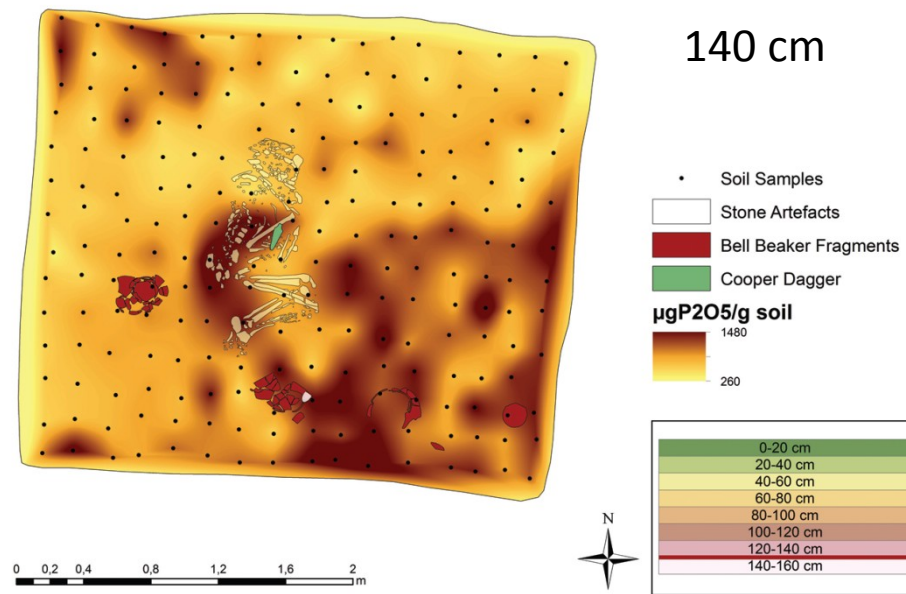
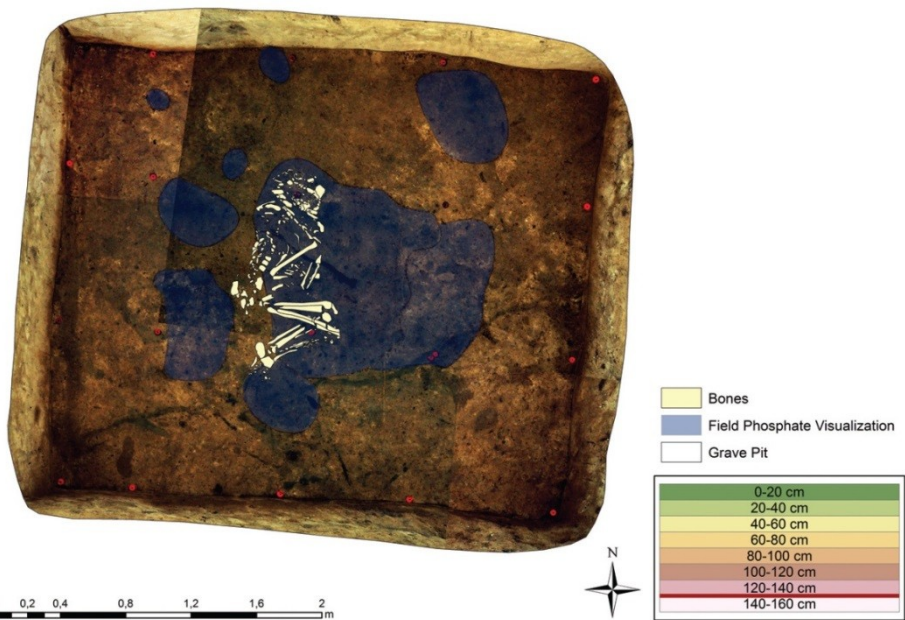
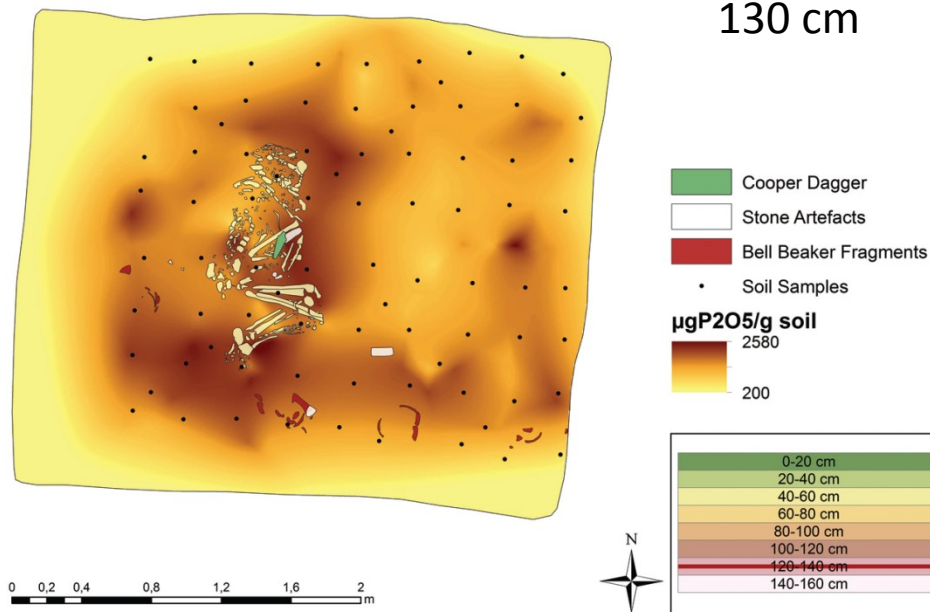
Stone Artefacts
Bell Beaker Fragments
Cooper Dagger
Reddish Soil Indication

0 0,2 0,4 0,8 1,2 1,6 2 m

Těšetice - Kyjovice

Hrob H 27, kultura zvoncovitých pohárů

Sledování provenience

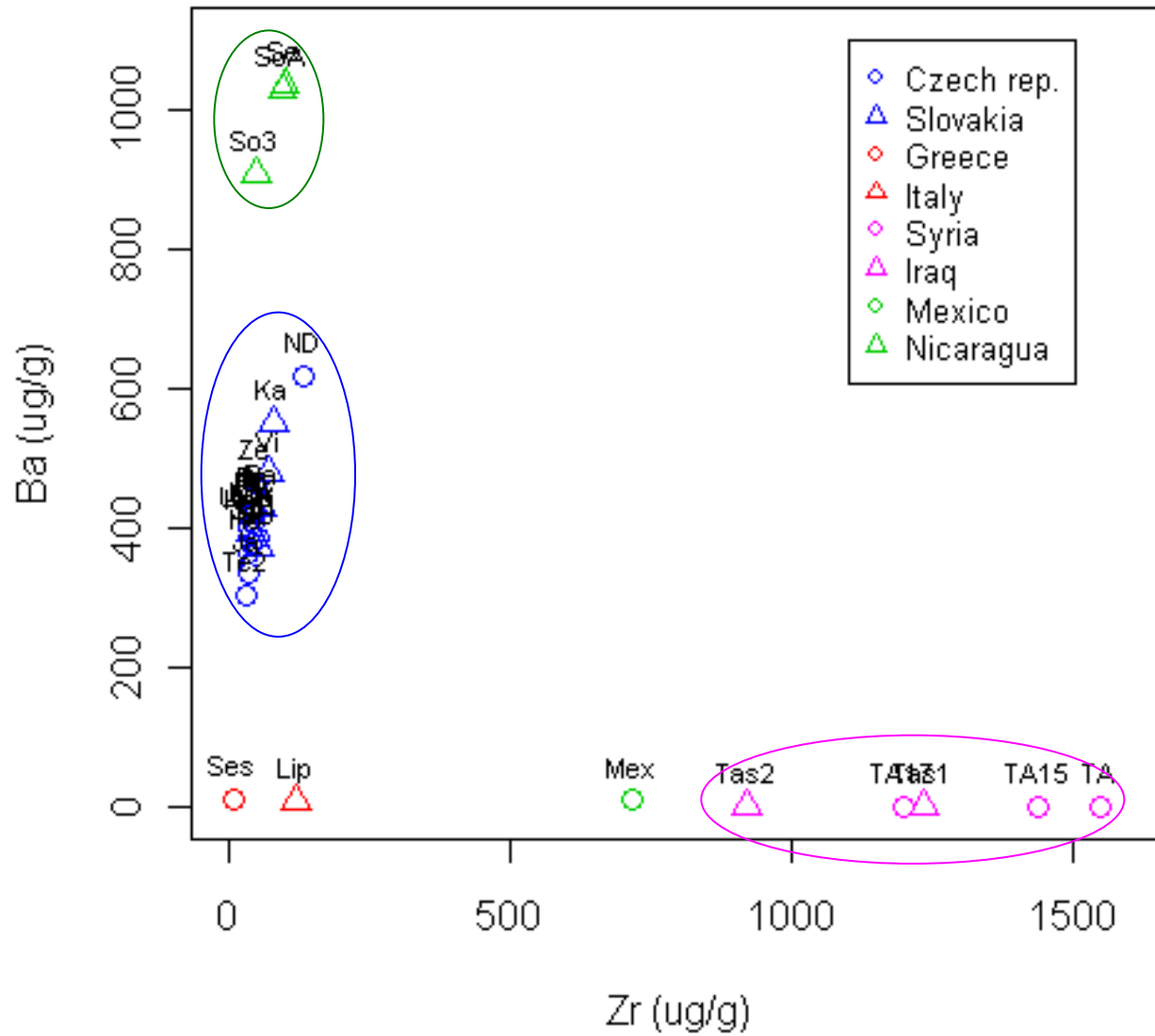

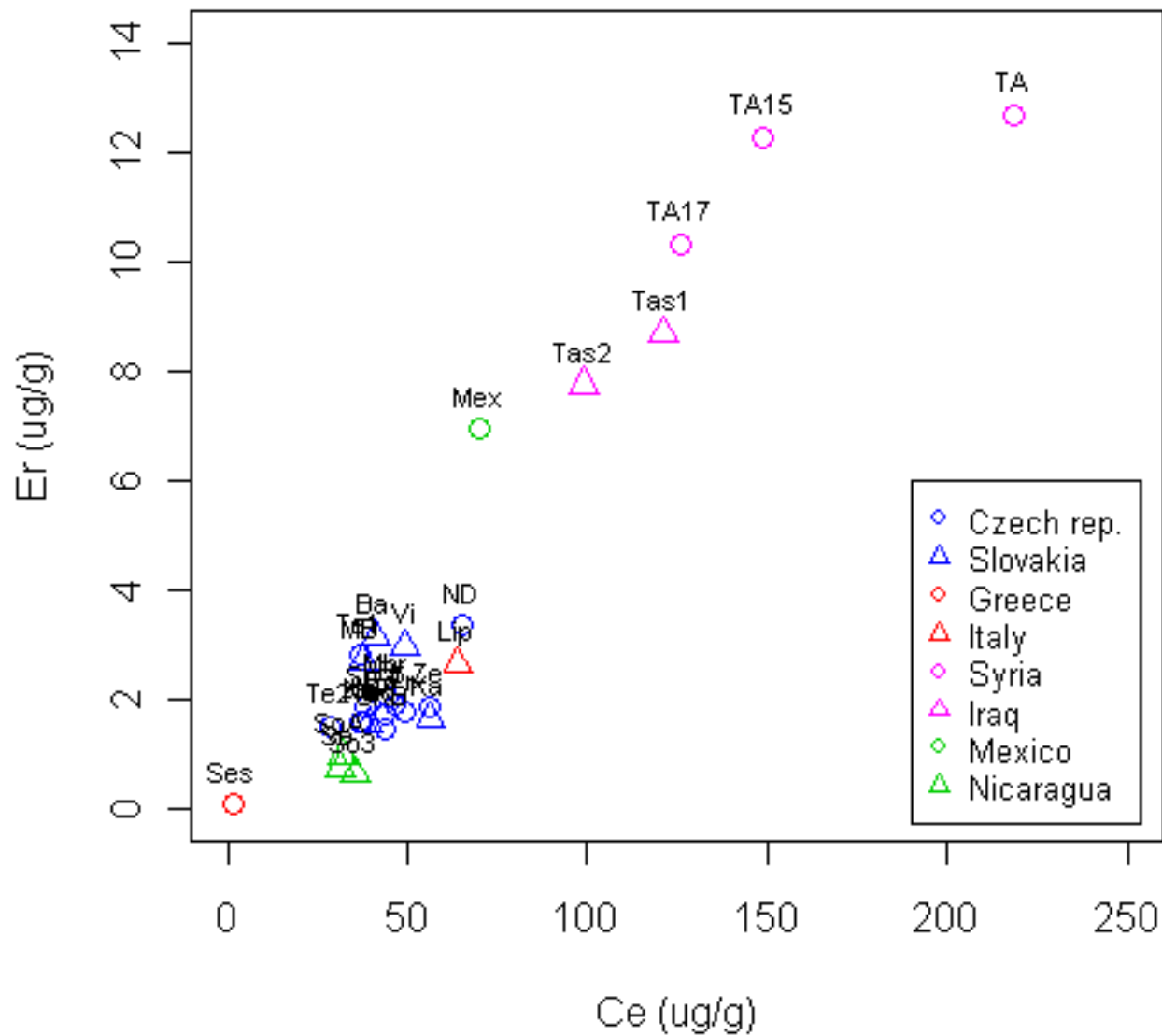
Analyzované vzorky

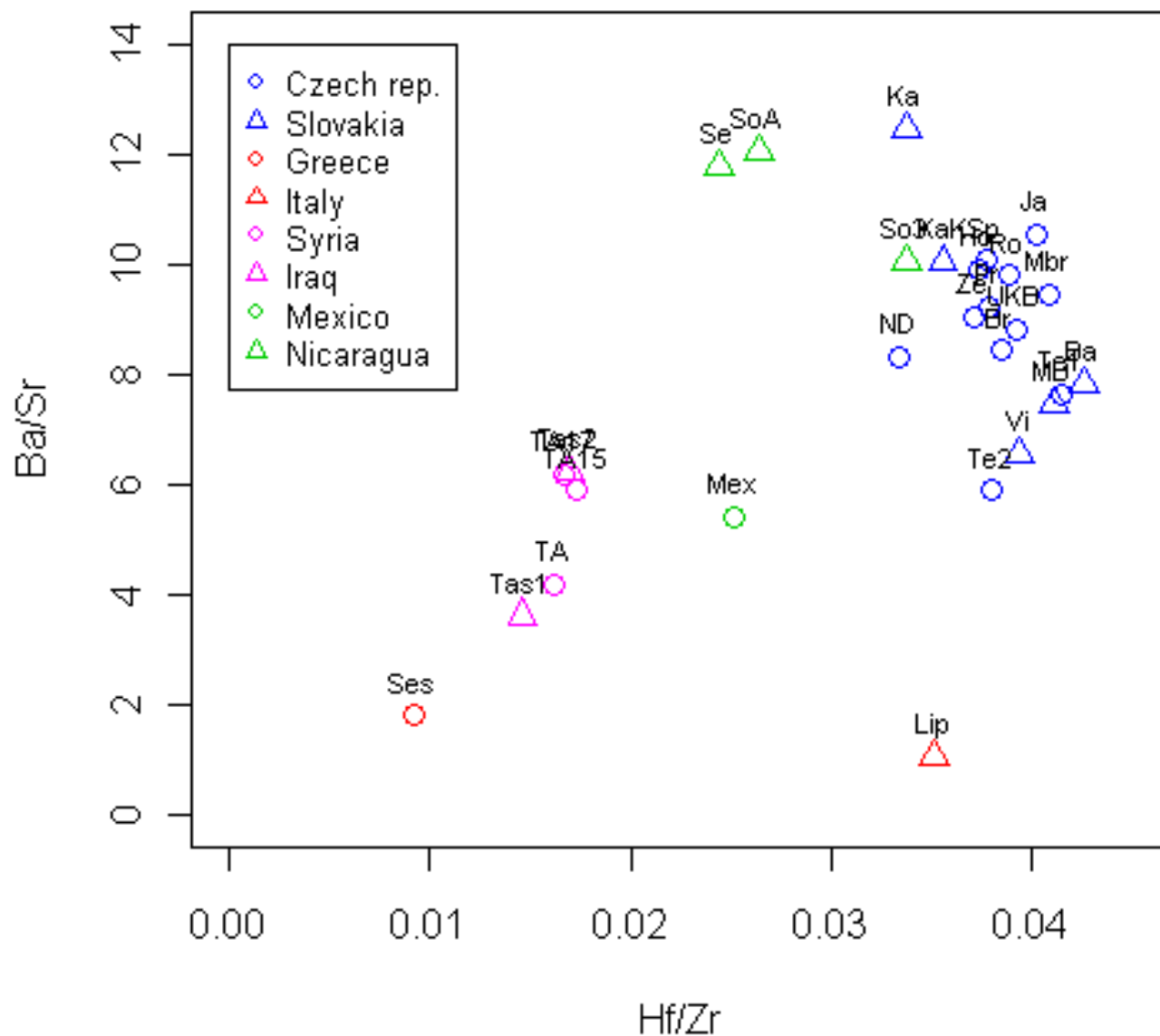
Scatterplot (Zr vs. Ba)

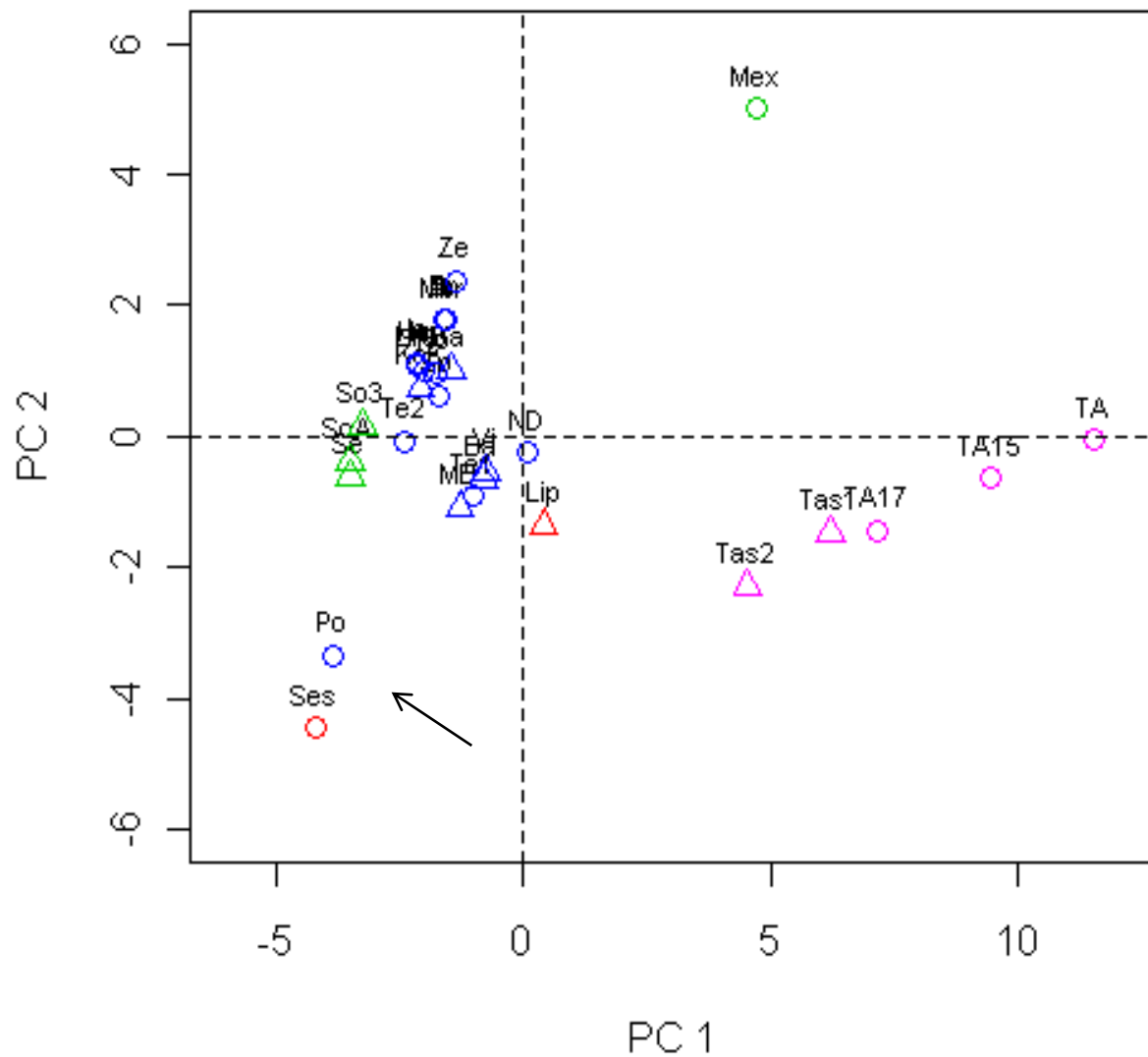
Scatterplot (Ce vs. Er)

Scatterplot (Hf/Zr vs. Ba/Sr)

PCA classical (scores)

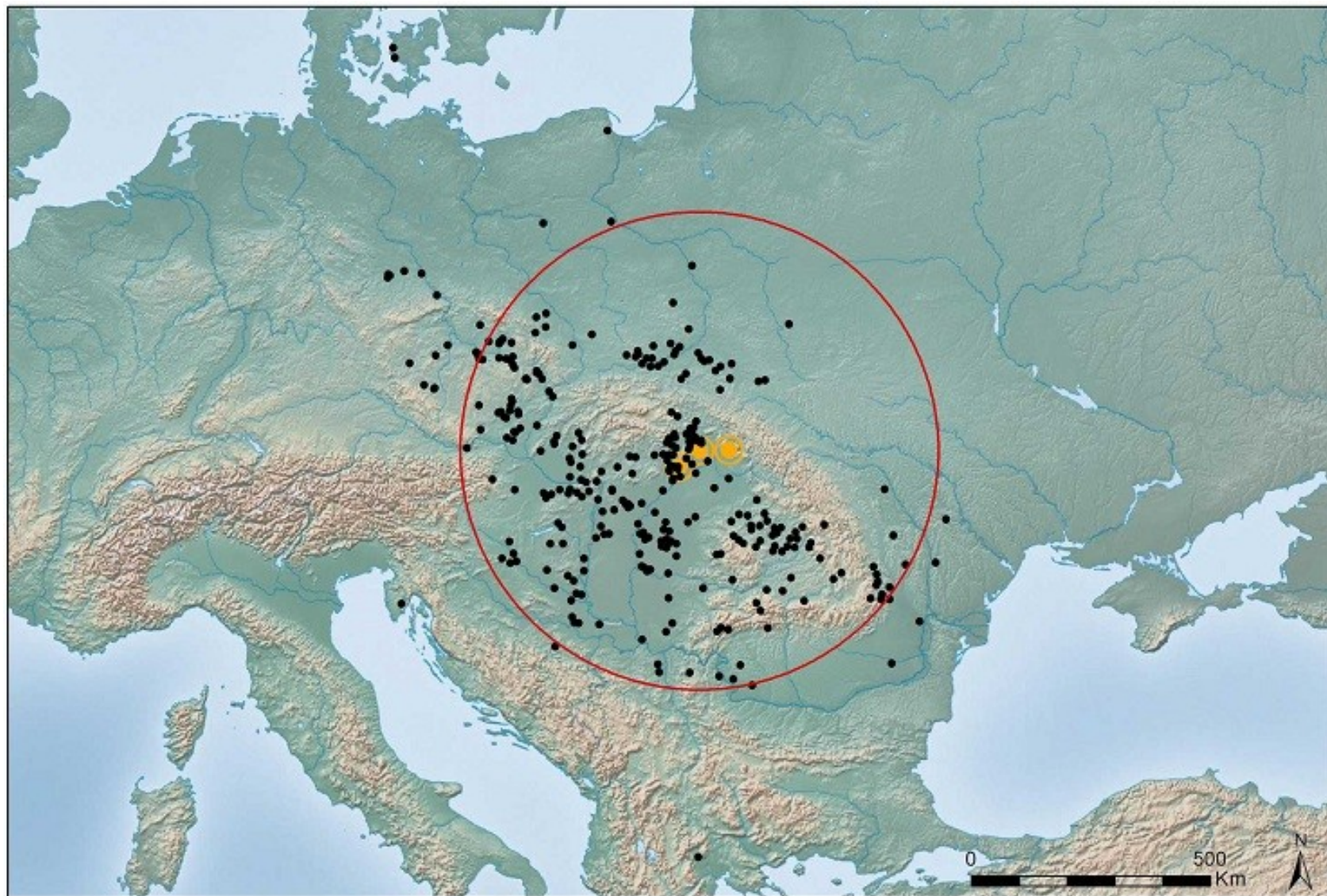

Popůvky

Element	Content [mg kg ⁻¹]
Na	7545.511
Mg	87.26532
Al	15103.68
Si	91507.3
P	20.45951
K	618666.5
Ca	1624.135

Provenience obsidiánu

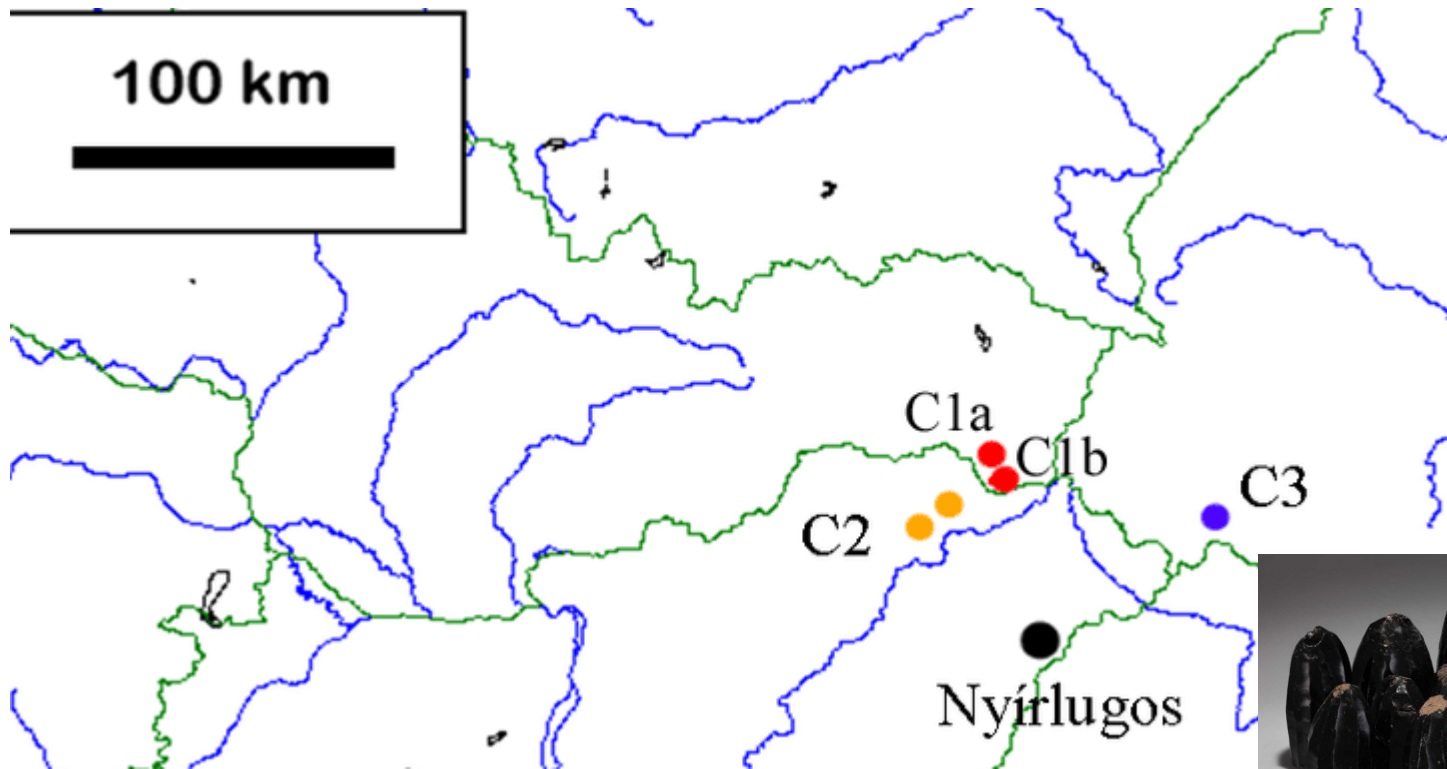

Viničky
Slovakia

Kašov
Slovakia

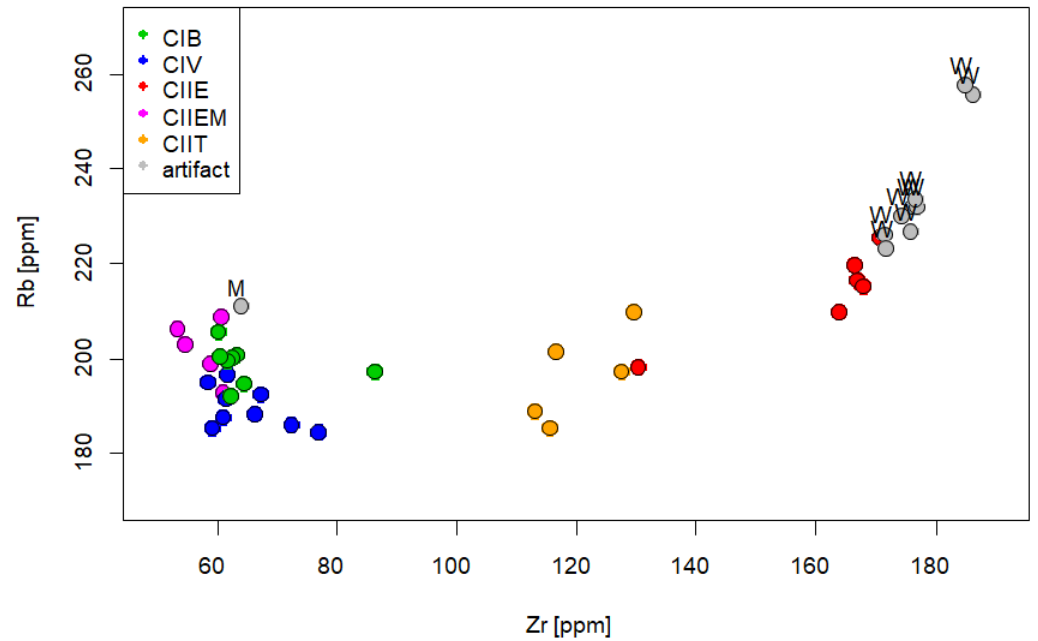
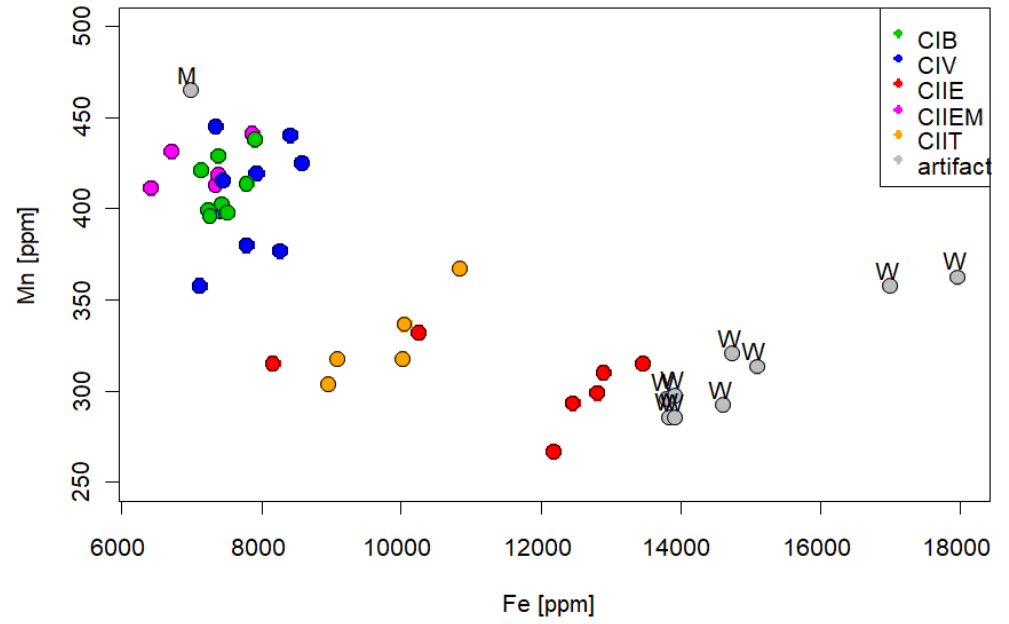
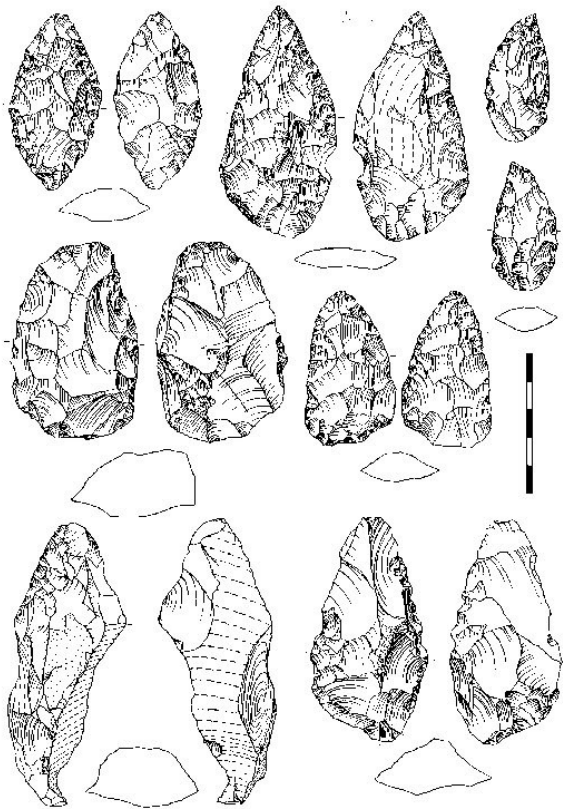
Chronologie paleolitu

stáří (ka BP; nekalibrováno)	fáze	kultura
43-33	nejstarší („tranzitní“) (IUP)	szeletien bohunicien
38-27	starší (EUP)	aurignacien <i>prvky streleckienu, aj.</i>
30-20	střední (MUP)	gravettien
18-11	pozdní (LUP)	<i>epiaurignacien</i> <i>epigravettien</i> magdalénien

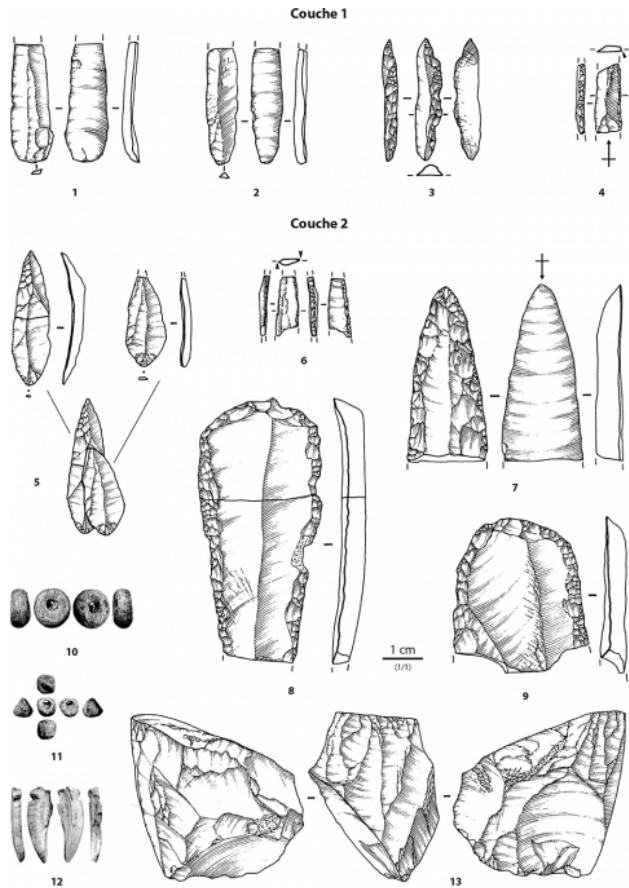

Szeletien

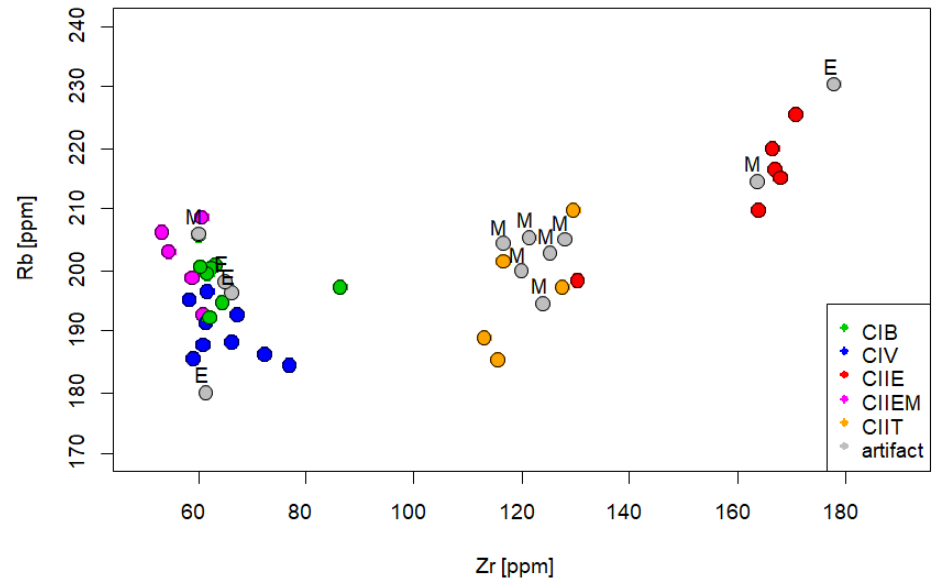
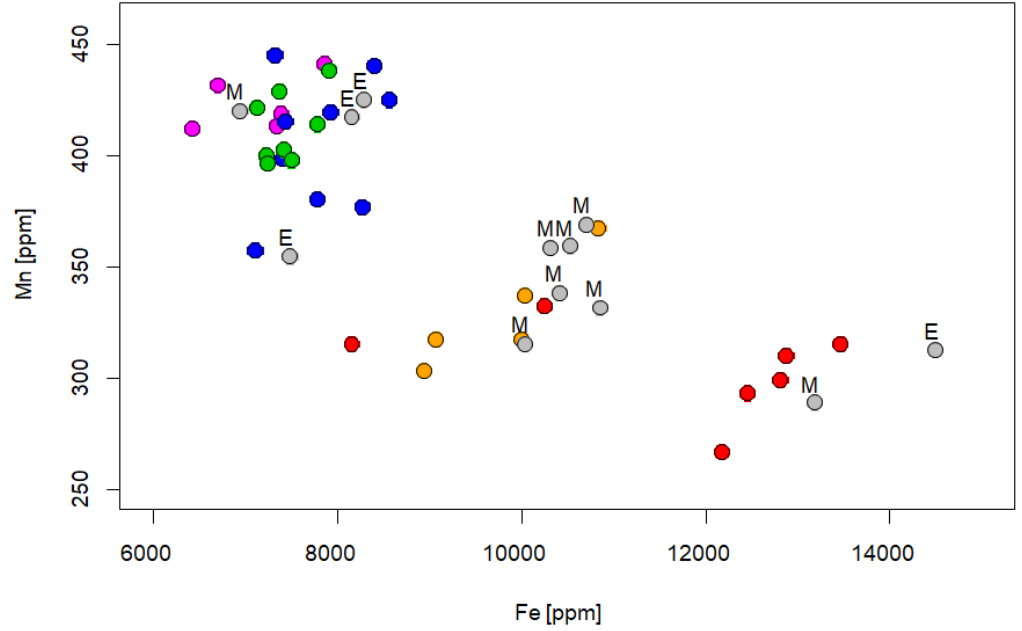
Szeletian

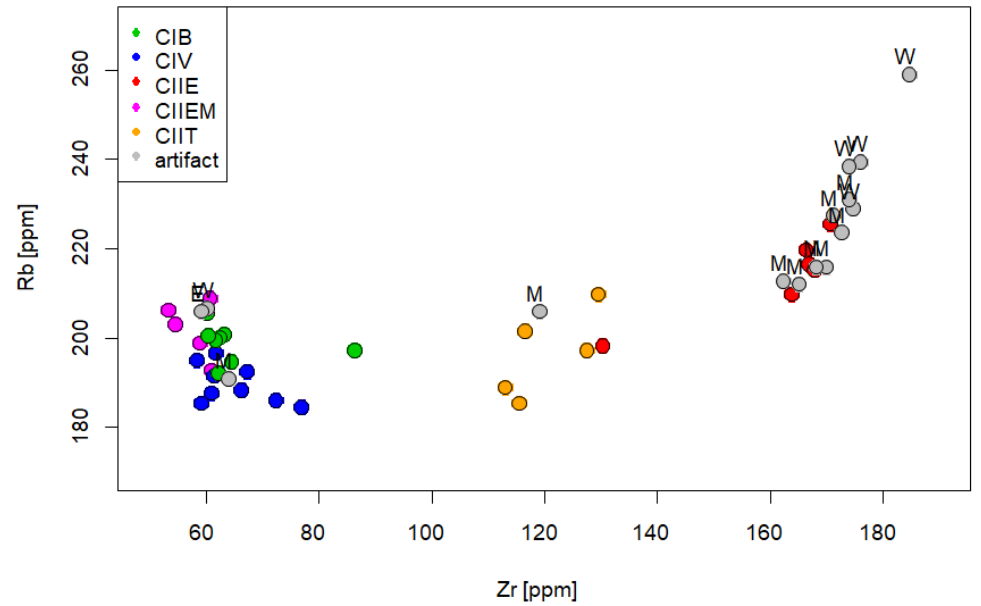
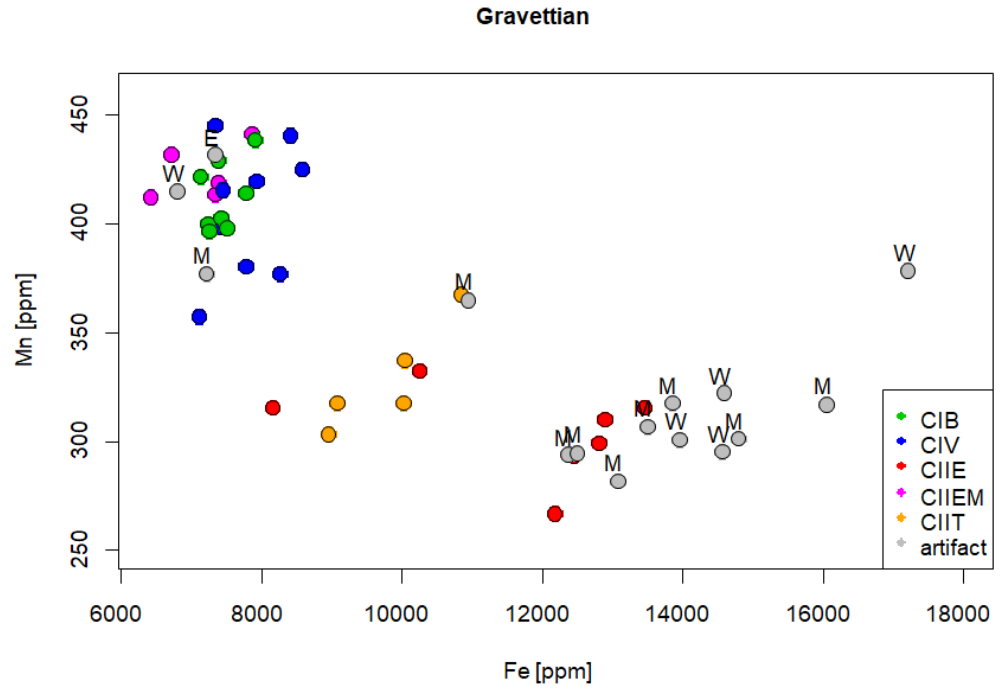
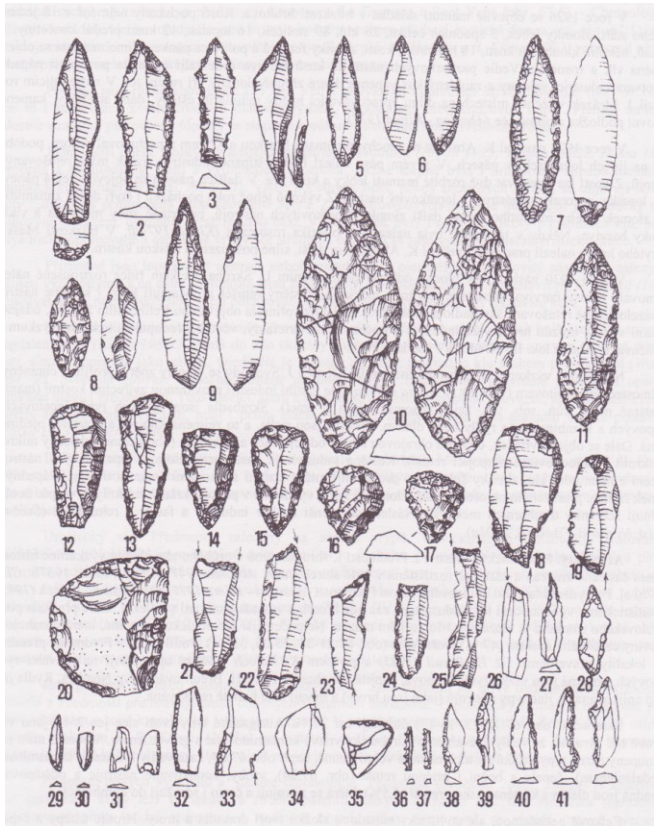
Aurignacien

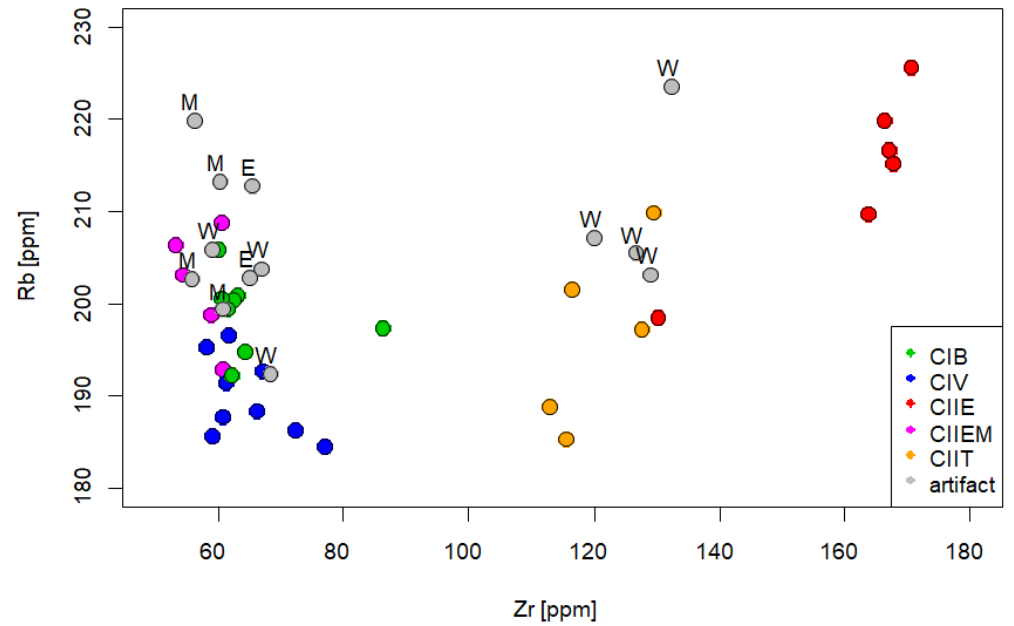
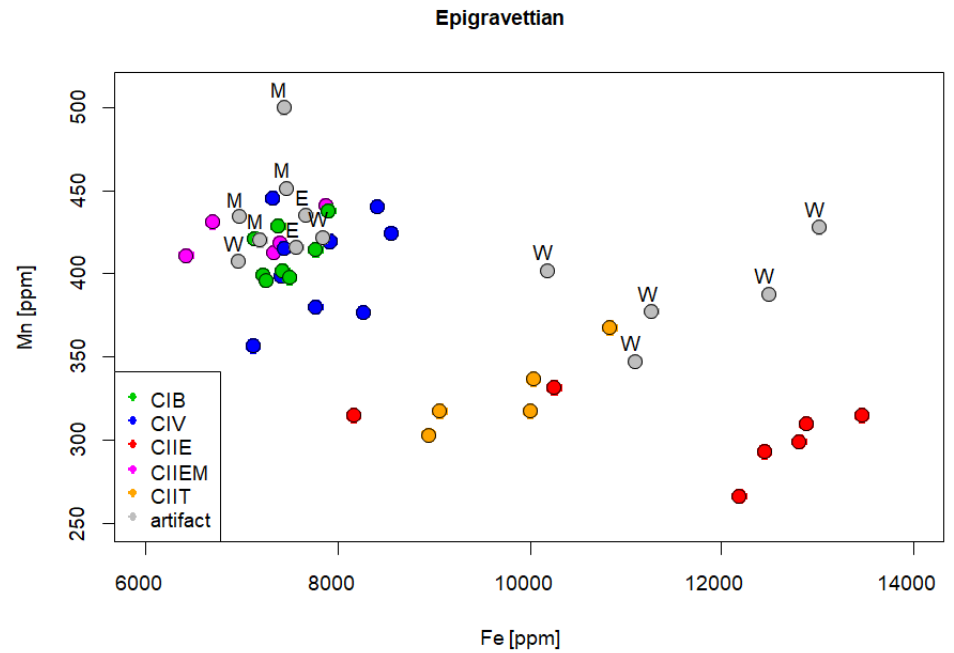
Aurignacien

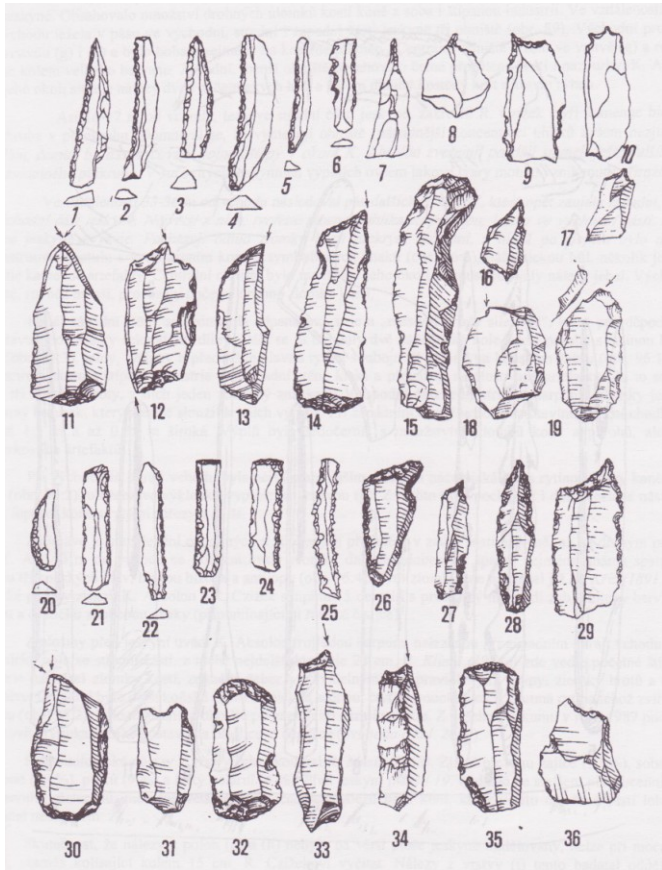
Gravettian

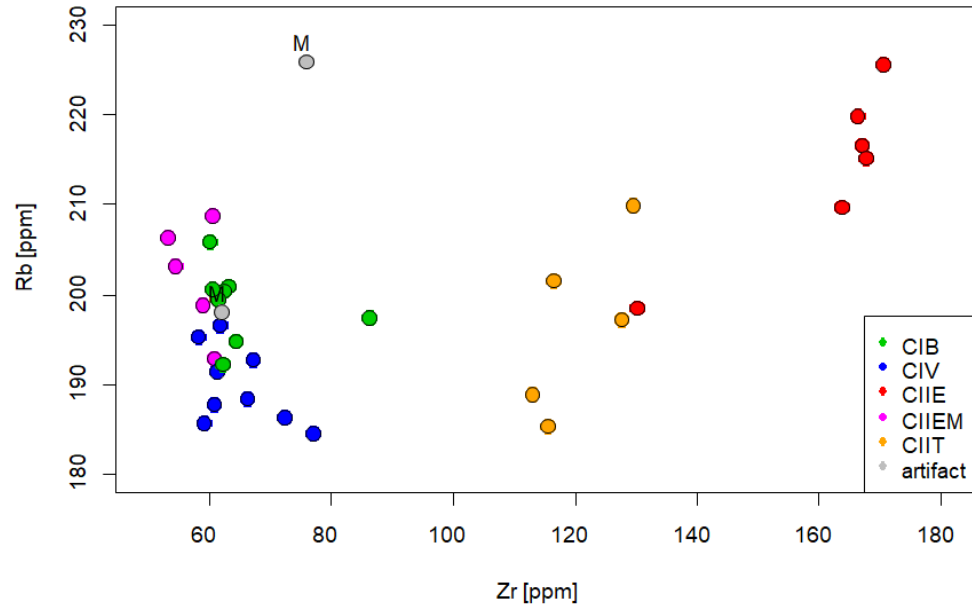
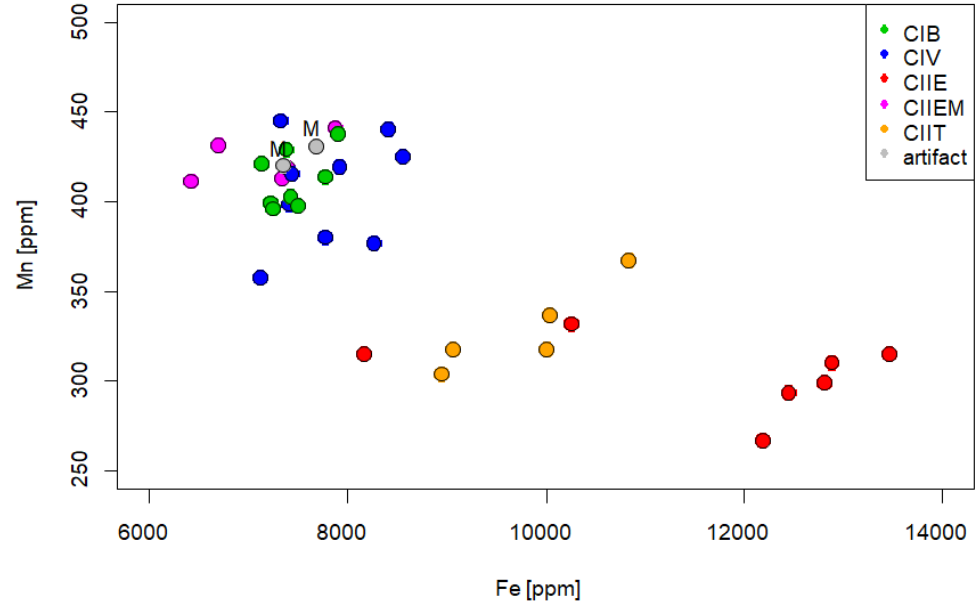
Epigravettien

Epimagdalenien

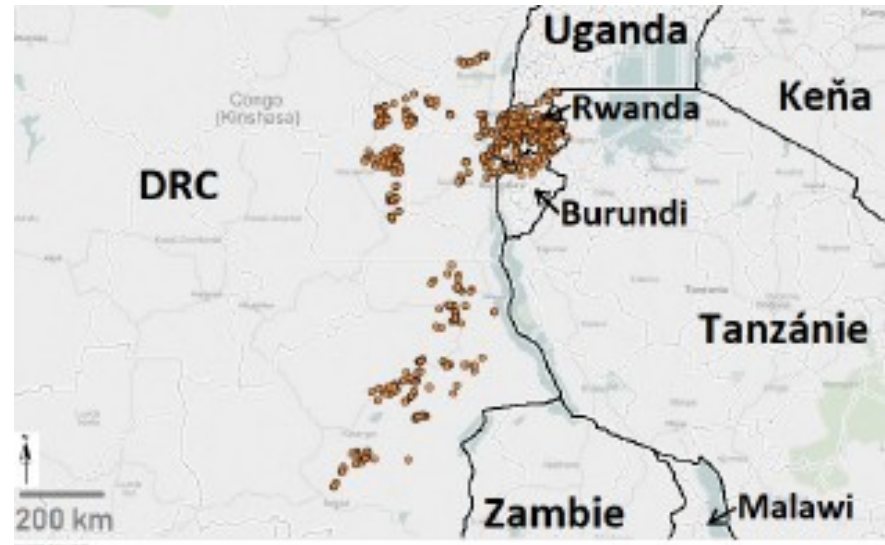
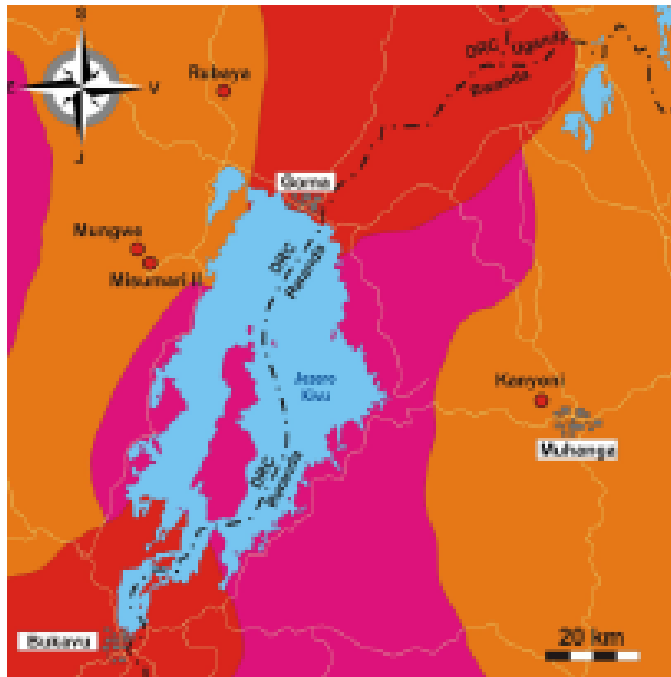
(Epi)Magdalenian

Coltan

Mvamba Phezo Dizolele - www.dizolele.com

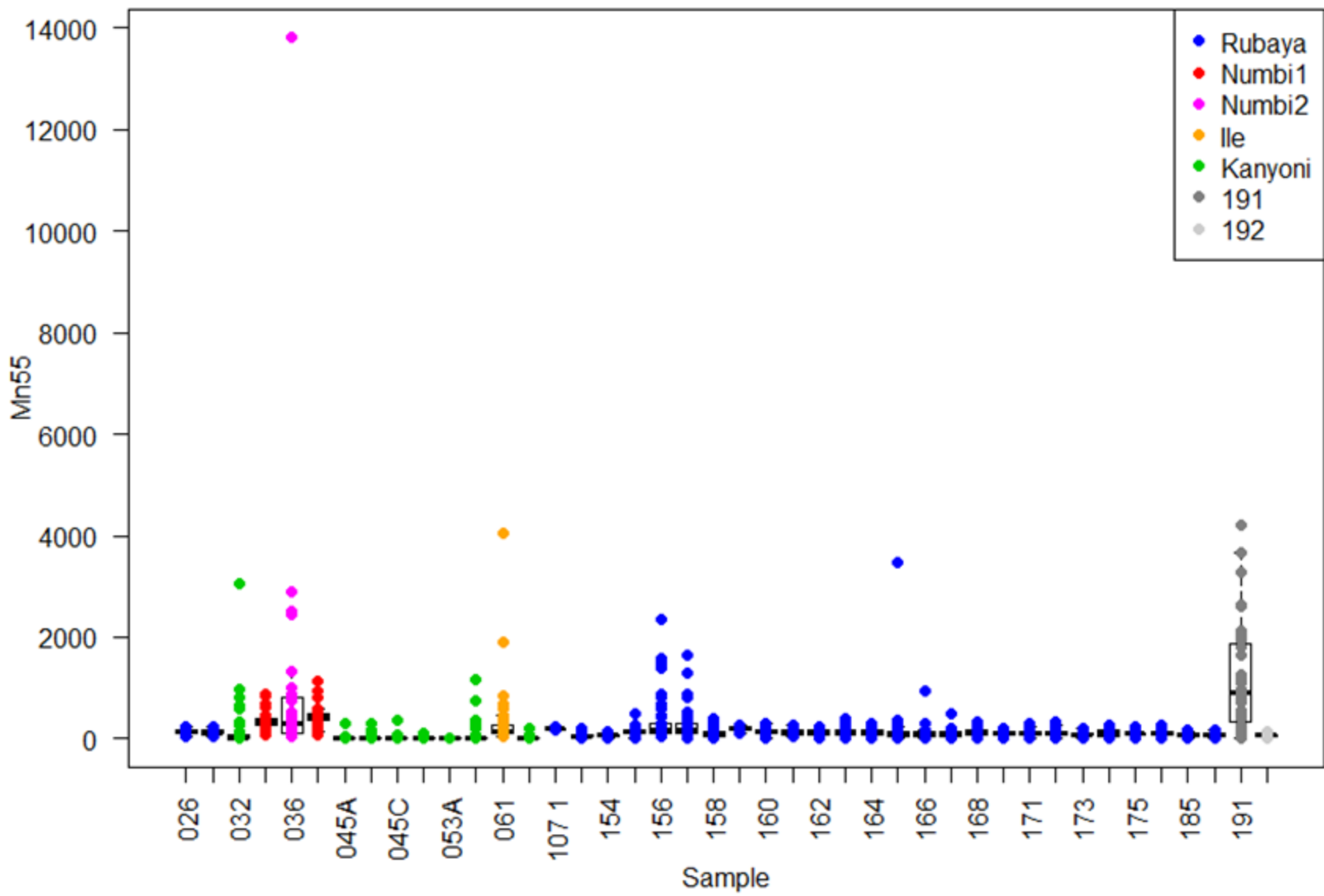
Mvamba Phezo Dizolele - www.dizolele.com

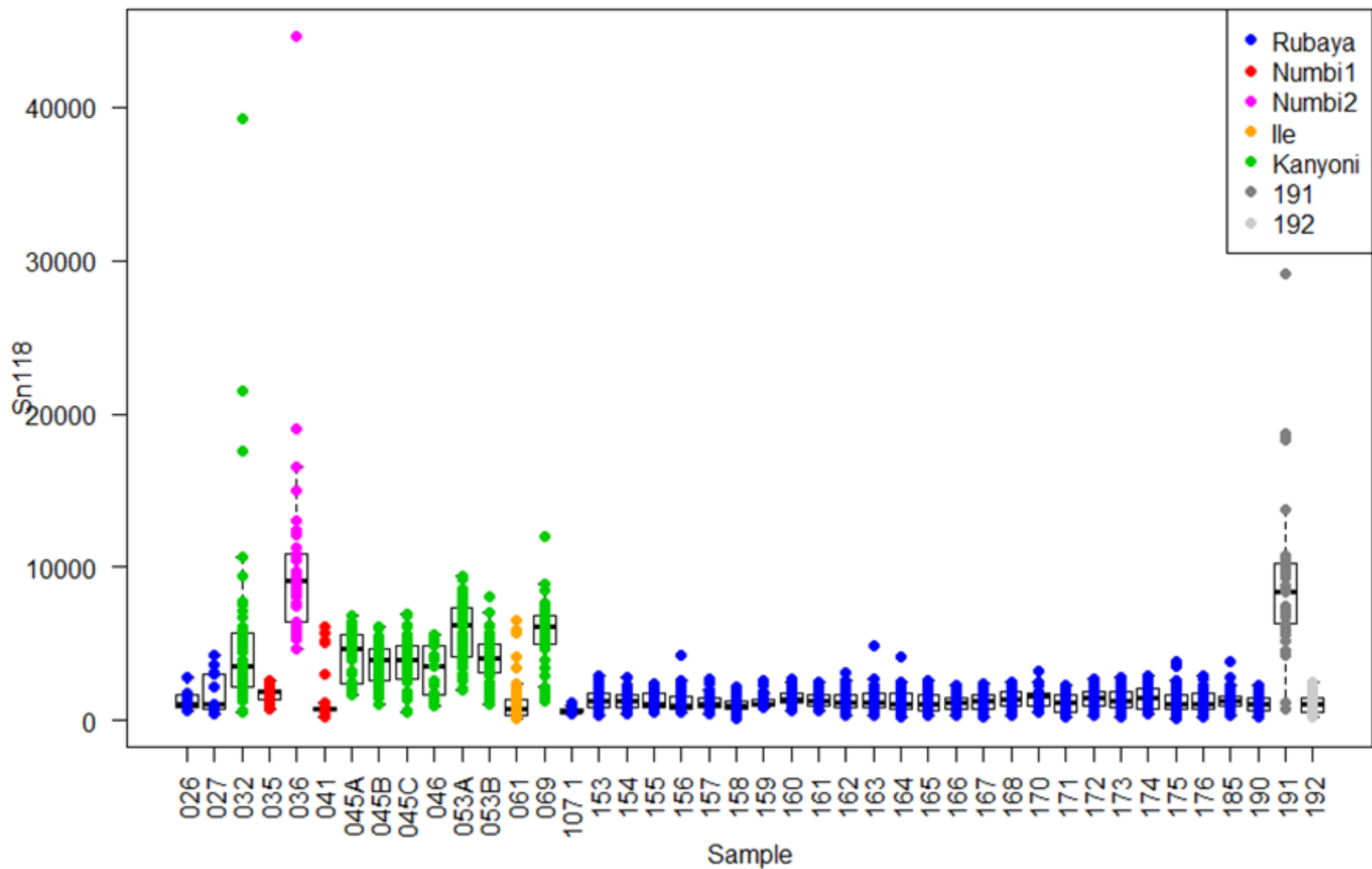

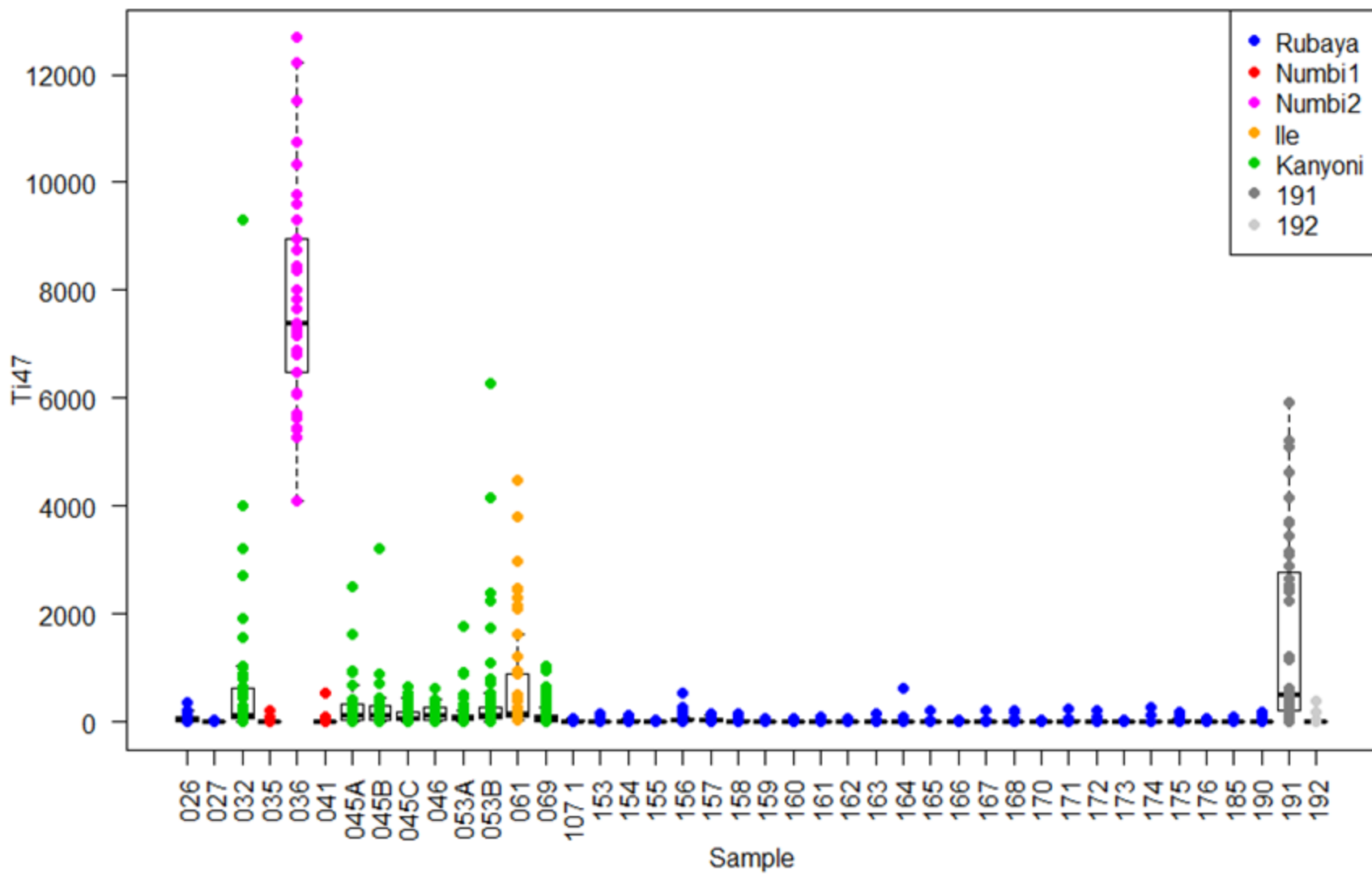
www.dizolele.com

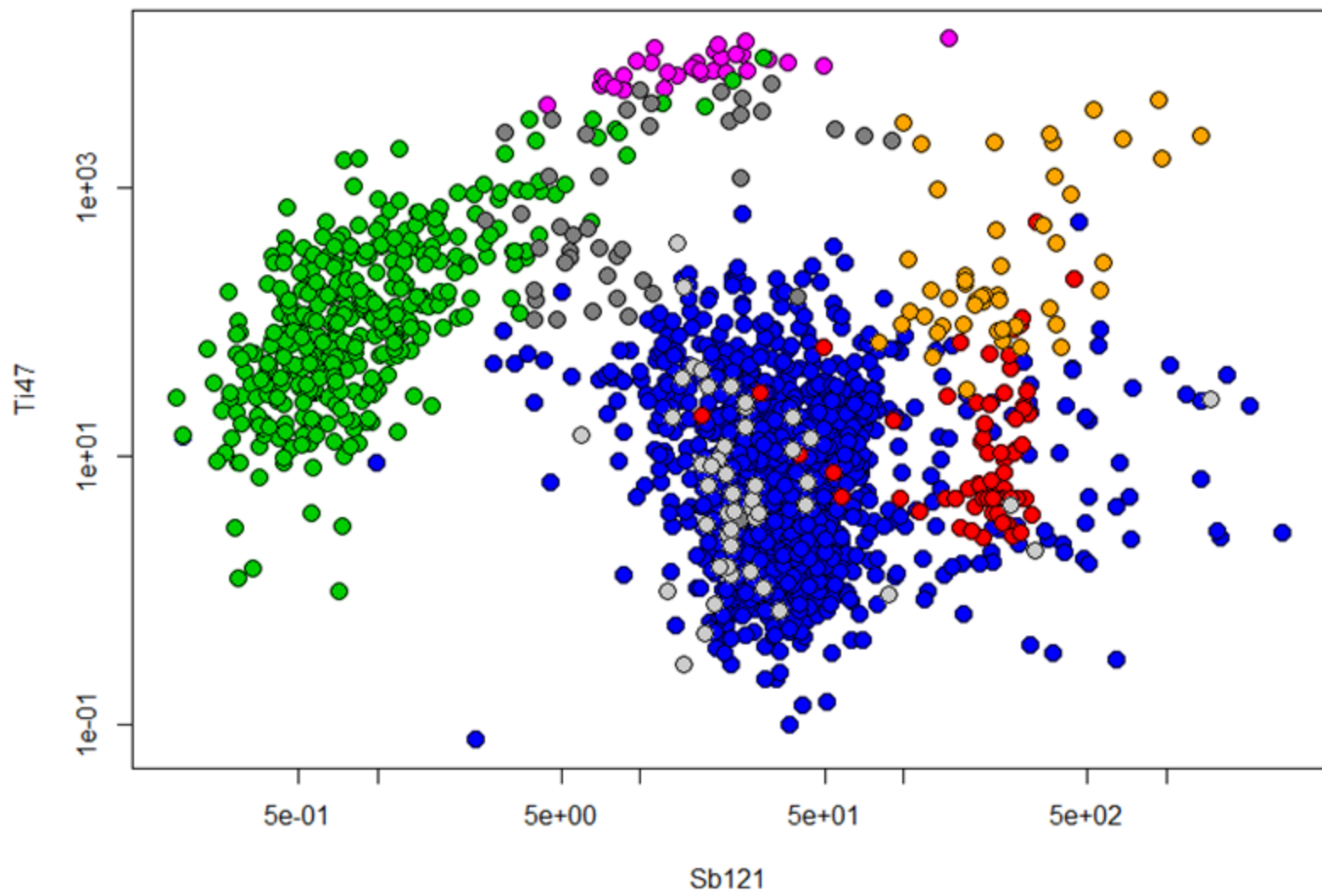

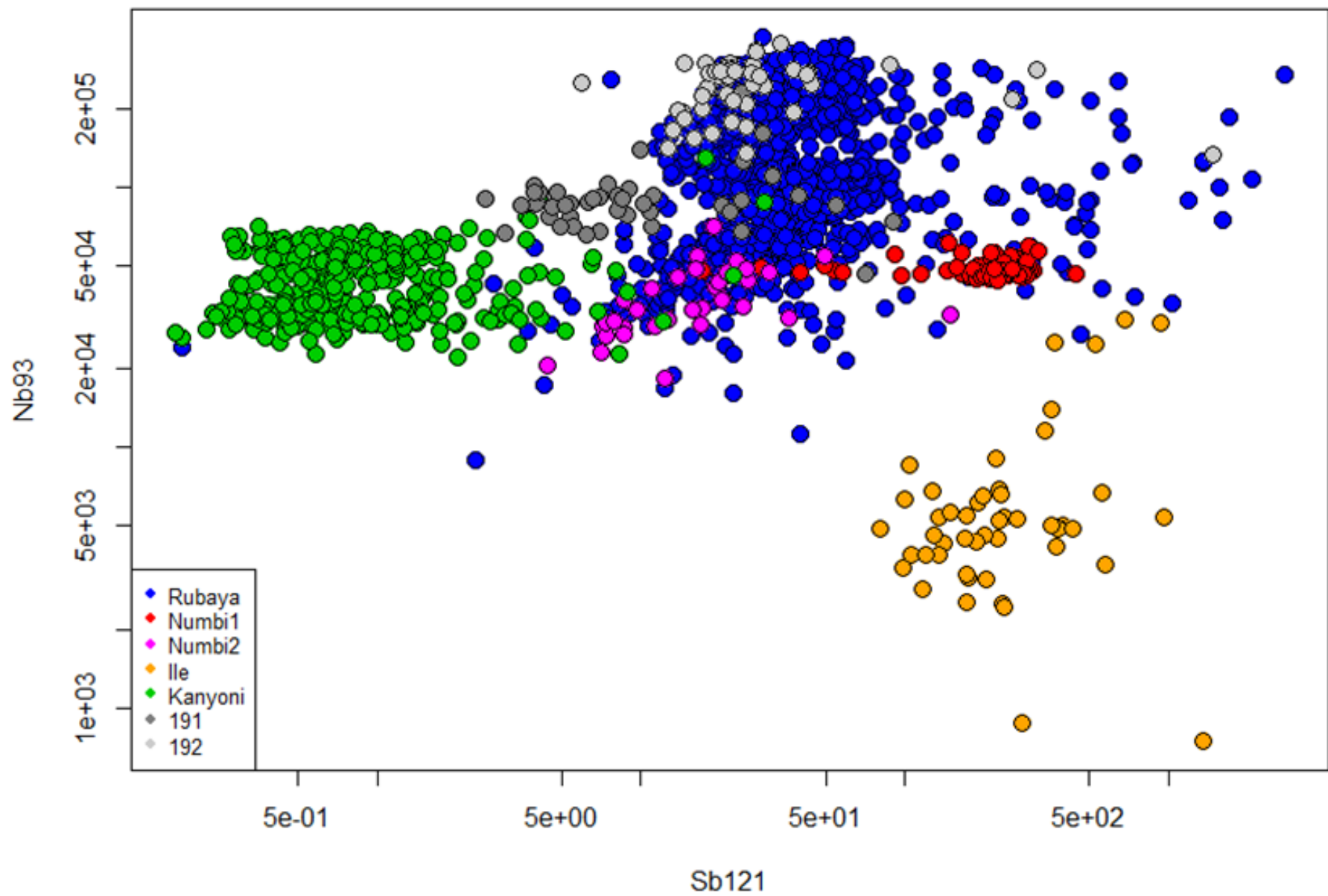
Mvamba Phezo Dizolele - www.dizolele.com

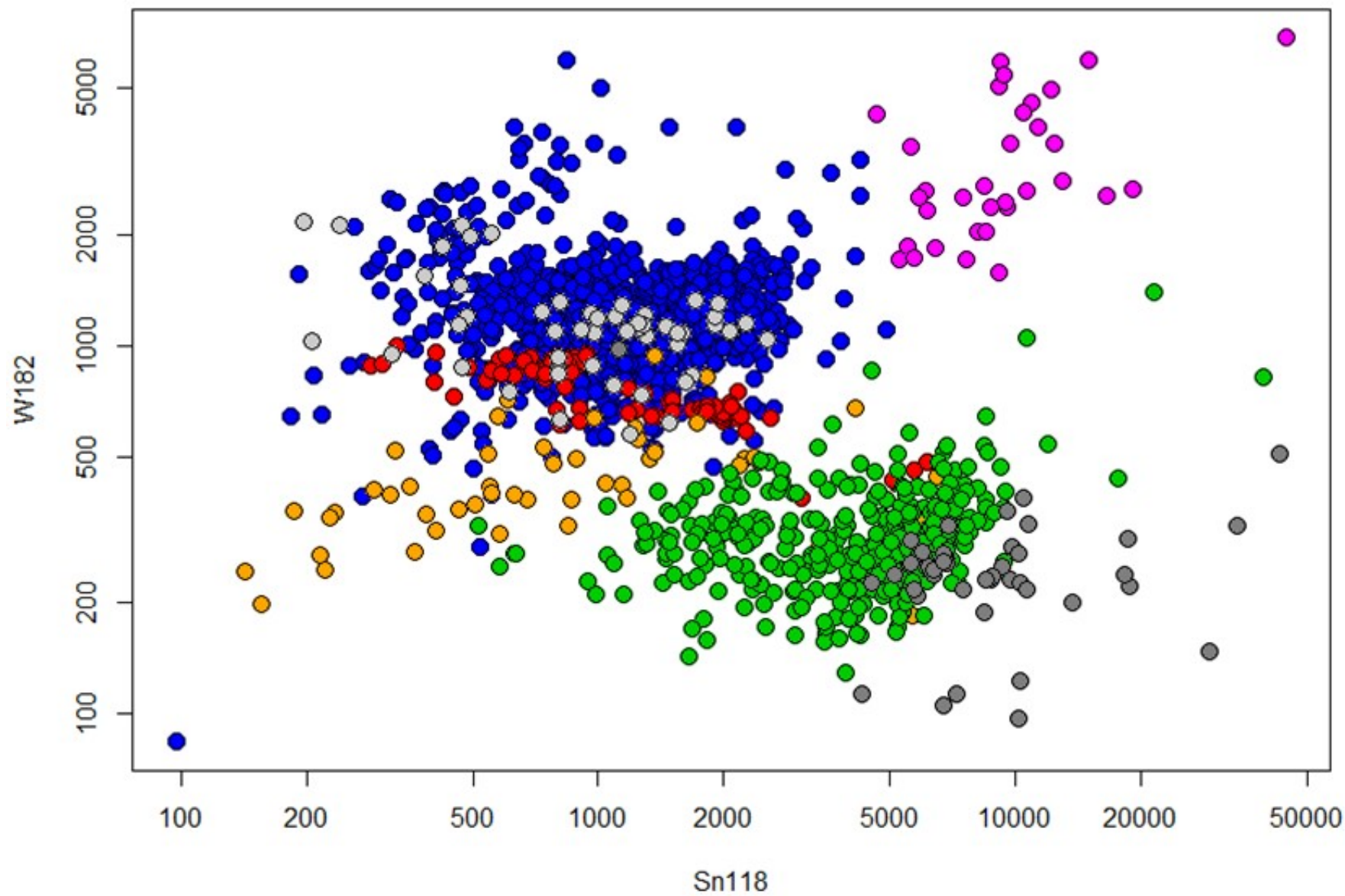

Chemie + Archeologie

Poděkování

Doc. RNDr. E. Drozdová, Ph. D.

Doc. PhDr. Ľ. Kaminská, CSc.

Doc. PhDr. E. Kazdová, CSc.

RNDr. M. Nývltová Fišáková, Ph.D.

Mgr. R. Přichystalová, Ph.D.

RNDr. M. Račanská, Ph.D.

Mgr. K. Šabatová, Ph.D.

Mgr. D. Vachůtová, Ph.D.

Mgr. M. Vašinová Galiová, Ph.D.

Mgr. P. Fojtík

Mgr. M. Hložek, Ph.D.

Prof. RNDr. V. Kanický, DrSc.

Doc. PhDr. B. Klíma, CSc.

Mgr. M. Kuča

Doc. PhDr. P. Kouřil, CSc.

Mgr. J. Loun, Ph.D.

Prof. Mgr. J. Macháček, Ph.D.

Mgr. A. Nemergut, Ph.D.

Doc. PhDr. M. Oliva, Ph.D.

Mgr. J. Petřík, Ph.D.

Prof. RNDr. A. Přichystal, CSc.

PhDr. M. Salaš, CSc. D.Sc.

Mgr. P. Stabrava

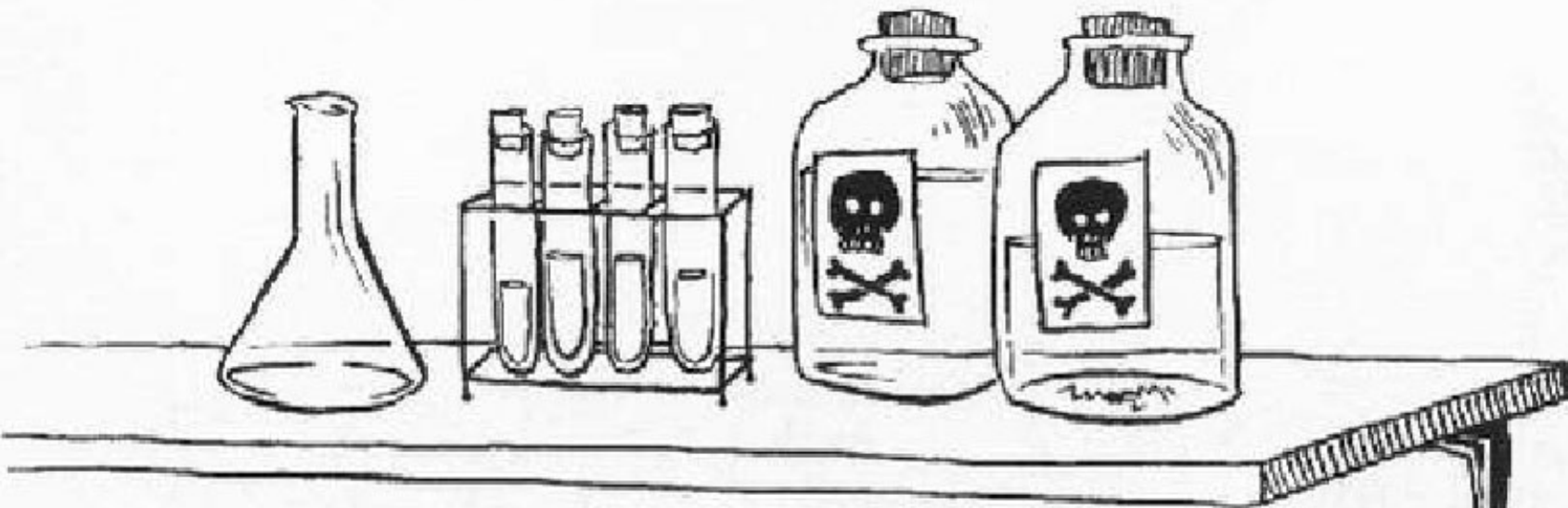
Prof. PhDr. J. Svoboda, DrSc.

Dr. hab. PhDr. L. Šebela, CSc.

Ing. P. Škrdla, Ph.D.

Mgr. J. Šmerda

a mnoho dalších ...

Děkuji za
pozornost

